

сир.

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!



Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУПЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 26 лістапада 1982 г. ● № 47 (3145) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.



Адкрыццё Усесаюзнага фестывалю мастацтваў «Беларуская музычная восень».

КРЫЛАТАЯ ПЕСНЯ ВОСЕНІ

Дзевяць гадоў назад паявілася ў календары нашага мастацкага жыцця гэтая святочная старонка. За дзевяць гадоў Усесаюзны фестываль «Беларуская музычная восень» стаў і папулярным, і традыцыйным — у поўным сэнсе гэтых слоў. Так, аматары розных відаў і жанраў музычна-сцэнічнага мастацтва знаходзяць сталыя рысы ў абліччы «пятай пары года». Братэрства і дружба, інтэрнацыянальная аднасць і нацыянальная самабытнасць; шчырасць сустрэч з сябрамі і радасць новых творчых знаёмстваў; святочная натхнёнасць і ўпэўненасць майстэрства; ветласць усмешак і цеплыня слоў...

Ці не праўда, знаёмыя і нязменныя ідэяна-эстэтычныя традыцыі «Беларускай музычнай восені»?.. Ды толькі настрой фестывалю ніколі не бывае звычайны. Бо мы адчуваем дынамічны, свежы подых сённяшняга дня ў мастацтве: новыя творы і новыя праграмы, новыя імёны і новыя мастацкія інтэрпрэтацыі, новыя слухачы, глядачы. А для аматараў стаўістыкі — гэта і новыя лічбы. Напрыклад, у інтэрв'ю міністра культуры рэспублікі Ю. Міхневіча, змешчаным у друку напярэдадні адкрыцця сёлетняй «Восені», прыведзены такі факт. Калі б праграмы цяперашняга фестывалю звесці ў адзін вялікі канцэрт, дык ён будзе доўжыцца без антрактаў і паўз больш чым месяц!

(Заканчэнне на стар. 4).



Выступае вакальны квартэт «Явар».

Фота Ул. КРУКА.

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ

аб Пленуме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза

22 лістапада 1982 года адбыўся чарговы Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС.

Пленум заслухаў даклады намесніка Старшыні Савета Міністраў СССР, старшыні Дзяржплана СССР тав. М. К. Байбакова «Аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1983 год» і міністра фінансаў СССР тав. В. Ф. Гарбузава «Аб Дзяржаўным бюджэце СССР на 1983 год».

У спрэчках па дакладах выступілі: т.т. В. В. Грышын—першы сакратар Маскоўскага гаркома КПСС, Р. В. Раманаў—першы сакратар Ленінградскага абкома КПСС, Э. А. Шварднадзе—першы сакратар ЦК Кампартыі Грузіі, А. П. Ляшко—Старшыня Савета Міністраў Украінскай ССР, Р. С. Залатухін—міністр нарыхтовак СССР, Г. П. Багамякаў—першы сакратар Цюменскага абкома КПСС, Н. В. Пераверзева—звеннявая-камбайнер калгаса «Шлях Леніна», Растоўская вобласць, В. П. Дземідзенка—першы сакра-

тар Кустанайскага абкома Кампартыі Казахстана, Г. П. Лоцманова—мантажніца Казанскага завода электронных вылічальных машын, Л. Г. Кляцкоў—першы сакратар Гродзенскага абкома Кампартыі Беларусі, Б. У. Бакін—міністр мантажных і спецыяльных будаўнічых работ СССР.

З вялікай прамовай на Пленуме выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС тав. Ю. У. Андропоў.

Пленум ЦК КПСС аднагалосна прыняў па абмеркаваных пытаннях пастанову.

Пленум ЦК КПСС разгледзеў арганізацыйныя пытанні.

Пленум ЦК перавёў з кандыдатаў у члены Палітбюро ЦК КПСС тав. Г. А. Аліева;

Пленум ЦК вызваліў тав. А. П. Кірыленку ад абавязкаў члена Палітбюро ЦК і сакратара ЦК КПСС па стану здароўя і ў сувязі з яго асабістай просьбай. Ге-

неральны сакратар ЦК КПСС тав. Ю. У. Андропоў адзначыў, што тав. А. П. Кірыленка доўгія гады актыўна працаваў як у мясцовых партыйных органах, так і ў Цэнтральным Камітэце КПСС, і мы аддаём належнае яго заслугам перад партыяй і краінай.

Пленум ЦК выбраў сакратаром ЦК КПСС тав. М. І. Рыжкова;

Пленум ЦК перавёў з кандыдатаў у члены ЦК КПСС т.т. У. С. Алхімава—старшыню праўлення Дзяржбанка СССР, В. С. Макаранку—першага сакратара Крымскага абкома Кампартыі Украіны, Н. В. Пераверзева—звеннявую-камбайнера калгаса «Шлях Леніна», Растоўская вобласць.

Пленум ЦК адобрыў пастанову Цэнтральнага Камітэта КПСС, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР і Савета Міністраў СССР «Аб увекавечанні памяці Леаніда Ільіча Брэжнева».

На гэтым Пленум закончыў работу.

СЁМАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР ДЗЕСЯТАГА СКЛІКАННЯ

З цвёрдай рашучасцю выканаць прадвызначэнні партыі сабраліся народныя выбранныкі ў Вялікім Крамлёўскім палацы на сёму сесію Вярхоўнага Савета СССР дзесятага склікання. Яна адкрылася 23 лістапада ў 10 гадзін раніцы сумесным пасяджэннем Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей.

Бурнымі, працяглымі апладысмантамі дэпутаты сустрэлі таварышаў Ю. У. Андропова, Г. А. Аліева, М. С. Гарбачова, В. В. Грышына, А. А. Грамыку, Д. А. Кунаева, А. Я. Пельшэ, Р. В. Раманава, М. А. Ціханова, Д. Ф. Усцінава, К. У. Чарненку, У. В. Шчарбіцкага, П. Н. Дземічава, У. І. Далгіх, Ц. Я. Кісялёва, В. В. Кузняцова, Б. М. Панамарова, Ш. Р. Рашыдава, М. С. Саломенцава, Э. А. Шварднадзе, М. В. Зімяніна, І. В. Капітонава, К. В. Русакова, М. І. Рыжкова.

Сесію адкрыў Старшыня Савета Нацыянальнасцей дэпутат В. П. Рубен.

Прысутныя ўшанавалі памяць Леаніда Ільіча Брэжнева мінутай маўчання.

Дэпутаты аднадушна зацвердзілі павестку дня сесіі і парадак яе работы.

На абмеркаванне вынесены пытанні:

1. Аб выбранні членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

2. Аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1983 год і аб ходзе выканання Дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР у 1982 годзе.

3. Аб Дзяржаўным бюджэце СССР на 1983 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту СССР за 1981 год.

4. Аб праекце Закона СССР аб Дзяржаўнай граніцы СССР.

5. Аб утварэнні пастаянных камісій па энергетыцы Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей.

6. Аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

Па першаму пытанню парадку дня выступіў член Палітбюро ЦК КПСС дэпутат В. В. Грышын. Ён сказаў:

Дазвольце ўнесці на ваш разгляд наступны праект пастановы Вярхоўнага Савета СССР:

«Вярхоўны Савет Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік пастаянна выбірае членам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР дэпутата Андропова Юрыя Уладзіміравіча».

Гэта прапанова была сустрэта бурнымі працяглымі апладысмантамі.

Аднагалосна прынята пастанова аб выбранні дэпутата Ю. У. Андропова членам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

Членамі Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР выбраны таксама дэпутаты С. А. Шалаеў і М. Г. Басаў.

Сесія вызваліла ад абавязкаў члена Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР дэпутата А. І. Шыбаева.

Старшынстваваючы прапанаваў пачаць разгляд другога пытання парадку дня. З дакладам аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1983 год і аб ходзе выканання Дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР у 1982 годзе выступіў намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР, старшыня Дзяржплана СССР дэпутат М. К. Байбакоў.

Затым з дакладам аб Дзяржаўным бюджэце СССР на 1983 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту СССР за 1981 год выступіў міністр фінансаў СССР дэпутат В. Ф. Гарбузаў.

На гэтым першае сумеснае пасяджэнне палат Вярхоўнага Савета СССР закрылася.

Абмеркаванне пытанняў павесткі дня адбылося на пасяджэннях Савета Саюза Вярхоўнага Савета СССР і Савета Нацыянальнасцей і было прадоўжана раніцай 24 лістапада.

Вечарам у Вялікім Крамлёўскім палацы адбылося сумеснае пасяджэнне Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР.

Бурнымі, працяглымі апладысмантамі дэпутаты сустрэлі таварышаў Ю. У. Андропова, Г. А. Аліева, М. С. Гарбачова, В. В. Грышына, А. А. Грамыку, Д. А. Кунаева, А. Я. Пельшэ, Р. В. Раманава, М. А. Ціханова, Д. Ф. Усцінава, К. У. Чарненку, У. В. Шчарбіцкага, П. Н. Дземічава, У. І. Далгіх, Ц. Я. Кісялёва, В. В. Кузняцова, Б. М. Панамарова, Ш. Р. Рашыдава, М. С. Саломенцава, Э. А. Шварднадзе, М. В. Зімяніна, І. В. Капітонава, К. В. Русакова, М. І. Рыжкова.

Пасяджэнне праходзіла пад старшынствам А. П. Шыцікава. Прысутныя ўшанавалі памяць раптоўна памёршага сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. П. Геаргадзе.

З заключным словам па пытанню аб Дзяржаўным плане

эканамічнага і сацыяльнага развіцця на 1983 год і аб ходзе выканання плана ў 1982 годзе выступіў намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР, старшыня Дзяржплана СССР дэпутат М. К. Байбакоў.

Раздзельным галасаваннем па палатах Вярхоўны Савет СССР аднагалосна прыняў Закон аб Дзяржаўным плане эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1983 год.

З заключным словам па пытанню аб Дзяржбюджэце выступіў міністр фінансаў СССР дэпутат В. Ф. Гарбузаў.

Дэпутаты раздзельным галасаваннем па палатах аднагалосна прынялі Закон аб Дзяржаўным бюджэце СССР на 1983 год.

Вярхоўны Савет СССР аднагалосна прыняў пастанову аб назначэнні дэпутата Г. А. Аліева першым намеснікам Старшыні Савета Міністраў СССР.

Затым дэпутаты пачалі разгляд чарговага пытання парадку дня—аб праекце Закона СССР аб Дзяржаўнай граніцы СССР. З дакладам выступіў старшыня Камітэта дзяржаўнай бяспекі СССР дэпутат В. В. Федарчу.

Дэпутаты раздзельным галасаваннем па палатах аднагалосна прынялі Закон аб Дзяржаўнай граніцы СССР.

Была прынята пастанова Вярхоўнага Савета СССР аб уядзенні ў дзеянне Закона аб Дзяржаўнай граніцы СССР.

З дакладам аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР выступіў першы намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР В. В. Кузняцоў. Дэпутаты прынялі па дакладу адпаведныя законы і пастановы.

Затым слова было дадзена сакратару ЦК КПСС дэпутату І. В. Капітанаву. Ён сказаў:

У сувязі са смерцю Міхаіла Парфір'евіча Геаргадзе нам трэба вырашыць на сесіі пытанне аб выбранні сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

Палітбюро ЦК КПСС рэкамендуе на гэту пасаду дэпутата Ментэшавілі Тэнгіза Мікалаевіча, які працуе першым сакратаром Тбіліскага гаркома партыі.

Вярхоўны Савет СССР аднагалосна прыняў пастанову аб выбранні дэпутата Т. М. Ментэшавілі сакратаром Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

Сёмая сесія Вярхоўнага Савета СССР дзесятага склікання завяршыла работу.

ПАСТАНОВА ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КПСС, ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР І САВЕТА МІНІСТРАЎ СССР

Аб увекавечанні памяці Леаніда Ільіча БРЭЖНЕВА

Улічваючы гістарычныя заслугі вернага прадаўжальніка вялікай справы Леніна, выдатнага дзеяча Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы, міжнароднага камуністычнага і рабочага руху, палымянага барацьбіта за мір і камунізм Леаніда Ільіча Брэжнева і ў мэтах увекавечання яго памяці, Цэнтральны Камітэт КПСС, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Савет Міністраў СССР пастанаўляюць:

1. Перайменаваць: горад Набаржынскі Чаўны ў горад Брэжнеў;

Чаромушкінскі раён горада Масквы ў Брэжнеўскі раён; Заводскі раён горада Дняпродзяржынска ў Брэжнеўскі раён.

2. Прысвоіць імя Л. І. Брэжнева:

Аскольскаму электрамэталургічнаму камбінату; вытворчаму аб'яднанню «Паўднёвы машынабудаўнічы завод»;

Новарасійскаму цэментнаму камбінату;

Волга-Данскаму вытворчаму аб'яднанню «Атаммаш» атамнага энергетычнага машынабудавання;

Нурэкскай ГЭС, Таджыкская ССР;

цалінаму саўгасу Кустанайскай вобласці;

калгасу «Вяца-Ноўэ» Аргеёўскага раёна Малдаўскай ССР; Дняпродзяржынскаму ордэна

Працоўнага Чырвонага Сцяга металургічнаму інстытуту;

Зорнаму гарадку (Маскоўская вобласць);

атаману ледаколу «Арктыка»;

вышэйшаму ваеннаму вучылішчу Міністэрства абароны;

вучэбнай танкавай дывізіі, дзе служыў Л. І. Брэжнеў;

сярэдняй школе № 1 горада Дняпродзяржынска;

на адной новай плошчы ў гарадах Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Алма-Аце і Дняпродзяржынску;

караблю Ваенна - Марскога Флоту;

марскому пасажырскому судну.

3. Устанавіць 12 стыпендыяў імя Л. І. Брэжнева для студэнтаў МДУ імя Ламаносава, Дняпродзяржынскага металургічнага інстытута імя Л. І. Брэжнева і Дняпродзяржынскага індустрыяльнага інстытута імя Арсенічава.

4. Устанавіць мемарыяльныя памятныя дошкі на Дняпроўскім металургічным заводзе імя Дзяржынскага, дзе працаваў Л. І. Брэжнеў, на будынку Дняпродзяржынскага індустрыяльнага інстытута імя Арсенічава, дзе ён вучыўся, і на доме № 26 па Кутузаўскім праспекце ў горадзе Маскве, дзе ён жыў.

5. Устанавіць бюст на магіле Л. І. Брэжнева на Краснай плошчы ля Крамлёўскай сцяны.

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КПСС ПРЭЗІДЫУМ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР САВЕТ МІНІСТРАЎ СССР

ПІСЬМЕННІКІ—ЖАДАННЯ ГОСЦІ

Ва ўсіх вайсковых часцях Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі ідзе актыўная масавая падрыхтоўка да 60-годдзя ўтварэння СССР. Праходзяць цікавыя сустрэчы з ветэранамі Камуністычнай партыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, з прадстаўнікамі творчых саюзаў рэспублікі, у тым ліку з беларускімі пісьменнікамі.

Камісія па ваенна-мастацкай літаратуры і шэфстве СП БССР сумесна з рэдакцыяй газеты «Во славу Родины» цяпер рыхтуе літаратурны зборнік з умоўнай назвай «Баявыя дарогі»—пра родную Савецкую Армію, яе гераічнае мінулае і яе сённяшні дзень. Сустрэчы з вайнамі значна дапамагаюць пісьменнікам у падрыхтоўцы гэтага зборніка.

Змястоўна прайшла нядаўняя сустрэча з вайнамі аднаго падраздзялення ЧБВА, якое ў гады

ваіны вызначылася сваімі подзвігамі. Сустрэчу адкрыў начальнік клуба капітан У. Васіліцкі. Ён расказаў пісьменнікам пра гераічнае мінулае гэтай часці, пра яе ўрадавы ўзнагароды, пра сённяшні дзень Арміі, пра выдатныя поспехі войнаў у палітычнай і боевай падрыхтоўцы.

У. Васіліцкі адзначыў вялікую зацікаўленасць салдат і афіцэраў добрай кнігай, асабліва прысвечанай роднай Савецкай Арміі. Вялікі попыт на кнігі пісьменнікаў Беларусі—рэспублікі, дзе праходзіць вайсковая служба. У клубе цяпер адкрыта выстаўка, прысвечаная 100-годдзю Якуба Коласа.

Свае творы на сустрэчы з вайнамі прачыталі Леанід Проша, Мікола Кругавых і Аляксей Зарыцкі. На чарзе—новыя літаратурныя сустрэчы ў ЧБВА.

Я. САДОУСКІ.

ФЕСТИВАЛЬ ДРУЖБЫ

Пляц дзён у Мінску працягваўся традыцыйны XV фестываль дружбы дваццаці адной школы сталіц саюзных рэспублік, гарадоў-герояў Адэсы, Керчы, Валгаграда, Севастопалю, Тулы, Новарасійска, а таксама Львова, Ульянаўска і Каўнаса, прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР. Вучні правялі конкурс палітычнага плаката і выстаўку малюнкаў «Мая Радзіма» —

СССР», удзельнічалі ў конкурсе палітычнай песні. Гасці Мінска пазнаёміліся з горадам-героем, пабывалі ў музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, у Хатыні і на Кургане Славы. Пераможцы і прызёры конкурсаў і выстаўкі ўзнагароджаны дыпламамі і памятнымі сувенірамі. П. ГАРДЗІЕНКА.

У САЮЗНЫМ ДРУКУ

У восьмым нумары часопіса «Аврора» пад рубрыкай «Урон гісторыі» з артыкулам «Подзвіг народа ў народнай вайне» выступае віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР І. Навуменка. Ён расказаў аб сталенні яго пакалення ў гады Вялікай Айчыннай вайны, аб вялікім подзвігу беларускага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Чацвёрты нумар часопіса «Літаратурная учеба» друкуе артыкул М. Тычыны «Час — гэта мы» — пра творчы шлях і творчую адметнасць прозы В. Казько.

Маскоўскае Выдавецтва палітычнай літаратуры ўжо трэцім, дапоўненым выданнем выпускае ў свет серыю пад назвай «Апавяданні аб партыі». У чацвёртым томе гэтага выдання змешчана апавяданне Д. Слаўкоўска «Свежыя ветры над Дворышчам».

«Літаратурное обозрение» ў сёмым нумары змяшчае шэраг матэрыялаў, якія асяцляюць літаратурнае жыццё Савецкай Беларусі. Пад рубрыкай «60 год БССР» друкуюцца нататкі А. Гур'ева пра нараду пісьменнікаў Прыбалтыкі і Беларусі «3 дзюх крыніц...». У прыватнасці, аналізуецца моўная структура твораў Э. Ялугіна і Э. Скобелева. У палемічных нататках Я. Шклоўскага «Служба аўтарскага кантролю» аналізуецца творчасць В. Казько. У рэцэнзіі С. Мядоўнікава «..Як адзін чалавечы лёс» разглядаюцца кнігі Я. Скрыгана «Кругі» і «Апавяданні пра пісьменнікаў» надрукаваныя ў часопісе «Нёман».

«Алімпійскае сузор'е» — так называецца новы даведнік, выпушчаны выдавецтвам «Фізкультура і спорт», у якім разглядаюцца пра ўладальнікаў 203 залатых медалёў Маскоўскай алімпіяды. Сярод герояў кнігі беларускія спартсмены Таццяна Івінская, Алег Логвін, Нэлі Кім, Алена Хлопцова і іншыя.

Сярод тых, хто не вярнуўся з Вялікай Айчыннай вайны, пазі Андрэй Ушакоў, які нарадзіўся ў вёсцы Рабяткі Чавускага раёна. У саўгасе «Асінаўскі», у які ўваходзіць і вёска Рабяткі, святая шануюць памяць воіна-паэта. Нядаўна ў Асінаўскай сярэдняй школе праведзены літаратурна-музычны вечар у сувязі з 70-годдзем з дня нараджэння паэта. Адрываючы яго, дырэктар школы У. Самуюкоў коратка расказаў пра жыццёвы шлях

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Горад Барысаў і раён наведала дэлегацыя культработнікаў Сацыялістычнай Рэспублікі В'етнам. Гасці з братаў краіны былі прыняты ў выканаўчых камітэтах гарадскога і раённага Савета народных дэпутатаў, дзе пазнаёміліся з развіццём культуры на Барысаўшчыне, а затым наведалі новы Палац культуры імя М. Горькага, цэнтральную гарадскую бібліятэку, Лошніцкую музычную школу, Дом культуры ў саўгасе-камінаце імя 60-годдзя БССР.

Грамадскасць рэспублікі адзначыла 70-годдзе з дня нараджэння вядомага беларускага пісьменніка Аркадзя Чарнышэвіча. Аўтару раманаў «Світанне», «Засценак Малаўска», апавесці «На сажалках», шматлікіх апавяданняў і іншых твораў былі прысвечаны кніжныя выстаўкі, вечары. Літаратурны вечар памяці А. Чарнышэвіча адбыўся ў ДOME літаратара.

Адкрыты вечар і вёў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Іван Чырынаў. Ён адзначыў месца і ролю А. Чарнышэвіча ў развіцці беларускай літаратуры, той плённы ўклад, які ўнёс у яе гэты самабытны аўтар сваімі творами.

Падрабязна прасачыў жыццёвы і творчы шлях А. Чарнышэвіча ў дакладзе Міхась Тычына.

Пра А. Чарнышэвіча — пісьменніка, чалавека, грамадзяніна — гаварылі ў сваіх выступленнях Аляксандр Кулакоўскі і Віктар Каваленка, артысты мінскіх тэатраў падтрымалі кампазіцыю па творах пісьменніка.

Сярод тых, хто не вярнуўся з Вялікай Айчыннай вайны, пазі Андрэй Ушакоў, які нарадзіўся ў вёсцы Рабяткі Чавускага раёна. У саўгасе «Асінаўскі», у які ўваходзіць і вёска Рабяткі, святая шануюць памяць воіна-паэта. Нядаўна ў Асінаўскай сярэдняй школе праведзены літаратурна-музычны вечар у сувязі з 70-годдзем з дня нараджэння паэта. Адрываючы яго, дырэктар школы У. Самуюкоў коратка расказаў пра жыццёвы шлях

А. Ушакова, Пенсіянер П. Палюкоў прыгадаў гады, калі слэбавуў з Андрэем. Аб творчасці паэта, яго ратных подзвігах гаварыў сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР І. Аношкін. Прачулыя словы пра земляка-паэта сказылі дырэктар саўгаса «Асінаўскі» І. Абліцоў, старшыня раённага камітэта народнага кантролю, кіраўнік мясцовага літаб'яднання М. Салаўцоў, рэдактар раённай газеты «Іскра» В. Крыжэвіч, настаўнік В. Марозаў, вучаніца І. Палюкова і іншыя удзельнікі вечара. А. НОВІК.

Днямі гасцямі навуковых супрацоўнікаў Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР быў адзін са старэйшых пісьменнікаў рэспублікі Станіслаў Шушкевіч, 3 хвалюваннем прыгадаў ён гады, калі меў шчасце сустрапацца з народнымі песнярамі Янкам Купалам і Якубам Коласам. І. КРУКАУ.

Настаўнікі і вучні сярэдняй школы № 137 г. Мінска нядаўна пабывалі на спектаклі «Плач перапёлкі» па п'есе І. Чырынава ў пастаноўцы тэатра імя Янкі Купалы. З цікавасцю сачылі яны за тым, што адбываецца на сцэне, далучаючыся да вытокаў народнага подзвігу. Пасля прагляду адбылася гаворка, у якой былі закрануты пытанні, якія хвалююць як глядачоў, так і акцёраў.

А потым выступіў І. Чырынаў. Пісьменнік расказаў аб сваёй працы над уласным тэмы вайны, падзяліўся творчымі планами. В. ШЧАДРЭНКА.

У рэспубліканскім ДOME работнікаў мастацтваў адбылася «Прэм'ера кнігі». Члены гарадскога клуба аматараў кнігі сустрапіліся з аўтарам кнігі «Лёс чужы — як свой» (пра творчасць А. Клімавай) Барысам Бур'янам і народнай артысткай СССР Аляксандрай Клімавай. Народны артыст БССР Юры Сідараў, іншыя удзельнікі вечара адзначалі, што аўтар кнігі вядзе далікатную і захоплена размову пра творчыя работы актрысы. У вечары прынялі ўдзел рэжысёр-пастаноўшчык «Беларусьфільма» Ю. Дубровін і кінаактрыса А. Дубровіна. Былі паказаны фільмы «Актрыса — мая прафесія» і «Побач з вамі».

У рэспубліканскім ДOME работнікаў мастацтваў адбылася «Прэм'ера кнігі». Члены гарадскога клуба аматараў кнігі сустрапіліся з аўтарам кнігі «Лёс чужы — як свой» (пра творчасць А. Клімавай) Барысам Бур'янам і народнай артысткай СССР Аляксандрай Клімавай. Народны артыст БССР Юры Сідараў, іншыя удзельнікі вечара адзначалі, што аўтар кнігі вядзе далікатную і захоплена размову пра творчыя работы актрысы. У вечары прынялі ўдзел рэжысёр-пастаноўшчык «Беларусьфільма» Ю. Дубровін і кінаактрыса А. Дубровіна. Былі паказаны фільмы «Актрыса — мая прафесія» і «Побач з вамі».

ГОСЦЬ З АФГАНІСТАНА

Госцем Саюза пісьменнікаў Беларусі быў член кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў Афганістана, старшыня камісіі па пазізі, народны пазі Афганістана Насрула Хафез.

Госць азнаёміўся з выдатнымі мясцінамі беларускай сталіцы, наведваў Дом-музей і з'езда РСДРП, музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Хатынь. Насрула Хафез пабываў на радзіме Янкі Купалы. Ён быў прыняты ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

— У час гутаркі ў Саюзе пісь-

меннікаў БССР, у якой удзельнічалі старшыня праўлення М. Танк, першы сакратар праўлення Н. Гілевіч, сакратары В. Зуёнак, Б. Сачанка, Л. Гаўрылін і кансультант А. Гардзіцкі, гаворка ішла аб умацаванні творчых сувязей паміж пісьменнікамі Беларусі і Афганістана. Госць інфармаваў аб урачыстасцях, якія былі наладжаны ў рэспубліцы ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, аб тым, як пісьменнікі рыхтуюцца да сустрэчы 60-годдзя Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

ЧЫРВОНЫЯ СЦЯГІ—ПЕРАМОЖЦАМ

Разгледзеўшы матэрыялы Усесаюзнага сацыялістычнага спаборніцтва за трэці квартал сёлёшняга года, калегія Дзяржаўнага камітэта СССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю і прэзідыум ЦК прафсаюза работнікаў культуры прысудзілі пераходныя Чырвоныя сцягі Дзяржаўнага выдання ЦК прафсаюза работнікаў культуры калектывам вы-

давецтваў, прадпрыемстваў паліграфічнай прамысловасці, прадпрыемстваў і арганізацый кніжнага гандлю і калектывам арганізацый матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння.

Сярод ўзнагароджаных — выдавецтва «Беларусь», Магілёўская абласная ўзбуйненая друкарня, маладзечанская друкарня «Перамога» і Гомельскі абласны кнігагандаль.

«УВАГА, МАТОР!..»

У Віцебску адбыўся абласны агляд-конкурс аматарскіх фільмаў, прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР.

Першая прэмія прысуджана фільму «Крыніца», створанаму А. Чарнабрыцкім на аматарскай кінастудыі заводу электравымяральных прыбораў.

Выклікалі цікавасць ігравыя стужкі студыі «Эўрыдыка» Віцебскага культасветвучылішча

(рэжысёр У. Мядзведзеў), дэбют кінастудыі «Варыянт» Палаца культуры саўгаса «Сялюты» (рэжысёр П. Малышчанка), шэраг работ кінааматараў Оршы, Талачына і інш.

Лепшыя фільмы адзначаны дыпламамі, прэміямі і прымуць удзел у рэспубліканскім конкурсе.

П. АНДРЭЕУ.

ВЕРШЫ БЕЛАРУСАЎ У «ЗВЕЗДЕ»

Ленінградскі часопіс «Звезда» пастаянна ўдзяляе вялікую ўвагу прапагандае лепшых твораў пісьменнікаў нашай рэспублікі. У гэтым сэнсе чарговы, дзевятый нумар «Звезды» — не выключэнне. У ім змешчана вялікая падборка вершаў «3 беларускай лірыкі». Творы А. Знонака, М. Танка, П. Панчанкі,

В. Віткі, Н. Гілевіча, М. Аўрамчыка, С. Грахоўскага, К. Камейшы, В. Зуёнка, М. Лужаніна, А. Пысіна, П. Макаля, К. Кірзенкі на рускую мову пераклалі С. Батвіннік, Б. Кежун, А. Чапураў, У. Азарав, М. Камісарова, П. Жур, У. Шошын, В. Кузняцоў, І. Сяргеева, А. Шасцінскі, А. Астроўскі.

ВІНШУЕМ!

За шматгадовае плённю літаратурную работу і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў пісьменніку тав. МУРАВЕЙКУ Івану Андрэевічу ганаровае званне заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

ЛІТАРАТУРНЫ МУЗЕЙ У СЛОНІМЕ

У сярэдняй школе № 7 Фабрычнага пасёла горада Слоніма адкрыты літаратурны музей, які ўзначальвае савет на чале з настаўнікам М. Сідаровічам. Шэфства над музеем узяў вядомы пазі і літаратуразнавец А. Лойка.

Сабрана нямала цікавых экспанатаў, звязаных з жыццём і творчасцю С. Дарожнага, П. Пестрака, Я. Міско, атрыманы лісты ад М. Лужаніна, Я. Брыля, С. Шушкевіча, З. Верас, іншых пісьменнікаў. Асобна выдзелены краязнаўчы раздзел. Д. ЗІНГЕР.

ПЕРАКЛАДЧЫК—ЯНКА БРЫЛЬ

Даўно і плённа перакладае народныя пісьменнікі Беларусі Янка Брыль творы польскіх літаратараў. Вось і нядаўна дзякуючы нястомнаму прапагандысту братаў літаратуры ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» пабачыў свет зборнік апавяданняў з сімвалічнай назвай «Сады».

У кнігу увайшлі творы дваццаці сучасных польскіх пісьменнікаў. Як адзначае ў прамове перакладчык, ён жа ўкладальнік кнігі, аўтар біяграфічных звестак і заўваг, апавяданняў гэтых пісьменнікаў яму падаліся значнымі і захацелася, каб іх прачыталі ў нас, на нашай мове. І. ШАРУЦЬКА.

ВЫСТАЎКІ

жыццёвым і творчым вопытам, прыносіць жаданы плён.



«Іван Мележ».

Летась Пятру Лысенку споўнілася пяцьдзесят гадоў. Выпуснік графічнага аддзялення Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, ён плённа працуе ў галіне графікі. У гэтым можна перанаканца, наведваючы ў Саюзе мастакоў БССР персанальную выстаўку П. Лысенкі, якая сведчыць аб шматграннасці творчых пошукаў яе аўтара.

Асаблівага поспеху П. Лысенка дасягае як акварэліст. Партрэты нашых сучаснікаў, малюнічыя пейзажы Беларусі, а таксама своеасаблівыя акварэльныя дзённікі, у якія увайшлі югаслаўскі, балгарскі, далёкаўсходні і балтыйскія цыклы твораў — усё гэта найлепшае пацвярджэнне таму, што талент, падмацаваны багатым

раллі, «Балоты адступаюць», «Зямля Іванаўшчыны»...

Гэта не першая экспазіцыя работ самадзейнага мастака. Ён удзельнік больш як 20 мастацкіх выставак не толькі ў нашай краіне, але і за мяжой.

М. МАМУС.

Марыя Бярковіч у мастацкіх выстаўках прымае ўдзел з 1927 года. Да Вялікай Айчыннай вайны ў асноўным была вядома як ілюстратар кніг, пазней стала працаваць як мастак кіно і графік. На персанальнай выстаўцы М. Бярковіч, якая адкрыта ў выставачнай зале Саюза мастакоў БССР, прадстаўлены работы, якія даюць даволі поўнае ўяўленне аб асаблівасцях таленту творцы.

Прыцягвае ўвагу серыя акварэлей «Паланга», эскізы нацыюмаў да кінафільмаў «Міколка-паравоз», «Чырвоныя лісце», «Апавяданні пра юнацтва», «Вайна пад стрэхамі» і іншых, а таксама работы, выкананыя ў гады вайны.

Сярод вядомых савецкіх народнай творчасці стала выстаўка работ умельцаў і самадзейных мастакоў Гомельшчыны, прысвечаная 60-годдзю ўтварэння БССР. Яе экспазіцыя — гэта пазма працавітым рукамі рабочых, калгаснікаў, інжынераў... Б. Васількоў стварае кампазіцыі, у якіх пластычныя формы, выразныя сілуэты. Так, у аб'ёмнай скульптуры «Жалейка» мы бачым, як сцягне з віламі, косамі, сякерамі ідуць змагацца за шчасце, за волю.

Палотны С. Драмука перадаюць нашу прыроду. У яго кар-



«Паводна».

цінах, як правіла, блакіт неба, шумлівыя бары. На выстаўцы экспануюцца «Паводна», «Восень», «Туманная раніца» і іншыя творы.

Заслугоўваючы увагі карціны «Мая Беларусь» Г. Палева, «Збавына», «Нарыхтоўка кармоў» П. Шалюты, «Восень» М. Хадановіча, «Бярозавы гай» П. Пішчалы.

Але ўсё ж найбольшае захапленне выклікае раздзел ткацтва і вышывкі. Колькі ўзораў, арнаментаў, колераў!

У вёсцы Неглюбка Веткаўскага раёна існуе такі жарт: «Па-

куль дзяўчына не натчэ ручнікоў — сватоў не чакай». За гэтым жартам — вялікае мастацтва ткацтва, вядомае на ўсю краіну і за яе межамі. Ручнікі М. Каўтуновай, В. Халюковай святочныя, з багатым геаметрычным арнаментам.

Беларускі нацыянальны арнамент характэрны для вышывак М. Івашевай. Увагу прыцягвае ручнік «Дарагая мая сталіца». Уражваюць поспілікі М. Грышчанка, А. Гайковай і іншых.

А. ШНЫПАРНОУ.

ВЕКАПОМНАЕ

Як проты і мужны салдат,
У чырвоаармейскім шынелі,
Пад снежныя усхліпы мяцелі,
На варце стаіш, Сталінград.

Ні сталі грача я лава,
Ні хвалі варожых палкоў,
Тваіх не прайшлі рубяжоў,
Тваёй не асілілі славы.

Калі ж дым вайны ападзе
І плуг поле бітвы падыме,
Тваё непаўторнае імя
Век жыць будзе ў сэрцы
людзей.

Гэты верш Максіма Танка «Сталінград» быў упершыню надрукаваны ў лютым нумары газеты «Раздавім фашысцкую гадзіну» за 1943 год. З пачуццём незвычайным разглядаю пажаўцельна старонкі, учытаюся ў выцвілыя радкі. Зводка Саўінфармбюро: «У апошні час, 2 лютага 1943 года войскі Данскога фронту поўнасна закончылі ліквідацыю нямецка-фашысцкіх войск, акружаных у раёне Сталінграда... Побач карыкатура — Гебельс слёзы над тэлеграмай, якая паведамляе, што гітлераўскія войскі пад Сталінградам разгромлены... На гэтай жа старонцы верш Анатоля Астрэйкі, прысвечаны ўсталяванню медала «Партызану Айчыннай вайны».

Прачытаю і хачу ўявіць сабе, з якім пачуццём трымалі гэты нумар газеты яе першыя чытачы — беларускія партызаны, падпольшчыкі. У колькі сэрцаў усялілі надзею скупыя радкі Саўінфармбюро, і колькі людзей тады сказала сабе: «Ну,

зваляла Мінск, Беларусь, ваявала на Усходняй Прусіі, штурмавала Берлін і закончыла вайну ў вызваленай Празе.

Баявым шляхам гэтай арміі прысвяціў сваю песню, якая так і называецца — «28-я армія», кампазітар, народны артыст БССР Уладзімір Алоўнікаў, таксама яе ветэран.

Старшыня Мінскай групы ветэранаў 28-й арміі генерал Фёдар Цімафеевіч Жаваранкаў,

Так, цяжка ўявіць гэтых старых, сівых людзей поўнымі жыццёвай сілы маладымі хлопцамі. Сорак гадоў — гэта сорак гадоў. Ды якіх яшчэ...

— Я бачыў людзей, якія выходзілі з бою сівымі, — кажа Іван Якаўлевіч, — Ніколі не забыць мне, як біліся за вышыню 128,2. Немцы «павесілі» з усіх бакоў ракеты, тым самым даючы нам зразумець, што акружылі нас. Сіламі двух батальё-

наднянь. Гарматы былі выведзены са строю. Назаўтра малодшы лейтэнант Варганаў (Улас Лявонцьеў) папрасіў прабачэння, што забыўся, як яго звалі) уначы ўзяў тры пары коней з вупражжю і паехаў на нямецкія пазіцыі. Карыстаючыся тым, што стаяў страшэнны мароз і немцы пахаваліся ў бліндажы, Варганаў зачэпіў некалькі варожых гармат і прывёз на сваю батарэю.

За наладжванне пераправы ён атрымаў тады свой першы ордэн — ордэн Чырвонай Зоркі.

Перад прысутнымі паўстаюць эпізод за эпіздам. Гэта з іх складалася велічная карціна нябачанай стойкасці і мужнасці савецкіх байцоў, якія стаялі на смерць і перамаглі.

— У ноч на дзевятнацатае лістапада мы раптам пачулі, як задрывала пад намі зямля, — успамінае І. Модскін. — Мы, малодшыя камандзіры, вядома ж, не ведалі, калі пачнецца контрнаступленне.

Неўзабаве Івану Якаўлевічу давялося прысутнічаць пры ўзяцці ў палон фельдмаршала Паўлюса, самому браць у палон аднаго з нямецкіх генералаў.

Сталінградская бітва. Пацярпеўшы паражэнне пад Масквой, Гітлер усе надзеі ўсклаў на захаў паўдня еўрапейскай часткі краіны, асабліва Каўказа з яго нафтай. І так атрымалася, што менавіта ў Сталінградзе рашалася быць або не быць Краіне Саветаў. Больш як два мільёны салдат — сшыліся тут з абодвух бакоў. Мільён на мільён! Ды спачатку танкаў і самалётаў было ў немцаў пабоў. Але выстаяў савецкі салдат, і не толькі выстаяў, але і ўшчэнт разбіў гітлераўцаў, арміі якіх страцілі пад Сталінградам трэцюю частку свайго наўнага складу.

Прайшло з тае пары 40 гадоў, але і сёння мы з павагай глядзім на старога ветэрана, які ў свята прыкалоў да пінжака медаль «За абарону Сталінграда». Мы ведаем, колькі важыць гэты сціплы медаль, што стаіць за ім...

Мне застаецца дадаць, што сустрэча ветэранаў 28-й арміі, на якой мне выпала быць, адбылася ў Беларускаму дзяржаўнаму музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

І яшчэ. Газета з вершам Максіма Танка «Сталінград» з яго пачаў гэты рэпартаж — экспанат выстаўкі партызанскай і падпольнай прэсы, прысвечанай бітве пад Сталінградам, арганізаванай музеем. Далёка, на ўвесь свет разышлася слава Сталінграда, але тут, на акупіраванай фашыстамі зямлі, вестка аб гэтай перамозе ўспрымалася з патроенай радасцю. Вось яны, замалеўкі і аншлагі партызанскіх газет і лістовак: «Бабруйскае партызан» — «Нашы войскі атрымалі сур'езную перамогу пад Сталінградам»; «Весткі з Радзімы» — «Наступленне пад Сталінградам працягаецца»; «Народны мсціўца» — «Ліквідацыя акружаных нямецка-фашысцкіх войск пад Сталінградам»...

Тысячамі жывых, непаруных ніяў была звязана партызанская зямля з Сталінградам. Дзесяткі варожых эшалонаў з жывой сілай і тэхнікай не дайшлі да Сталінграда, спыненыя, знішчаныя партызанскай мінай тут, на беларускай зямлі. А адтуль, з-пад сцен гераічнага горада, узнімалася зара вызвалення...

М. ЗАМСКІ.

«ВЕК ЖЫЦЬ БУДЗЕ Ў СЭРЦЫ ЛЮДЗЕЙ...»

адкрываючы сустрэчу, сказаў: «Давайце, сябры, сёння, у дзень саракагоддзя контрнаступлення нашых войск пад Сталінградам, яшчэ раз успомнім, як гэта было...»

Генерал паказвае старую франтавую лістоўку, дзе пералічаны найменаванні варожых войск, разгромленых пад Сталінградам. Ён чытае яе ўголос, і я бачу, як засяроджваюцца, суроваюць твары прысутных. Дзе яны цяпер сваімі думкамі? Там, у пекле баёў? Там, дзе ад выбухаў стагнала зямля, дзе не вытрымліваў, плавіўся метал, але трымаліся людзі? Так, відаць, там. Ці не таму дрыжыць голас у Івана Якаўлевіча Модскіна, калі успамінае ён пра абарону Сталінграда, у

наў яны пайшлі ў атаку на нашу батарэю. І тады я вымушаны быў выклікаць на сябе агонь нашых гармат. Хто выйшаў жывым з таго пекла, мог лічыць, што нарадзіўся нанова. Фашысты, страціўшы некалькі танкаў, адкаціліся назад.

Яшчэ эпізод. Раз'езд 74-ы кіламетр. Фашысты кідаюць на гэтым напрамку шмат танкаў і мотаняхоты, каб па чыгуны ўварвацца ў горад. Блізка да батарэі, якая абараняе раз'езд, прарываецца нямецкі танк. З люка высоўваецца танкіст і крычыць: «Здавайся, рус!» Прамой наводкай батарэя б'е па танку. Ён успыхвае факелам. Раз-пораз на абаронцаў накатваюцца атакі гітлераўцаў. Гарыць танкі, гарыць зямля, га-

Нават чалавеку, які ніколі не быў у Сталінградзе, да болю з'яўляюцца гэтыя назвы: Мамаёў курган, Трактарны завод, завод «Чырвоны Кастрычнік», Бекетаўка. Гэтыя словы ўвайшлі ў гісторыю як сімвал невымернай мужнасці і стойкасці абаронцаў Сталінграда. Для сівых людзей, якія сядзелі побач са мной, гэта была не проста гісторыя, гэта была частка іх біяграфіі.

— Мы ведалі — за Сталінградам для нас зямлі няма, — кажа Павел Майсеевіч Рыбін, былы пагранічнік, а затым баец 10-й чэкіскай дывізіі, якая стала насмерць абараняючы Сталінградскі трактарны завод, дзе потым будзе пастаўлены ён помнік.

— Крылаты выраз гэты абляцеў увесь Сталінградскі фронт, але без той, заволжскай зямлі, таксама было не абыйсціся, — гаворыць Уладзімір Самойлавіч Тандзіт. — Гэта яна давала фронту байцоў, зброю, тэхніку, гэта яна прымала параненых салдат.

Той восенню Волга, а яна тут шырынёй больш як кіламетр, ніяк не хацела замярзаць, доўга ішла шуга, потым крыгі. А Сталінград патрабаваў байцоў, гармат, танкаў. Інжынерныя войскі пад бамбёжкамі, артылерыйскім абстрэлам — а рака ляжала перад немцамі, на захопленых імі вышынях, як на далоні, — наладжваюць пераправы, мабілізуюцца ўсе плаўсродкі. Ішлі ноччу, а часцей пад раніцу, калі над ракой гусеў туман.

Нехта з удзельнікаў сустрэчы ўспамінае, як снарадамі былі разбіты цыстэрны з нафтай на беразе Волгі і тая нафта пацякла ў раку.

— Гэта было жудаснае відэнішча, — гаворыць Тандзіт, — здавалася, што гарыць вада.

Ён вымае з кішэні невялікі аркуш паперы, спярэшчаны слупкамі лічбаў, і кажа, што хавае яго з тых дзён Сталінградскай бітвы. Па загадзе свайго непасрэднага начальніка камандуючага інжынернымі войскамі генерал-лейтэнанта Пятрова малады ваенінжынер падлічыў, колькі за месяц перапраўлена байцоў і рознай ваеннай тэхнікі. Атрымаліся вялізныя лічбы.



Гэты здымак зроблены ў Беларускаму дзяржаўнаму музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ля вестаўкі, прысвечанай 40-годдзю Сталінградскай бітвы. Пра векапомныя дні моладзі раскажае ўдзельнік абароны Сталінграда генерал-маёр В. Сінчылін. Фота Ул. КРУКА.

цяпер павярнула сонца на левы бок...

Гэта было 40 гадоў назад. Гэта было так даўно і так блізка для майго пакалення, якое, хай і падлеткамі, але перажыло вайну. А які ж блізкі векапомны час Сталінградскай бітвы для тых, хто прайшоў скрозь яе агонь!

Я думаў пра гэта пад час сустрэчы ветэранаў 28-й арміі, якая стаяла насмерць пад Сталінградам, потым з баямі вы-

якой прымаў удзел з пачатку і да канца бяззусым лейтэнантам...

— Мне ж тады было толькі дзевятнаццаць, — усміхаецца Іван Якаўлевіч, нібы сам здзіўляючыся гэтаму.

— Э-э, дык я быў зусім стары ў параўнанні з табой, — устаўляе каржакаваты лысы чалавек — палкоўнік у адстаўцы Уладзімір Самойлавіч Тандзіт. — Мне там, у Сталінградзе, споўнілася дваццаць шэсць...

рыць, здаецца, само паветра. Але кожны раз вораг адкатваецца назад. Урэшце гітлераўны вымушаны былі адмовіцца ад наступлення ў гэтым напрамку.

Колькі іх было, такіх эпізодаў! Яшчэ адзін удзельнік сустрэчы Улас Лявонцьеў Корхаў раскажаў, як 27 снежня сорак другога года пад Марозаўскай на іх батарэю наляцела нямецкая авіяцыя і бамбіла так, што нельга было галавы

КРЫЛАТАЯ ПЕСНЯ ВОСЕНІ

(Заканчэніе.
Пачатак на стар. 1).
Зрэшты гэта і не дзіўна. Таму што удзельнічаюць у сёлетнім фестывалі Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР, тэатр музычнай камедыі распублікі, 15 філарманічных калектываў, больш за 30 салістаў і камер-

ных груп філармоніі (у тым ліку 7 канцэртна-лекцыйных брыгад), паўтара дзесятка эстрадных калектываў і салістаў. Усяго налі 1500 удзельнікаў, якія за фестывальную дзяду (з 20 па 30 лістапада) правядуць амаль 500 канцэртаў і творчых сустрэч.

Сёння ў странкай квецені фестывальных афіш — Палац культуры Аршанскага льнокамбіната і Дом культуры ў калгасе «Зара» на Кобріншчыне, Мазырскае музвучылішча і канцэртная зала Беларускай дзяржаўнай філармоніі, клуб санаторыя «Прыдняпроўскі» ў Бабруйскаму раёне і сельскі Дом культуры на Століншчыне, музычная школа ў Чэрныкаве і актывная зала Гомельскага ўніверсітэта... У календарных планах «Восені» — выступленні Акадэмічнай рускай харавой капэлы імя А. Юрлова, вядомага харэаграфічнага ансамбля з Таджыкістана «Ліла», ансамбля песні і танца «Італмас» з Удмурціі, Кубанскага казачага хору, Гуцубскага ансамбля песні і танца, Літоўскага фальклорнага

тэатра, чарнавіцкага ансамбля «Чарамош» пад кіраваннем сяцёр Ратару... Беларускія слухачы сустрэюцца з народнымі артыстамі СССР кампазітарам А. Тантанішвілі, спявачкамі Т. Алёшынай і Л. Чконія, піяністам С. Рыхтэрам; з народнымі артыстамі РСФСР вяланчэлісткай Н. Шахаўскай, спяваком І. Кабзонам; з лаўрэатам фестывалю джазавай музыкі піяністам Л. Чыжыкам; з музычным каментаатарам Цэнтральнага тэлебачання В. Дабраховай... Калі ж назваць усіх нашых гасцей дый шматлікіх беларускіх артыстаў — нязменныя удзельнікі фестывалю, якія вялікі атрымаўся б спіс!
Можна толькі пашкадаваць, што не ў нашых магчымасцях шырока разгарнуць калейда-

скоп прамяністых усмешак «Беларускай музычнай восені», паспее за крылатай хутнасцю яе Песні. Таму ў гэтыя дні, калі фестывальнае сонца дагнана зеніту, мы проста кажам шчырае «дзякуй!» майстрам мастацтваў усіх саюзных рэспублік — удзельнікам нашай «Восені». Іх канцэртныя праграмы, пазначаныя строгаю акадэмічнаю густо, расквашаны нацыянальнымі фарбамі, складзеныя з папулярных твораў, адметныя музычнымі прэм'ерамі, — утвараюць святочнае, жыццесцявардальнае сугучча фестывалю. І яго сёлетні дэвіз гучыць асабліва перакарнальна: «60-годдзю ўтварэння СССР прысвячаецца».

С. ВЕТКА.

Кнігапіс



В. КАРАМАЗАЎ. Жаваранак над полем. Аповесці, апавяданні. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1981.

«Жаваранак над полем» — першая кніга твораў Віктара Карамазова ў перакладзе на рускую мову. Іх пераклалі Д. Кавалёў, У. Жыжэнка, Э. Карпачоў, У. Кудзінаў, А. Астроўскі. Апавяданне «Жаваранак» надрукавана ў аўтарскім перакладзе.

Апрача гэтага апавядання, у зборнік уключаны і іншыя творы «малага жанру». Сярод іх — «Дзяльба кабанчыка» і «Сямёнаўна». У кнізе — аповесці «Пагоннік», «Дзень Барыса і Глеба», «Бярозавыя вёнікі» і «Спіраль», добра вядомыя беларускаму чытачу.

Д. МІХАЛЕВІЧ.



М. ГАМОЛКА. Лясная крэпасць. Аповесць. Пераклад з беларускай М. Долатцавай. М., «Молодая гвардия», 1982.

Аповесць Міколы Гамолкі «Лясная крэпасць» у перакладзе М. Долатцавай папоўніла серыю «Страла», што выпускае выдавецтва «Молодая гвардия». Письменнік пазнавае ў творы мужнасць і гераізм савецкіх людзей, што змагаліся супраць фашызму.

Е. ДРОМІН.



М. ГАНЧАРОЎ. Святлы. Вершы. На рускай мове. Для малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1982.

У Мікалая Ганчарова, аўтара некалькіх зборнікаў для дзяцей, выйшла новая кніга. Паэт расказвае ў ёй аб святах, якія любіць народ, аб вучобе школьнікаў, аб марах, якімі яны жывуць. Змешчаны вершы, што славяць прыгажосць роднага краю, вучаць дзяцей любіць працу, быць мужнымі і смелымі.

Кнігу аформіў мастак В. Тарасаў.

В. ГОРЫН.

НОВЫ ЗБОРНИК Сяргея Панізніка «Слова на дабрыдзень» дае нямала падстаў для размоў аб узамадзеянні традыцыйных і найвышэйшых форм у сучаснай паэзіі.

Патрэбнасць выказаць расказаную асацыятыўную думку ў дэкладна акрэсленых формах сёння многімі ўсведамляецца як адна з найбольш актуальных задач паэтычнай творчасці.

канчаткова пераўвасабляецца ў вобраз мудра ўраўнаважанай сталасці, якая, пакідаючы нас, больш за ўсё заклапочана тым, каб быў на зямлі парадок, варты шчодрай красы прыроды і творчага прызначэння чалавека:

Каб ні зласліўцы, ні плетнары
у словы не падлівалі ачмурэлы яд,
каб светлыя, харобрыя галовы
вялі вас за нязнаны даягляд.
Хай сціхне пыха,

на здораным свеце,
і павяць суцэльную
каб не парваць,
прашуся да вас,
земляні і суседзі,
пад аграмаднаю
ношаю стаць.

Каб ажыццявіць гэтую задуму,
трэба бачыць і разумець
усю бацькаўшчыну «ад пясчынкі да кроні»:

Ад цёмных зямлянак,
запрэжак жаночых,
удовіных песень,
удовіных мук

вым з'яўляецца вобраз Дрэва, гаманлівага крона якога сімвалізуе і гістарычны ўздым народа, і сутнасць гуманістычнага прагрэсу. У такім характары мыслення адчуваецца глыбінная пераемнасць жывой традыцыі. Герой 20-х гадоў імкнуўся, кажучы словамі Я. Коласа, «намацаць галінамі сонца», чалавек нашага часу ў вершах С. Панізніка адчувае сябе «радзімы веццем». Гісторыя і лёс Радзімы—гэта для зацікаўленага розуму яшчэ не разгледанае да канца дзіва, «заснежжа стагоддзяў на вечназялёнай траве». Нашаму сучасніку нават салаўі гавораць пра

дзівосны лёс твой,
любый мой Народзе:
быў подзвіг,
як ты гінуў у баі,
што жыць застаўся—
твой няменшы подзвіг!

Свой грамадзянскі абавязак лірычны герой зборніка бачыць у тым, каб быць павяззю і «яднаць надломленае вецце», у кроне Дрэва. Інакш кажучы — стварыць пантэон, які ўжо маюць іншыя народы.

«Слова на дабрыдзень» — крок аўтара менавіта ў гэтым напрамку. Адзін за адным паўстаюць са старонак вобразы выдатных сыхоў Беларусі, імёны якіх ужо вядомы свету ці яшчэ нападзабытыя ў нашай памяці. Іх вобразы — вецце ў Дрэве нашай гісторыі і культуры.

Паэтычны вобраз Дрэва — гэта яшчэ і вобраз жывой памяці, якая з'яўляецца збройю новаму пакаленню. Яго задача — прадоўжыць барацьбу за права быць самім сабой, г. зн. за гуманістычны прагрэс. Зборнік «Слова на дабрыдзень» і з'яўляецца, па сутнасці, зваротам да маладога сучасніка. «Збароненае — не пакідайце!» — у гэтым закліку ягоны пафас.

С. Панізнік паспяхова шукае сваю дарогу да чытача. Зразумела, што ва ўспллікім пошуку бываюць не толькі поспехі, але ёсць і выдаткі. У разглядаемым зборніку яны, як правіла, сустракаюцца там, дзе аўтар выкарыстоўвае неабавязковы падрабязнасці і неакрэсленыя вобразы. Такое часам сустракаецца нават у вершах па-сапраўднаму глыбокіх, а ў цыкле «З дажджынкамі на вуснах», дзе пераважаюць вершы інтымнай тэмы, даволі-такі частым дысанансам гучаць ускладнёныя метафары, парушаюцца чысціня настраёвасці, яснасць думкі. Праўда, гэтыя выдаткі нельга аднесці на рахунак інерцыйнага мыслення—наадварот, яны ўзніклі на шляху пошукаў і ўспрымаюцца як яшчэ не ўзяты рубж. Галоўным жа ў зборніку «Слова на дабрыдзень» з'яўляецца поспех, дасягнуты аўтарам на шляху абагульненняў і крышталазацыі думкі.

Аляксей РАГУЛЯ.



ці. Па-свойму вырашае яе і С. Панізнік, але клопат пра форму ўсё ж не з'яўляецца для яго галоўным. Праз усе вершы зборніка «Слова на дабрыдзень» праходзіць, можа, не заўсёды і ўсвядомленае аўтарам, але заўсёды для яго арганічнае імкненне пашырыць дыяпазон лірычнага перажывання і асэнсавання рэчаіснасці, павялічыць мастацкія ёмкасці слова. З гэтага ж пачынаецца і своеасабліва метафарычнасць вобраза.

У зборніку ёсць нямала вершаў пра вясну, зіму, лета, рэкі, бары, але іх нельга кваліфікаваць як чыста пейзажныя замалеўкі. Не падобны яны і да прывычных алегорыяў. Дарэчнымі былі б нашы спробы адшукаць у іх нейкае падабенства да адвольных імажынісціх структур, якія пагарджаюць адекватнасцю рэальнай жыццёвай з'явы і вобраза. Верш С. Панізніка звычайна ўзнаўляе абрысы рэальнасці такім чынам, што сам працэс узнаўлення паступова і непрыкметна як бы здымае мяжу паміж чалавечай свядомасцю і рэчаіснасцю, і ў выніку дынамічны малюнак рэчаіснасці як бы ператвараецца ў карціну духоўнага руху асобы.

У вершы «Развітанне жніўня з летам» апошні месяц лета даверліва дзеліцца з чытачом сваім празрыста светлым сумам. Ён вымушаны пакінуць «пяшчотны, незабыўны час», але слова «паеду» вымавіць яму цяжка. Здаецца, лгчэй адысці непрыкметна. І калі шчодры і ласкавы месяц завяшчае нам «нязлюбнае суседства на зямлі», то яго вобраз

І хай снісне брага,
а подласць вашых не кране
граніц!
Бо можна жыць адною
толькі прагай—
да чысціні нязрушаных
крыніц.

Выраз «хай снісне брага» сваёй неакрэсленасцю супярэчыць настраёвай чысціні і дынаміцы думкі, але тым не менш паэт дасягае выдатнага поспеху ў асэнсаванні вартаснай шкалы быцця і надзённых патрэб грамадскага жыцця.

Падобных творчых удач у зборніку нямала. Да іх ліку можна аднесці прасякнутыя неназойлівай медытацыйнай абсэнсе жыцця, асабліва часам, гістарычным лёсе народа вершы «Лістапад», «На юр'еву расу», «Некаляндарная халаднеча», «Мінае лета». Вытокі поспеху паэта ляжаць не толькі ў арыгінальнасці яго таленту, але і ў тым, што ён паспяхова авалодвае культурай (а не голай тэхнікай) сучаснага верша, імкнучыся да спалучэння расказанасці з чаканкавай строгасцю формы. Рапашуючая роля належыць неспакойнаму грамадзянскаму сумленню аўтара і яго двойніка—лірычнага героя, які ні на хвіліну не забывае пра гераічнае мінулае Бацькаўшчыны. «Я памятнага часу прадстаўнік. За паўшых незачасна працаўнік», — у гэтым сцвярдзенні — і грамадзянскае, і эстэтычнае крэда паэта.

Праўда, С. Панізнік не вельмі захапляецца формай паэтычных дэкларацый. Духоўны свет лірычнага героя ён раскрывае часцей за ўсё праз паказ працэсу асэнсавання ім сваёй жыццёвай праграмы — гістарычнай місіі пакалення. У лірычнай паэме «Толькі адно імя», якая прысвечана памяці невядомага паэта-партызана, аўтар гаворыць:

У доўг не магу жыць

КАМУНІСТ- ЗВАННЕ ГОРДАЕ

Сёння, калі ў нашай краіне паспяхова будуюцца камуністычнае грамадства, з кожным годам ажыццяўляюцца ўсё новыя канкрэтныя меры, накіраваныя на паліпшэнне жыцця савецкіх людзей — найлепшае пацвярджэнне таму прыняцце на майскім (1982) пленуме ЦК КПСС Харчовай праграмы СССР, — асабліва ўзрастае роля і адказнасць камуністаў, якія заўсёды былі, ёсць і будуць найбольш свядомымі і арганізаванымі барацьбітамі за пераўтварэнне ў жыццё марксісцка-ленінскага вучэння, планаў Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

Што такое партыйнасць у ленінскім разуменні гэтага слова? Як і ў чым выяўляецца яна сёння, калі савецкае грамадства стала грамадствам развітога сацыялізму? Якія шляхі фарміравання камуністычнай і ідэйнай перакананасці ў сучасных умовах? Што значыць быць актыўным у грамадскім жыцці, як правільна весці людзей за сабой? На гэтыя і многія іншыя пытанні шукае аднас у сваёй кнізе Мікалай Зяньковіч.

М. Зяньковіч. Калі ты камуніст. Дыялогі аб партыйнасці. На рускай мове. Мінск, «Беларусь», 1982.

Зборнік не выпадкова носіць падзагалоўак «Дыялогі аб партыйнасці». Форму дыялога падказала аўтару сустрэча, якая некалькі гадоў назад адбылася ў Гомельскім гарком партыі. Прапагандысты, ідэалагічныя актывісты горада з цікавасцю і хваляваннем слухалі тады тонара-расточніка станкабудаўнічага завода імя С. М. Кірава У. Шваравы і электраматэрыяльнага завода радыётэхналагічнага аснашчэння В. Гаўрыленка. Іх расказ аб выхаванні ў камуністаў пачуцця новага, прагрэсіўнага усё больш ператвараўся ў дыялог, «пакольнікі ножны з суб'яднаю прыводзіў перакананымі прыклады са сваёй асабістай практыкі, жыцця свайго калектыву. Асабліва значнасць гэтаму своеасабліваму дыялогу надавала тое, што абодва суб'яднікі толькі што вярнуліся з Масквы, са з'езда, праніклі яго наватарскай, жыццядайнай атмасферай і перанесли яе сюды, на сустрэчу».

Тады ў М. Зяньковіча ўзнікла думка запісаць гэты дыялог, які неўзабаве быў змешчаны на старонках «Правды» і выклікаў шмат пісем чытачоў, аўтары якіх не толькі дзяліліся ўражаннямі ад публікацыі, але і як бы працягвалі гаворку, заўважаючы, што пачуццё новага, прагрэсіўнага, хоць і з'яўляецца важнейшым, але не адзінай рысай партыйнасці. М. Зяньковіч прадоўжыў запіс дыялогаў двух кампетэнтных суб'яднікаў, ножны з якіх вызываў свой пункт гледжання на фарміраванне той ці іншай рысы партыйнасці. Матэрыялы гэтыя друкаваліся ў «Правде», змяшчаліся ў рэспубліканскай перыёдыцы. Цяпер у перапрацаваным і дапоўненым выглядзе яны і склалі змест кнігі «Калі ты камуніст».

В. СЯРОДКА.

Кнігапіс



А. ЧАРНЫШЭВІЧ. Засценак Малінаўка. Раман-хроніка ў дзвюх частках. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

Раман-хроніка Арнадз Чарнышэвіча «Засценак Малінаўка» з тых твораў, якія чытаюцца і будуць чытацца з неаслабнай увагай. Гэты твор як бы ўвянчаў сабою творчы шлях пісьменніка, аднаго з выдатных майстроў беларускай прозы. Сёлета, калі мы адзначылі 70-годдзе з дня нараджэння А. Чарнышэвіча, выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла абедзве часткі рамана пад адным «дахам». Выданне гэтае — добры дарунак памяці пісьменніка.

Твор выйшаў у серыі «Беларускі раман». Пасляслоўе да яго — «У гушчыні народнага жыцця» — напісала Аліса Шыловіч.

Ф. ЦАГЕЛЬСКИ.

ТВОРЫ, якія ўвайшлі ў новую кнігу вядомага дзіцячага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР і Ганаровага дыплама імя Г. Х. Андерсена Васіля Віткі «Мінскія баллады», знітаваны адзінай задумай аўтара: драматычнае і слаўнае мінулае роднага народа, светлы сённяшні дзень паказваць праз лёс горада-героя, сталіцы рэспублікі Мінска. Выбраўшы балладу, гэты адзін з даўніх літаратурных жанраў, паэт тым самым даў сабе магчымасць асэнсоўваць рэчаіснасць у аспекце гераічнага, мужнага, незвычайнага.

Васіль Вітка не толькі павойска цікавы экскурсавод-апавадальнік, які добра ведае гісторыю горада, але і страсны грамадзянін; ён не можа не звяртацца да ўчарашняга, бо мінулае для яго цесна звязана з сённяшнім.

І рад бы забыцца — няможна.
Збыць не даюць успаміны, —

гаворыць паэт у баладзе «Маці». Не можа не гаварыць менавіта таму, у памяці — вочы дзяўчыны, у якой у руінах знявечанага горада загінула маці: «самотныя вочы, як промні, душу працінаюць да болю». Расказ аб гэтым выпадку пачынае набываць тое паэтычнае абагульненне, калі вобраз маці дзяўчыны пераходзіць у вобраз маці-Радзімы:

На слова, на голас дзіцяці,
На заклік сірочага сэрца
Устала вялікая маці,
Устала з руінаў, з

бясмерця.

Тэма Вялікай Айчыннай вайны, мужнасці і неўміручасці

В. Вітка. Мінскія баллады. Вершы. Для сярэдняга школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1982.

народа ў баладах В. Віткі займае важнае месца. Але ён не проста расказвае пра падзеі, што ніколі не забываюцца, а як бы зазірае ў душу дзяцей, якія знайшлі сваё месца ў агульнай барацьбе.

Мінулае для паэта — не толькі вайна. «Ведучы» хлоп-

Як прыгожа раптам загучала:
— Я жыву ў Зялёным Лузе!

Немагчыма пазнаёміць з жыццём нашай рэспублікі, не называючы імянаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Гэтаксама нялёгка ўявіць горад Мінск без утульнага купалаўскага парку, у засені дрэў якога — помнік песняру. І без плошчы

паказвае тэма змены, якія адбываюцца ў горадзе сёння. Няхай героі твора пакуль што гуляюць «у метро», але пройдзе час — і хто ведае — магчыма, з іх вырастуць новыя метрабудульнікі.

«Дожджык», «Маладзік» «Праводзіны снежнай бабы» — сюжэты гэтых твораў таксама з жыцця горада. І хоць тут

Галоўны герой — МІНСК

чыкаў і дзяўчынак па вуліцах і плошчах Мінска, ён расказвае ім і пра тое, як нараджаюцца над краінай новы дзень, як беларускі народ разам з іншымі народамі выбіраў сваю дарогу да светлай будучыні. «Ленін», «Зялёны дамок» — баллады ярка акрэсленага рэвалюцыйнага пафасу, у якіх моцнае патрыятычнае гучанне.

Не без гонару за поспехі рэспублікі-працаўніцы расказвае В. Вітка пра славы Мінскі трактарны завод («МТЗ») і пра магутны самазвалы-зубры, што выпускаюцца ў нашай беларускай сталіцы («Зубр і Форд»). Многае перайначылася ў Мінску за апошні час, таму не выпадкова, што на змену некаторым старым назвам прыйшлі новыя:

І не ўспомніцца, што
азначала,
Патанула ў дробным друзе.

Якуба Коласа, дзе ўвекавечаны вобраз другога волата беларускай літаратуры. Да вобразаў песняроў звяртаецца паэт у творах «Ля помніка Янку Купалу» і «На плошчы Якуба Коласа». За шчырасцю радкоў адчуваецца, што В. Вітка хоча, каб любоў да іх творчасці перадалася і дзецям.

Жыццё сённяшняга Мінска, радаснае і шчаслівае маленства яго дзятвы — гэтай тэме прысвечана некалькі балад зборніка. Юныя чытачы, пазнаёміўшыся з кніжкай, пазнаюць у героях ці саміх сябе, ці сваіх малодшых брацікаў і сястрычак, якія не толькі вучацца і цікава адпачываюць. Адзін з такіх твораў — «Мы будзем метро». Некалькі гадоў назад верш гэты даў назву аднайменнай кніжцы паэта, выпушчанай выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Цяпер ён добра ўспіваецца ў «Мінскія баллады», таму што таксама

толькі штрышкі з ягоных будняў, тым не менш яны ўносяць пэўнае дапаўненне ў той «паэтычны летапіс» Мінска, што піша паэт для дзяцей.

Заклучная балада кнігі — «Парус». Расказвае паэт пра сваіх сяброў піянерскай пары, «разведчыкаў шчасця», якія ўваходзілі ў жыццё ў далёкія цяпер гады, ішлі пад ветразем сваёй надзеі і веры ва ўсё добрае.

«Мінскія баллады» — не проста паэтычны партрэт горада, у летапісе якога непарыўна звязана ўчарашняе, сённяшняе і будучае, а «своесаблівае грамадзянская споведзь паэта і чалавека, які дбае аб заўтрашнім дні сваіх юных сяброў, хоча, каб з іх вырасталі дастойныя грамадзяне нашай вялікай Радзімы.

Святлана ХОРСУН.

ГЭТЫ ЗНАЁМЫ... ЗАВОДСКІ РАЁН

Яшчэ ў 1975 годзе ў артыкуле «Літаратура і НТР», разважаючы аб адлюстраванні сучаснай прозы жыцця рабочага класа, буйнога прамысловага горада, Іван Навуменка пісаў: «Мы даўно марылі, што рабочае, заводскае асяроддзе вылучаюць пісьменніка, які дасканала ведае ўмовы, абставіны працоўнага жыцця. Пісьменнік такі з'явіўся — мінскі інжынер А. Каштанаў, аповесць якога «Заводскі раён» была надрукавана ў «Новым мире». Сапраўды, у літаратуру Арнольд Каштанаў прыйшоў з «заводскага асяроддзя». Уплыў яго адчуў ў маленстве, бо нарадзіўся ў Валгаградзе, у сям'і рабочага.

А. Каштанаў — адзін з нямногіх літаратараў, што асвойваюць так званую заводскую, вытворчую тэматыку, хто паслядоўна, крок за крокам узнімае тэмы пласты жыццёвага матэрыялу, якія аднойчы адкрылі і якія па сённяшні дзень даюць шмат уражанняў, фактаў для новых твораў. Ён у пэўнай меры стварае своеасаблівы мастацкі летапіс прадпрыемства, засяроджваючы ўвагу на выпадках з заводскага жыцця — як станоўчых, так і ў нечым негатывных,

А. Каштанаў. Мой дождж. Аповесць і апавяданні. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

— за якімі бачацца самі людзі, а паводзіны іх набываюць асаблівую значнасць, паколькі чалавек паказваецца ў абставінах, што патрабуюць ад яго актыўнай пазіцыі, усведамлення свайго месца ў жыцці.

Што гэта сапраўды так, пацвярджае аповесць «Начны вартаўнік», што, як і першы твор А. Каштанава, друкавалася ў часопісе «Неман», а цяпер разам з трыма апавяданнямі ўвайшла ў яго кнігу «Мой дождж», выпушчаную выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Аповесць — таксама пра аўтазаводцаў. І пра тых, хто прыйшоў на прадпрыемства параўнальна нядаўна — галоўны металург завода Ракееў, канструктар Маша Шубіна, інжынер АТК Коля і іншыя, — і пра ветэранаў, старую працоўную гвардыю, што ішла па сваім жыцці разам з прадпрыемствам і смела можа сказаць: лёс завода — мой лёс.

Тыповы прадстаўнік старой гвардыі Барыс Іванавіч Шубін, якому спаўняецца пяцьдзесят гадоў. Пражыта нямала ды і зроблена шмат. Пачынаў звычайным рабочым у першы цяжкі пасляваенныя гады, а перад гэтым, нягледзячы на малалецтва, змагаўся ў партызанскім атрадзе. Потым вучыўся ў вяршнім інстытуце, перажыў радасць першага каханья і горчы страты жонкі, зноў ажа-

ніўся. Цяпер дачка першай жонкі дарослая. Праўда, не склалася ў яе асабістае жыццё, адна выхоўвае дзіця. А ён, Шубін, ці можа лічыць сябе шчаслівым чалавекам, ці мае права ў пэўны момант сказаць, што жыццё пражыта недарэмна і на зямлі пакінуты след, за які не сорамна перад людзьмі?

Сказаць, што Шубін часта задумваецца над падобнымі пытаннямі, значыць у многім ідэалізаваць яго. Шубін больш практык, чым романтик, хоць нішто чалавечы яму не чужое. Ён проста жыў так, як павінен жыць кожны сумленны чалавек. Звычайны чалавек, які і зорак з неба не хапае, але і не абдзелены ўвагай іншых. Але, хочаш ты таго ці не хочаш, рана ці позна абавязкова наступіць момант, калі трэба правесці пэўную рысу пад заблэбленым, узважыўшы свае набыткі і пралікі таксама, бо нельга ж быць правільным ва ўсім і з усімі.

Сваё пяцідзесяцігоддзе Барыс Іванавіч Шубін сустракае на пасадзе намесніка галоўнага інжынера завода. Гэта, калі прытрымлівацца штатнага раскладу. На самай жа справе бывае, што тыднямі і нават месяцамі ён ледзь не гаспадар усяго прадпрыемства: «Так уж атрымалася, што галоўны по полгода в заграчных камандировках и его работу делает он (Шубін. — А. М.), а директор часто в Москве и вместо себя оставляет по давней традиции Шубина. К этому все привыкли». Больш таго, калі ў адным з цэхуў — ліцейным два — катастрофічна пачаў не выконвацца план, узнікла аўральнае становішча, на прарыў накіроўваюць не каго-небудзь іншага, а зноў жа Шубіна. Афіцыйна ён паранейшаму лічыцца намеснікам галоўнага інжынера, а ў сапраўднасці становіцца начальнікам цэха...

Незамэнны работнік, выключная асоба — герой А. Каштанава? Пісьменнік і не думае ў гэтым пераканацца. Ён проста дае магчымасць прыгледзецца да

Шубіна бліжэй, убачыць яго ва ўзаемаадносінах з таварышамі і падначаленымі, на рабоце і ў сям'і. І тады пачынаеш пераконвацца, што герой А. Каштанава — звычайны кіраўнік, нават правільнай сказаць — дзелавы чалавек, пра якога апошнім часам спрачаецца наша крытыка, не прыходзячы да нейкай адназначнай высновы, і без якога — пагодзімся — у паўсядзённым жыцці, асабліва на вытворчасці, калі ў вытворчы працэс уцягнуты сотні, нават тысячы людзей, абысціся немагчыма.

Вядома, шмат можна гаварыць аб выдатках навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, папракаючы яе за пэўныя «грэхі». За тое, што яна зрабіла чалавека больш рацыянальным, але ж нельга ў гэтую эпоху надзвычайных навуковых зрухаў жыць толькі аднымі эмоцыямі, забываючыся пра свае непасрэдныя абавязкі, справу, якой прысвяціў усё жыццё. Шубін гэта разумее. Таму ён ніколі не дазваляе ні сабе, ні іншым пайсці шляхам, якім ішлі яго папярэднікі, клопячыся пра дзень сённяшні, жыўчы працоўнымі поспехамі месяца, года, пяцігодкі. Як, напрыклад, колішні начальнік цэха, які вымушаны выводзіць з прарыву Шубін: «Четыре года назад литейный два был передовым на заводе. Его начальник, теперь покойный Агейчик, шел тогда на рекорд. До предела срезали штаты, расценки, нормы, цех вышел на рекордную себестоимость, Агейчик прогремел среди литейщиков, но исчерпались резервы, которые всегда оставляет себе каждый хозяйственник, а тут повысили план, и цех не потянул».

Пра рэзервы якраз і не забывае Шубін. І не толькі пра рэзервы матэрыяльныя, але і маральныя таксама. Ён лічыць правілам высвятліць адказнасць кожнага за сваю справу: «Каждый норовит свалить на другого. Пока эту практику не выьем, ничего не будет». Чалавек для Шубіна — не машына, якая

Свеццё СЛОВЫ

У КНИЗЕ Г. МАЛАЖАЙ раскрываецца сутнасць лінгвістычнага аналізу як навучальнай дысцыпліны, паказваюцца прыёмы лінгва-аналізу, даецца ўзор лінгвістычнага вытлумачэння мастацкіх твораў, змешчаны мастацкія тэксты, да іх распрацаваны заданні і парады, названа літаратура. Г. Малажай удалося падабраць з літаратуразнаўчых і крытычных прац, з паэтычных твораў яскравыя змястоўныя радкі (яны паддзелены як эпиграфы) пра творчасць кожнага пісьменніка, творы якога бяруцца для лінгвістычнага аналізу. Ці не ўпершыню гэтак голасна, працула і дакладна сказана пра мову П. Броўкі (верш С. Грахоўскага).

Усім добра ў гэтай кнізе — і класіку, і таму, хто талентам і дбаннем даказаў права на ўвагу. Тут сабраны творы не дзеля прымервання ўзроўню, а каб падгледзець, як набывае сілу і свежасць мастацкае слова, пацешыцца з яго транспасці.

Прапануючы студэнту працу з тэкстам, Г. Малажай звычайна дае лаканічную, але дакладную характарыстыку мовы таго ці іншага твора, раскрывае асаблівасці мастацкай манеры пісьменніка, звяртае ўвагу на адметнасць мовы, а потым фармулюе заданне: выявіць тыя ці

Г. Малажай. Лінгвістычны аналіз тэксту. Заданні, тэксты, парады. Мінск, «Вышэйшая школа», 1982.

іншыя моўныя сродкі ў тэксце, вызначыць іх ролю ў мастацкім творы.

Чытаеш кнігу Г. Малажай, і сама сабою нараджаецца думка: як добра, што да вывучэння мастацкага слова — гэтага агульнага скарбу народа — падступіліся і мовазнаўцы. Не адмаўляючы ўдала знойдзеных літаратуразнаўцамі і крытыкамі ацэнак мастацкай вартасці твораў — «сакавіта», «яскрава», «вобразна» і г. д., — ашчадна ўлічваючы іх, мовазнаўцы (як і ў гэтым выпадку) абмацваюць, абслухваюць слова з дапамогай досыць дасканалых інструментаў, якія называюцца словамі не зусім паэтычнага гучання: семантыка, полісемія, аманімія і пад. Лінгвіст карыстаецца і тымі тэрмінамі, якія даўно асвоілі даследчыкі літаратуры: эпітэт, метафара, параўнанне...

Эмацыянальная захопленасць аўтара кнігі пры аналізе мастацкага тэксту своечасова і ў меру стрымліваецца, «астуджваецца» вонкава спакойнымі, але поўнымі ўнутранай энергіі выказваннямі-цытатамі лінгвістаў ці літаратуразнаўцаў. Аўтар кнігі нярэдка, паводле выразу Я. Брыля, «хаваецца за народ» — дае слова аўтарскія: там: няхай скажа сам той, хто першы заўважыў гаваркое слова, цікавую дэталі ці адметную рысу твора або ўсяе творчасці пісьменніка. Аднак цытаванне падпарадкавана задачам лінгвістычнага аналізу. Арганізуе, вядзе гэты своеасаблівы «круглы стол» зацікаўлены і дас-

ведчаны ў філалогіі аўтар кнігі.

Натуральна, Г. Малажай шмат увагі аддае семантыцы і граматычнай характарыстыцы моўных адзінак — слоў, словазлучэнняў, сказаў. Але гэта не дакучлівае калупанне ў значэннях і адценнях слоў, а грунтоўны філалагічны, літаратурна-эстэтычны позірк на мову, на яе ролю ў мастацкім творы.

Калі прасачыць, якія аспекты, якія рысы мовы і стылю пісьменніка закрануты ў ходзе лінгвістычнага аналізу, выявіцца, што асноўнае, характэрнае для таго ці іншага мастака слова заўважана. Напрыклад, у творах Янкі Брыля вылучаны такія моўна-стылявыя асаблівасці: пісьменнік — майстар вобразнага ўжывання слова, вобразы яго жыццёва напоўненыя, ён увесь у стыхі роднага слова, ужывае арыгінальныя перыфразы, мэтазгодна выкарыстоўвае гутарковыя словы і фразеалагізмы, сэнсава багатыя азначальныя словы, умела карыстаецца антанімічнымі і сінанімічнымі словамі, паўтарае слоў, удумліва падыходзіць да выкарыстання метафар, уласных гаваркіх назваў і агульных ацэначных назваў асоб, смела павялічвае спалучальныя магчымасці слова, надае слову дадатковы сэнс, для твораў Брыля характэрна арганічнае спалучэнне аўтарскай і няўласна-простай мовы, далучальныя канструкцыі, псіхалагічна напружаны дыялог. І ўсе гэтыя асаблівасці Брылёвай мовы ілюструюцца прыкладамі з ягоных твораў.

У кнізе Г. Малажай нямала цікавых, тонкіх, слухных разваг і заўваг пра моўнае майстэрства, пра спецыфіку мастацкага слова, пра адметнасць стылю шмат якіх пісьменнікаў. Добра, напрыклад, паказана выкарыстанне гукапісу ў вершах Я. Купалы, М. Багдановіча, П. Панчанкі.

Лінгвістычны аналіз дапамагае ў знаёмым, хрэстаматычным адкрыць новае дзеянне слова. У кантэксте кнігі некалькі неспадзявана свежа загучала невычэрпнай дасціпнасцю і шматфарбнасцю народнай мовы Багушэвіча «Дзядзіна».

У выніку лінгвістычнага аналізу глыбей спасцігаецца ідэяна-мастацкая сутнасць твора, індывідуальны стыль пісьменніка. Не меншае значэнне лінгва-аналізу для свядомага засваення літаратурнай нормы. Разглядаючы асобныя аспекты словаўжывання, студэнты ўзнікаюць важныя пытанні жыцця роднай мовы (гл. артыкул Ф. Янкоўскага «Спробы лінгвістычнага вытлумачэння тэксту». «Настаўніцкая газета», 7 ліпеня 1973 г.).

Лінгвістычны аналіз засцерагае ў шмат якіх выпадках ад «прыватнага» ўспрымання тэксту, вядзе ў глыбіню слова.

У практыцы інстытуцкага вывучэння мовы і стылю літаратуры твора надта папулярны прыём замены аўтарскіх слоў. Ён часта дапамагае, як гэта даведзена ў кнізе Г. Малажай, убачыць, што пісьменнік сапраўды знайшоў удадлае слова, спалучэнне. Але выкарыстоўваючы гэты прыём, звычайна выпускаюць з-пад увагі, што слова не само па сабе дасканалы перадае аўтарскую думку, а ў сувязі з астатнімі словамі гэтага кантэксту, што ў іншым слоўным акружэнні патрэбна не менш гаваркое іншае слова.

Лінгвістычны эксперымент як прыём мае і адну заганау. Ужо да яго пачатку вядомы вынік: у пісьменніка было лепш, у яго тэксце нічога нельга паправіць, удасканаліць. Але

ці заўсёды гэтак? Сама Г. Малажай падае тэсталагічны матэрыял, які паказвае, што пісьменнік правіць свае — вядома ж, выдатныя! — творы. Ну і праўка выходзіць, ужо найвыдатная, бо апошняя пісьменніцкая рэдакцыя звычайна ацэньваецца самым высокім балам.

А што гаворыць лінгвістычны эксперымент саміх пісьменнікаў — аўтарскія змены тэксту? Часта твор выйграе ад іх. Але аўтарскае рэдагаванне не заўсёды дае плённыя вынікі.

Звернемся да творчай практыкі нашага вечна маладога Максіма. Сёння мы п'ём кожны яго радок, нават з гістарычна апраўданымі няправільнасцямі («між гор ліючайся ракі»). Сёння мы ўдзячныя паэту за кожнае слова, за кожны ашчаджаны родны гук. А як сам Максім прымаў свае творы? Славутыя «Случкі ткачы». У вершы, скажам словамі даследчыкаў стылю, нельга нічога ні дадаць, ні адняць. Але ж гэты верш не зусім задавальняў паэта, і ён стварае другі варыянт. Калі перарабляў, то, напэўна ж, лічыў, што выйдзе лепш. А як атрымалася? Усе мы ведаем першую рэдакцыю «Случкі ткачы», пра другую згадваюць хіба толькі спецыялісты.

Як правіла, Г. Малажай пераканальна ўзнаўляе ход аўтарскай думкі пры дасканаленні пэўных радкоў, мясцін твора. Даследчыцы вершы, пагаджаюцца з яе вывадамі ў абсалютнай большасці выпадкаў. Але ж кожны прачытае, успрымае мастацкі твор па-свойму. І неабавязкова зусім супадзенне і аб'ёму ўспрымання, і ацэнкі твора.

Кніга Г. Малажай «Лінгвістычны аналіз тэксту» павяшчае ўвагу да мастацкага слова, да яго вобразнасці, дакладнасці і выразнасці. Вось чаму яна каштоўная не толькі літаратуры-настаўніку, але і літаратуры-пісьменніку.

Алесь КАЎРУС.

аўтаматычна выконвае больш-менш складаныя аперацыі, а перш за ўсё асоба з яе індывідуальнымі якасцямі, да якой ён і імкнецца знайсці падыход. Аднак гэта не значыць, што Шубін гатовы дараваць чалавеку пралікі, калі справа тычыцца рытмічнасці работы прадпрыемства, выканання плана, сацыялістычных абавязальстваў. Кіраўнік, які не ўмее і не можа правільна гаспадарыць, для Барыса Іванавіча нішто. Тут ён адразу шукае на пасаду іншага чалавека, хоць, магчыма, недзе глыбока ў душы і шкадуе тых, каго здымае. Найлепшае пацвярджэнне падобнай бескампраміснасці — замена Сухоцкай галоўным металургам Ракевым: Шубін не мог далей мірыцца з тым, што па-ранейшаму ідуць бракованыя адліўкі.

Барыс Шубін у апавесці пададзены, як мы любім цяпер гаварыць, буйным планам. І на працы, і ў асабістым жыцці ён, па сутнасці, з'яўляецца своеасаблівым «начным вяртаўніком», які думае пра іншых, клопаціцца, каб у іх усё ішло добра — былі такія начныя вяртаўнікі ў старажытных плямёнаў. Пры першым падазронным шлоху яны будзілі сваіх таварышаў. Плямёны, якія не мелі падобных вяртаўнікоў, лічылі іх дармаедамі, папалціліся за сваю бяспечнасць, гінулі ад ворагаў, «так и не став родом человеческим».

Думка наколькі важная, настолькі нясе ў сабе і элементы ідэалізацыі галоўнага героя, які ў пачатку твора, паўтараем, у асноўным паказаны як звычайны «дзелавы чалавек». І не больш. Але ж пісьменнік і не патрабуе таго, каб мы абавязкова лічылі Шубіна «начным вяртаўніком». Тым больш, што пра такіх людзей, якія пастаянна клопаціліся пра іншых, першым Барысу Іванавічу расказвае хворы, з якім ён сустраўся ў неўралагічным аддзяленні бальніцы, куды прывозіў лячэння сваю першую жонку. Маўляў, параўнанне параўнаннем, а нам, чытачам, вырашаць, хто

ёсць Шубін і дзеля чаго ён жыве на гэтым свеце.

Калі вобраз Шубіна паўстае на старонках апавесці з ужо гатовымі рысамі, як бы спраграмаванымі аўтарам і працэс фарміравання асобы бачыцца толькі дзякуючы шматлікім рэспрапекцыям, дык звалюцца характару начальніка сектара якаснай сталі Юшкова (апавяданне «Кожная фірма мае свае сакрэты») адбываецца літаральна на нашых вачах. Спачатку, здавалася б, знешне ціхі, непрыкметны Юшкоў паступова ператвараецца ў чалавека, прабіўным здольнасцям якога можна пазаздросціць. А ўсё адбылося пасля таго, як герой А. Каштанава прыехаў у адзін з гарадоў, каб любым спосабам атрымаць «десять вагонов хромистой стали», якую тутэйшы металургічны камбінат не паставіў своечасова аўтазаводу.

Нядаўна інжынер, які пасля заканчэння інстытута працаваў пяць гадоў на сельскай аўтабазе, праз некалькі дзён Юшкоў да таго вывучае прафесію «прабівалы», што нават ніжнеафіцёр, майстэрству якога ў гэтай, як ён сам прызнаецца, «скромной, но людям необходимой» рабоце зайздросцяць усе камандзіраваныя, неўзабаве са здзіўленнем гаворыць: «Ты парень... далеко пойдешь. Далеко-о-о пойдешь...»

Куды прасцей было б растлумачыць паводзіны Юшкова, калі б у яго, як кажуць, не было нічога святага за душой. Але ж Юшкоў далёка не такі чалавек. Як ні дзіўна, ён вымушаны станавіцца тым, кім стаў — забываць пра сумленне, маральнасць, каб любымі спосабамі — дазволенымі і недазволенымі, правільнымі і няправільнымі — дастаць так неабходную заводу храміраваную сталь. Але, зрабіўшы першы крок, трэба рабіць і наступны: апетыт жа прыходзіць у час яды. І калі спачатку Юшкоў дастаткова сталі, у якой былі ільшніе двенадцать соток марганца», што не адпавядала ГОСТу, дык потым, адчуўшы

сваю сілу, зрабіўшы нормай паводзіні і дзейнасці няяснае правіла «кожная фирма мае свае сакрэты», ён выбівае ўсё, што магчыма.

Персанаж, падобны да Юшкова, не часты ў нашай літаратуры. Людзей падобнага тыпу пісьменнікі чамусьці абыходзяць увагай. Ці лічаць, што пра гэта пісаць не варта — маўляў, падобнае нетыпова для нашага жыцця — ці, наадварот, не ведаюць самога жыцця. Апавяданне А. Каштанава цікавае ўжо тым, што аўтар закранае такія аспекты чалавечых узаемаадносін, якія дазваляюць псіхалагічна глыбока спасцігаць паводзіны асобы ў сітуацыях, якія здараюцца хоць і не часта, але маюць месца ў нашай штодзённым жыццё. Магчыма, што даваў фактычны матэрыял, пісьменнік выкарыстаў паспяхова. Апавяданне чытаецца лёгка, хоць, праўда, калі-нікалі здараюцца пэўныя «перапады». Гэта тады, калі А. Каштанав пачынае засяроджваць увагу на другасным, завельмі прытрымліваецца пэўнай дакументальнасці ў самім апавяданні. Таму расказваецца нават пра тое, што не мае асаблівага значэння для раскрыцця характару персанажа. У прыватнасці, некалькі «павісваючых у паветры» эпізоды, звязаныя з хваробай ніжнеафіцэра, наведваннем рынка.

І ўсё ж, калі знаёмімся з наступнымі творамі «малага жанру» — «Белыя дамы Талачы» і «Мой дождж» — у якіх таксама адчуваецца некаторая расцягнутасць і разам з тым добра выпісаны вобразы галоўных герояў, паступова пераконваешся, што гэта менавіта такая манера пісьма А. Каштанава: ледзь не са стэнаграфічнай дакладнасцю занатоўваць усё, што адбывалася і адбываецца з персанажамі, расказваючы пра іх жыццё, учынкi, паводзіны быццам пакадрава, кожны раз не апыраджаючы падзеі, а прытрымліваючыся іх плыні.

У такім мастацкім прыёме таксама нямала пераваг. Чытач, па сутнасці, ста-

новіцца не староннім назіральнікам, а самым тым ні ёсць «удзельнікам» падзей. Ён разам з героямі апавяданняў «спяшаецца» на работу, «абмяркоўвае» вытворчыя пытанні, «адпачывае». Але гэта не значыць, што дзеянне твораў пушчана на самацёк. У патрэбны момант пісьменнік «сваёй воляй» уносіць у падзеі пэўную карэктыву. Асноўную нагрукку на сябе пачынаюць браць тыя персанажы, што з'яўляюцца ўвасабленнем аўтарскай пазіцыі, яго разумення жыцця.

У апавяданні «Белыя дамы Талачы» такім чалавекам становіцца Каця, сястра галоўнага героя твора Сямёна Яфімава. Менавіта яна дапамагае лепш зразумець, што за чалавек на самой справе яе брат. А зрабіць гэта не так проста, бо Сямён жывучы спакойна, ўладжана, не надта раскрываецца на людзях. Патрэбен немалы час, каб адчуць сапраўднае яго нутро, зразумець прычыны, ідэалы, перакананні. Прама ў вочы выказвае Каця Сямёну і свайму былому мужу тое, што думае пра іх: «Всех вы лучше... Все вам негожи... Потому вы и других ненавидите, што меряете по себе: мол, если уж вы такие, то другие какие же!.. Холопы вы, как вам ни тверди, что вы люди, а вы — холопы! Над чужой бедой всегда смеетесь, несчастного всегда спешите обвинить: мол, он сам виноват, и, значит, все по справедливости и с вами ничего плохого не случится! И ненависть ваша и любовь — все холопское!»

І гэтаксама, як і ў апавесці «Заводскі раён», у новых творах пісьменніка адчуваецца пульс заводскага жыцця. Расказваючы пра людзей, прататыпаў якіх ён добра ведае, пішучы пра праблемы, што непасрэдна звязаны і з яго асноўнай працай, закранаючы пытанні маральна-этычнага плана, А. Каштанав не ідзе гатовымі, праторанымі сцэжкамi.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Юрка ГОЛУБ



Ветэраны

Смерць хапала воіна за плечы,
Заціскала горла: жыць — не жыць.
Раны, можа, нека і залечыш,
Думкі — як жывое на нажы.

Пакаленне рызык і спору,
Гарту, спасціжэння,
перамог.
Не скарый вас ачмурэлы порах
І наводка, што завуць прамой.

Памяці высокія адхоны.
У рубцах усходзяць рубяжы.
Ды ляцяць удал гадоў вагоны
Непадуладна з'юшанай іржы.

Над адчайным і прасторным лёсам
Гордасць уздымаецца, як сцяг.
І стукочуць справы і калёсы
Да свайго здзяйснення напрасцяк.

У душу вам скруха не залезла.
І сумлення ёй не пратачыць.
А машын задыханых жалеза
Просіцца у вас, каб адпачыць.

Радкі пра Гродна

На Ажэшкавай вуліцы
Пліты весела бліскаюць.
Толькі вейкі затуляцца —
І далёкае-блізкае.

І на горад абрынецца
Рэха веку і подзвігу.

Ён стаіць над абрывамамі:
Да Айчыны — уводзіны.

Езуіцкімі вешкамі,
(Ды і горшыя помняцца)
Ды яшчэ галавешкамі
Ён азначан напоўніцу.

Час капітамі цокае...
І з клінкамі з-за гаю
Вырываюцца сокалы
Легендарнага Гаю.

Уначы каля кляштару
Пры санацыі Польшчы
То гісторыя кашляе,
Як прамоклы падпольшчык.

Дзіка цешыцца зарыва,
Стала Нёману вузка.
Сталь па гадах ударыла
З двух франтоў Беларускіх.

Да заставы прытуліцца
Край крывёю паліты.
...На Ажэшкавай вуліцы
Векапомныя пліты.

Не над сквапнымі крамамі
І шляхецкаю пыхай,

Па-над кронамі, кранаі,
Вецер, горадам дыхай!

Памяці маці

1
Рэдасць расце удвая:
Мама, відаць, згадала?
Старэнькая мама мая,
Мама мая маладая!

Хадзілі дажджы наўскос.
Палалі ўверх вярціні,
І дзён незлічоны стос
У полімі тым не гіню.

У коціках і сярпе
Паўстануць туман і святы,
Дзе кожны мазол свярбеў
І шчасце хадзіла ў хату.

Сонца мяняла вось.
Праменне спраўляла веча.
І думалася, што вось
Ужо надыходзіць вечнасць.

...Дамой вядзе каляя,
За шыбінай выглядае
Старэнькая мама мая,
Мама мая маладая...

ПРОЗА

ЯК БЫЦЦАМ ЁН неспадзеўкі апынуўся ў сваёй вёсцы. Але не дома, а ў хаце цёткі Наташы. Тут — і яго жонка, і дачка, і сястра, і швагер Пятрусь, і дзядзька Мінька. На дварэ — ні то зіма, ні то восень. Здаецца, восень. Так, так — восень. Восень, ды яшчэ глыбокая. Ужо і марозік зацягвае лядком лужыны. Зацягвае спешна, увачавідкі. А цяпер ён, Андрэй Старавольчык, ідзе па вуліцы і бачыць, як на вачах яны шклянеюць, чую, як з хрустам трушчыцца пад нагамі лядок. Ён ідзе па лёдзе і яму чамусьці ані не спізка.

Ідзе ён у райцэнтр, куды ў дзяцінстве хадзіў займаць яшчэ з ночы чаргу, каб купіць хлеба. І як пакутліва, да млосці цяжка было стаяць у той чарзе ўсю ноч, асабліва зімой, і ледзь не да смерці крыўдна было, калі цябе яшчэ і выштурхоўвалі з чаргі перад самым акенцам.

Здаецца, ужо і блізка той райцэнтр. Здаецца, вась-вось і дойдзе ўжо. А чаго ён ідзе, дык і сам не ведае. І раптам, адкуль ні вазьміся, з'яўляецца, як усё роўна вырастае, на дарозе жанчына, нейкая ўся шэрая, у шэрым, як з попелу быццам, паліто, ды яшчэ ў чорныя крапіні. Яна ўсё прыбліжаецца і прыбліжаецца, не ідзе, а нібыта наплывае на Андрэя. І ён пазнае ў ёй сваё першае каханне — Марыську.

— Марыська! — намагаецца ўскрыкнуць Андрэй, хоць яшчэ верыць і не верыць, што гэта і праўда яна, Марыся Дубянец. Але, як і заўсёды ў сне, яму не крычыцца.

Але затое яе малады, — той, колішні, — голас ён чуе:

— Андрэйка!.. Я да цябе іду. Андрэйка!.. Як доўга я ішла, каб ты толькі ведаў! Як доўга мы не бачыліся! Андрэйка!..

І праўда, як доўга яны не бачыліся! А яна ўсё тая ж — прыгожая, маладзенькая Марыська, з тымі з доўгімі русымі валасамі (хаця іх цяпер і не бачна пад попелена-шэрай хусткай). Прыжмураныя карыя вочы — ці то з хітрынкай, ці то з дакорам глядзяць на яго. Тая ж гібаксць і жвавасць стану сялянскай дзяўчыны, якая змалку прывучана да ўсякай работы (у Марысі ўсё хварэла маці, і яна ўпраўлялася і па гаспадарцы, і ў калгас хадзіла пасля васьмігодкі, і вучылася ў вячэрняй школе).

І васьмь цяпер яна, Марыська, ішла да Андрэя, можна сказаць, пераймала. А ён ужо і не чакаў яе, нават рэдка калі ўспаінаў. Падумаць толькі! Хутка дваццаць гадоў будзе, як яны разлучыліся. Ён ужо і ці думаў калі пра яе.

І васьмь ён з ёй ужо твар у твар. Дзіўна, але чамусьці цяпер ён не бачыць яе

твару, не можа ўявіць, які ён. І Марыська ўжо сама абдымае яго, і... божа мой! Цалуе... Сама цалуе! Марыська, якая саромелася нават яго пацалункаў, злавалася, уцякала — цяпер цалуе сама!

Толькі нешта нейкае... Ён не адчувае на сабе яе абдымкаў, толькі бачыць. Затое гэтыя пацалункі! Як тонка і ўражліва адчувае ён на сваіх вуснах кволы дотык яе вуснаў — пухлых, вільготных, толькі чамусьці халодных.

І раптам Андрэю здаецца, што Марыська цалуе яго праз шкло. І праўда,

нібыта лічыў сябруком — Арнольду Паўлюкевічу — аднагоду і школьнаму таварышу Марысі, не ведаючы, што ён тайком і без памяці кахае Марысю і пры выпадку ўсё пераказвае ёй. Тады яна, хоць і не кахала яго, а як у адплату, уцякала ад Андрэя, на вечарыцы танцавала з Арнольдам і нават дазваляла яму праводзіць сябе дамоў. Яны доўга яшчэ васьмь так і сварыліся, і мірыліся, пакуль Андрэй, аднойчы моцна пакрыўджаны, раптоўна не ажаніўся з другой дзяўчынай...

...Невядома чаму яны ўжо ідуць не ў райцэнтр, а назад у Андрэеву вёску, як усё роўна дамовіўшыся. І толькі ўжо ў вёсцы Андрэй спахоплываецца, што там чакае яго жонка і будзе страшэнная сцэна рэўнасці, калі яна ўбачыць яго з Марыскай. Пра гэта ён і кажа Марысі.

— Добра, — згаджаецца Марыська. — Ты цяпер ідзі адзін. Схадзі ў хату, паглядзі, як там твае, і выходзь сустракаць мяне. Толькі абавязкова выходзь. Чуеш!

І Марыська тут жа знікае, як усё роўна расейваецца ў паветры.

І васьмь ён ужо ў хаце. Падазрона паглядаючы на яго жонка, дачка, цётка Наташа. Ён помніць, што яму трэба неўзабаве пайсці, але чамусьці не можа. Не, яму ніхто не пярэчыць і не перашкаджае. Проста так, сам па сабе не можа. Яму ўжо нібыта і не верыцца, што не дзе чакае яго Марыська, што і праўда ён сустракаўся з ёй. Але ён усё-такі выходзіць. Выходзіць, як быццам і не на сустрэчу з Марыскай, а проста так, па нейкай сваёй патрэбе. Але адразу ж, як толькі адчыняе дзверы сенцаў, сутыкаецца твар у твар з Марысай і ледзь не абмірае ад такой нечаканасці і нейкага незразумелага страху.

— Жонка... Дома жонка...
Толькі паспявае ён гэта сказаць, як раптам чуе ззаду голас цёткі Наташы:

— Хто гэта?

— А-а — ніхто... Не ведаю...

І ў гэты момант Марыська знікае, як і было ўжо, нібы раствараецца ў паветры, і Андрэй з цёткай Наташай ідуць назад у хату.

— Хто там прыходзіў? — нейка вывучальна-прыдзірліва паглядзеўшы ва ўсе вочы на Андрэя, пытаецца жонка.

— Дзяўчына нейкая, — замест Андрэя адказвае цётка Наташа.

— Дзяўчына?.. Каханка?! Каханку за вёў! — адразу накідваецца на Андрэя жонка.

— Не, — разгублена кажа ён, адчуваючы, як абмірае сэрца. — Гэта... гэта... мая смерць...

— Смерць?..

— А вунь яна пайшла.

Гэта кажа цётка Наташа і паказвае пальцам на акно, што выходзіць на вуліцу.

«Усё. Канец!.. — думае Андрэй. — Жонка паглядзіць і ўбачыць Марыську. Яна ж яе добра ведае. Ведае, як ён некалі хлопцам бегаў за ёй. Яшчэ і цяпер, калі не ў гуморы, яна ўскідае гэта яму на вочы».

Андрэй ў момант пачала разбіраць злосьць і крыўда на цётку Наташу. Некалі ж такая добрая была яна. Калі лупцавала маці яго, малага, — вечна бараніла, у галодную гадзіну прыносіла скарыначку хлеба і пасля памагала, як магла. А тут? Няўжо яна магла так перамяніцца? Няўжо яна стала такой нядобрай на старасці і пасля перанесенай цяжкай аперацыі? Няўжо яна хоча яго смерці?.. Чамусьці цяпер яму здавалася, што паз-



ён ужо не адчувае дотыку яе вуснаў, і адказвае пацалункамі на яе пацалункі апантана, ненатольна, як бы ў чаканні таго колішняга пачуцця, калі ён цалаваўся з ёй у сапраўднасці.

Але і ў сапраўднасці Марыська была халаднаватая, скупаватая ў пацалунках, цалавалася прытаркам, баючыся, сапраўды, як праз тое шкло.

Як горача, апантана кахаў ён некалі Марыську. А яна заўсёды як бы саромелася яго, хаця і сустракалася, было, даўгавата і часта. Можа, таму, што быў тады ўжо фельчарам і гадоў на пяць старэйшы за яе. І нейкая дзіўная была яна з ім — то ласкавая, то злосная, то зусім пазбягала яго. І ён тады, яе цень, хадзіў за ёй, ледзь не лавіў дзе-небудзь. Яны мірыліся, і яна тады дазваляла сябе цалаваць. І ён быў тады, як без памяці ад шчасця, хацелася ўсяму свету крычаць:

— Людзі! Вы не ведаеце, які я сёння шчаслівы!

Але ён, вядома, не крычаў аб гэтым усюму свету. Толькі назаўтра пад вялікім сакрэтам хваліўся мясцоваму хлопцу, у бацькоў якога кватараваў і якога

— Я буду цяпер з табой, Андрэйка! Буду з табой!.. — шэпча і шэпча цяпер Андрэю Марыська. — Я цябе кахаю... А ты?

— Кахаю, кахаю, — адказвае ён і адчувае, што гэта і шчыра і няшчыра, адказвае з нейкім страхам і трывогай на душы.

— Бачу, ты дрэнна апрануты. Я апрану цябе прыгожа-прыгожа, і ты будзеш самы прыгожы на свеце. А то жонка твая вунь як прыбіраецца. Усё на сабе траціць. Кажуць, спадніцу купіла сабе аж за васьмь тысяч рублёў.

Андрэй хоча запярэчыць — якую гэта спадніцу магла купіць яго жонка аж за васьмь тысяч рублёў і адкуль узяліся ў яе такія грошы, але перабіла Марыся:

— Гэта праўда?

— Не ведаю... Я аддаю ёй толькі зарплату, а што яна купляе — не ведаю...

— Якая яна ў цябе шчаслівая!

Цяпер Андрэй бачыць толькі адны Марысчыны вочы, але ўжо яны зусім не такія, як былі ў сапраўднасці — глыбока пасаджаныя, карыя, з прыжмурам, а чорныя, як вугаль, і вялікія-вялікія, нібы ў роспачы.

Завіруха.
Сняговіца —
Мама гэтак казала.
Смутак твой не загоіцца
На палях і вакзалах.
Вецер рвецца праз гурбы
І халае за рамы.
Шэлчуць крэўнае губы.
Каля прыпечка — мама.

За платамі заваяцца
Чорных яблынь галіны.

Згэдка ў радасць завернецца,
Нібы парастак з гліны.

...Сцежка.
Цень ад калодзежа.
Пенны воблак у садзе.
Пчолы ў пене калоцяцца.
Мама.
Ганак.
Прысядзем.

Дзе дымілася ворыва
У жытах панарама.
Нешта нам не гаворыцца,
Што ж маўклівая, мама?

Ці гасцінцам прынесена
Нежаданая скруха?
Не вясёла. Не песенна.
Сам тады сябе слухай.

Вербы дояць аселіцу.
Адзначаюцца даты.

Як жа зараз асмеліцца
Без цябе... і дахаты?

Дом не тупае стрэлкамі.
Рэха іх не разгоніцца.
Па-пад сэрцам і стрэхамі
Завіруха-сняговіца.

У садах маленства

Садоў зялёных грыва
Ляціць на ветры ўвысь.
І плот прагляне крыва,
Раўнюсенькі калісь.

У чэрвеня натура
Спякоты і вады.

І сонечна, і хмурна —
Надзея на плады.

Таму садоў купчастых
І кроны, і рады
Трывожна і заўчасна
Не ведаюць бяды.

Садоў зялёных грыва
У кроплях і шпаках,
Ляці ўверх імкліва,
На ўсіх мацерыках.

І ў невядомым месцы
У шчасці, не ў журбе
Касмічны пыл падмесці
Надарыцца табе.

Задумёная жанчына

Сабраны запас акрас.
Запас жа бяды не чыніць.
І, можа, пра той запас
Задумалася жанчына.

У смутных усплёсках дзён
Спакой замяняе мару.
І кожны сабе жадзён
Няўзнакі змяніцца з твару.

У поўдні жаночы век.
Пастава.

Загар.
Касынка.
Нябачная з-пад павет
Удалеч плыве касінка.

Мара замкнула шторм
І стала на варце думак.
А думаецца пра што?
Падумаў — як вецер дунуў.

Жанчыны глыбокі ўздых.
Пяскі, як вада, навокал.
Жыве на апошняй з тых,
Якія заўжды на воку.

Пад вечар прыходзяць зноў
Загадкі —
для сноў прычыны.
Як час, што ідзе на знос,
Задумалася жанчына.

Пра тое, як быць? Ці пець?
Пра тое, што можа стацца?
Пра тое, калі б паспець?
Пацешыцца? І застацца?

Вядомых няма крыніц,
Ніхто не адкажа чынам.
Нявызнаная з таямніц —
Задумалася жанчына...

най жонка Марыську — ён абавязкова павінен будзе памерці, хоць бы сабе ад жончынага гневу.

Жонка падыходзіць да акна. Глядзіць. Глядзіць у акно і ён, Андрэй, і з заміраннем сэрца бачыць, як паўз акно па вуліцы прайшла Марыська. І раптам у момант вока яна пачынае прыбаўляць і прыбаўляць кроку, потым прыпусціла бягом, як гарэза-падлетак каўзанушыся па замерзлай лужыне, і ўжо зусім знікае з вачэй. І цяпер Андрэй непамерна рады гэтаму як знікненню.

— Хто гэта быў? — зноў строга пытаецца жонка і глядзіць на Андрэя.

«Значыць, не пазнала! Няўжо і праўда не пазнала?» — узрадавана падумаў Андрэй і зноў, забяўляючыся і разам з тым сур'ёзна, паўтарыў раней сказанае:

— Смерць мая... Смерць!...

І адразу нібы па хаце прабег нейкі таямнічы ветрык, пакінуўшы пасля сябе жудасную магільную цішыню. Жях і распач-застылі ў вачах жонкі, цёткі Наташы, дзядзькі Мінькі і швагра Петруся. Яны, відаць, паверылі ў тое, што сказаў Андрэй. Ды ён і сам пачынае верыць, пачынае думаць, што пабегла не Марыська, а яго смерць, і невыносны жых авалодвае ім, такі жых, што пачынаюць дзервянец рукі, ногі, па ўсім целе бегаюць дрыжыкі, дробненька ляскоўць зубы. Усе нібы акамянелі, не варушацца, толькі глядзяць на яго моўчкі, патухлымі, як мёртвымі вачамі, нібы прыдушаныя гэтай магільнай цішыняй.

І раптам на ўсю вялікую шыбінку паказваецца твар Марыські. Ён ужо не такі вабны і дабрадушны, як быў раней, а нейкі зацятый, нядобры. І Андрэю ўжо ў сапраўднасці здаецца, што ў акно глядзіць не Марыська, а нейкая вядзьмарка.

— Выхо-одзь. Чаго не выходзіш?! — ужо сіпатым старэчым голасам гукае твар. — Выхо-одзь!

Цяпер і ён нібы акамянеў — не можа ні паварушыцца, ні сказаць слова. А ў вачах жонкі, цёткі Наташы, дзядзькі Мінькі і швагра Петруся ўспыхнуў нейкі ледзяны бляск. І калі толькі твар Марыські-вядзьмаркі раптоўна знікае, Андрэй нарэшце прыходзіць да памяці і кажа абыякавым апалым голасам:

— Ну, бачылі? Я не маніў — мая смерць. Мне трэба ісці. Нічога не зробіць...

Але ўсе маўчалі і на падавалі ніякіх прыкмет жыцця, нібы і праўда акамянелі. Толькі швагер — невысокі, поўны і грубаваты чалавек, з якім Андрэй часта сварыўся і які апошнім часам дужа часта хварэе, павёў вачамі ў яго бок і сказаў:

— І я пайду з табой. Я цябе абараню. Не дам ёй.

Чамусьці ад усяе душы ўзрадаваўся Андрэй, што з ім пойдзе швагер. Ён мо і праўда зможа абараніць яго ад той Марыські-смерці, хаця ў гэтым Андрэй і не ўпэўнены. І ўсё ж двум — не аднаму. Пры людзях чалавеку і паміраць не так страшна.

І вось яны са шваграм ужо на вуліцы. Цяпер не так цяжка ідуць ногі, як раней, ужо і ў душы нейкая надзея кволіцца і меншым стаў ранейшы страх. Пабліскае, хрумсціць пад нагамі танюсенькі лядок. Здаецца, і адліга ўжо, у вялікіх лужынах калышацца, бярэцца рабізнаю вада. Толькі не такая светлая, як той лядок, а рудая, ажно чорная. І раптам Андрэй бачыць, што ў бліжэйшай лужыне плаваюць рыбіны. Рыбіны не надта і вялікія — меншыя за далонь. Ён пазнае ў іх акунёў. Чамусьці ўсюды адны толькі акуні. Нават добра відаць іх паласатыя бакі. Акуні не баяцца іх са шваграм, як усё роўна не бачаць. І плаваюць не групкамі, як звычайна, а некаж кожны сам па сабе. І толькі адна рыбіна не плавае, стаіць, нібы застыла на месцы, упіўшыся сваімі чорнымі лупатымі вачамі ў Андрэя.

І раптам да Андрэя прыходзіць страшная здагадка, што гэта смерць-Марыська ператварылася ў рыбіну і падпільноўвае яго. І яго зноў апаноўвае нейкі галодны страх. Ён хоча закрычаць, пабегчы, уцячы немаведама куды. Але ў яго прапаў голас, прыраслі да зямлі ногі, і тады ён ціха, як баючыся, каб не пачула рыбіна, просіць швагра:

— Злаві гэту рыбіну.

— Якая гэта рыбіна! Вунь у мяне ў акварыуме рыба дык рыба! — моршыцца швагер.

Старавольчык не помніць, каб у швагра калі быў акварыум, пытаецца:

— А дзе ж у цябе акварыум?

— На балконе.

— Ён жа замерзне.

— А я балкон зашкліў. — Швагер бярэ Старавольчыка пад руку і падганяе. — Пайшлі!

Дзіўна, цяпер ужо Андрэй, лічы, лёгка адарваў ногі ад зямлі і ўсё прыбаўляе і прыбаўляе кроку. Усё далей і далей тыя чорныя лужыны, уперадзе бачны канец вуліцы, засталася мінуць усяго чатыры хаты, а за імі, як чамусьці прадчувае Андрэй, будзе і канец яго страху.

Вунь ужо відаць і апошняя хата другога яго дзядзькі — Міхаіла. Міхаіл — родны брат Андрэевага бацькі. Але Андрэй, лічы, не раз і не быў у яго хаце. Яшчэ да вайны, калі быў жывы Андрэеў бацька, браты пасварыліся за нейкія спадкі. Калі загінуў на вайне бацька, дзядзька Міхаіл нічым не памог Андрэевай маці гадаваць малых дзяцей. Мала таго, яшчэ ўсяляк шкодзіў — падманам забраў, лічы, украў — бацькаў сталярны інструмент, каб маці ў пасляваенную галадоўку не выменяла яго на кавалак хлеба.

...У Андрэя цяпер толькі адна думка — хутчэй мінуць дзядзькаву хату, і тады ўжо абавязкова адступіцца ад яго смерць-Марыська. Там, за хатай, блізка праходзіць новы і бойкі гасцінец. Па ім увесць час ідуць і едуць людзі. Многа людзей. І яны ўжо не дадуць яго ў крыву.

Параўняўшыся з дзядзькавай хатай, ён міжволі зірнуў на акно і ледзьве не абамлеў: у акне стаяла жанчына ў вялікіх чорных акулерах, а на руках, аж да локцяў, чорныя пальчаткі.

— Ага! Папаўся! — замітусілася, затрэслася ў акне жанчына.

Андрэй ізноў нібы акамянеў. Потым пабачыў і пачуў, як са званам разбілася шыбіна. Гэты сухі звон разбітага шкла і дзікі смяртэльны страх сарвала Андрэя з месца, і ён, забыўшыся на швагра, што было духу пусціўся бегчы назад — да жонкі да дачок, да цёткі Наташы і дзядзькі Мінькі, чуючы і адчуваючы ўсім целам, як гоніцца за ім жанчына ў вялікіх чорных акулерах і доўгіх чорных пальчатках.

...Ён добра разумеў, што ўжо прагнуўся, але па-ранейшаму ўвесь калаціўся ад страху, нават баяўся расплюшчыць вочы, здавалася, што тая жанчына стаіць над ім і працягвае да яго, ледзь не датыкаючыся пальцамі, свае чорныя рукі. Ляжаў на левым баку і быццам патыліцай адчуваў, бачыў тую страшную жанчыну. Білася, калацілася сэрца. Лепш бы яго не білася, не калацілася. А то яшчэ пачуе яго тая жанчына-смерць. Ён і ўсведамляе, і ведае, што гэтая жанчына-смерць выдуманая людзьмі, казка, міф, але ніяк не мог перасліць таго дзікага апантанага страху, які напай на яго яшчэ ў сне.

Па-ранейшаму не расплюшчваючы вачэй, ён бачыць, як паступова, бы нечым рэальным, напайнаецца страхам пакой, адчувае яго валасамі, патыліцай, рукамі, кожнай клеткай свайго цела, нават чуе, як ён ходзіць — нейкая загадкавая цемень, да жаху чорная.

Хоць добра ведае, што спіць ён дома ў сваёй кватэры, што яго вёска і тая цётчына хата даволі далёка адсюль, але ўсё роўна ніяк не можа апамятацца, саўладаць з сабой.

Нарэшце, сабраўшыся з духам, ён расплюшчвае вочы. Хоць у пакоі і цёмна, але быццам у парозе, дзе стаіць шафа, хітнуўся нейкі цень. І зноў пачало абміраць, калаціцца сэрца.

Толькі спакваля прыйшла да Андрэя здагадка запаліць святло, каб з яго дапамогай разгнаць усе свае жахі. Усё яшчэ баючыся, крадком, ён працягнуў руку да таршэра, тузануў за матузок. Шчоўкнуў уключальнік, але святло не загарэлася. Андрэю і ад гэтага стала страшна, аж пакуль не ўспомніў, што, кладучыся спаць, выцягнуў з разеткі штэпсель. Тады ён намацаў на крэсле, што стаяла ля канапы, рэпрадуктар, павярнуў уключальнік. Рэпрадуктар маўчаў. Значыць, радыё яшчэ не гаварыла. Хоць бы прачнулася жонка ці хто з дачок, але і яны, як на грэх, спалі ў сваіх косяках моцна. Намерыўся быў ужо сам разбудзіць жонку, але ўстрымаўся: пашкадаваў, і пасаромеўся. Яму так хацелася, каб пабыла каля яго жонка, і росла так, у гэтыя минуты яго душэў-

нага разладу, а ўсё мілае і жаданае, што было ў яго з ёй, чамусьці цяпер адгукалася ў яго душы нечым прыкрым, ледзь не агідным.

«А можа, і праўда, я паміраў, можа, і праўда, гэта была мая смерць, можа, яна яшчэ недзе тут блізка, побач!..» — ледзяным холадам уварвалася жахлівая думка. Няўжо вось так, у сорак два гады, нічога яшчэ такога адметнага не зрабіўшы, з процьмай самых вялікіх планаў на будучае, нават, не вывучыўшы, не аддаўшы замуж дачок, ён мог памерці?

Гэтыя думкі ледзь не вырваліся з яго душы немым крыкам аб дапамозе. Але ён утрымаўся, не закрычаў, а сабраўшы ўсю сваю волю, перасліўшы смяртэльны страх, устаў з канапы і ўключыў святло ў пакоі.

І адразу страх уцёк. Андрэй пайшоў на кухню, уключыў святло і там, супакойваючы самога сябе:

— Ну, што гэта я? Чаго паміраць? Раней яшчэ і думаць пра гэта. І не баліць мне нічога. Толькі сэрца калоціцца. Проста ператаміўся ўчора ў грыбах. Цэлы дзень на нагах, такі свет абышоў, дык і сон гэты нялюдскі прысніўся.

На кухні ён папіў чаю — нібы трохі і развееўся, пачаў пераставаць думаць пра смерць, але недзе ў далёкіх кутках душы яна ўсё яшчэ стаяла. Не, не тая касцістая бабуля з касой на плячы, што выдумалі людзі, а маладая, прыгожая, надта ж падобная на яго няўдалае каханне — Марыську.

Ён ужо і павыключаў святло, і лёг на канапу дасыпаць, а яна ўсё ўяўлялася яму ў кожным кутку, у кожнай рэчы і толькі тады пакінула назусім, калі пачало днець і ў вокны пацякло кволае, ледзь прыкметнае святло новага дня, усё смялей і смялей залаўняючы радасным жыватворным блакітам і пакой, і яго душу.

І толькі цяпер да Андрэя дайшло, што снілася, мроілася яму не ягонае смерць, што памірала нешта нейкае так. Няўжо гэта памірала яно, яго першае каханне, няўжо памірала толькі цяпер, аж праз дваццаць гадоў? Ён думаў, што яно памерла ў ім. Яно ж даўно ўжо не турбавала яго, нават рэдка калі ўспаміналася. І ці памірае каханне — у каго пра гэта спытаеш? Не, не спытаеш ні ў кога, нават у самога сябе.

Ад гэтых думак Андрэю зрабілася зусім лёгка і нават радасна на душы. І раптам ён зноў злякнуўся, пачуўшы зусім блізка трэск і бадзёры голас:

— Добрай раніцы, таварышы! Сёння серада, першага верасня...

«Няўжо сёння першага верасня? — аж ускочыў: пасцелі Андрэй, зноў узрадаваўшыся, нібы не ведаў пра гэта, каб не сказала радыё. — Першага верасня! Сёння ж яго малодшая дачка ідзе ў школу. У дзевяты клас ідзе!»

Дык няўжо гэта так трывожна і балюча паміраў у ім апошні дзень лета?!

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Міхасю
СКРЫПКУ — 75



Пісьменніку Міхасю Скрыпку 26 лістапада спаўняецца 75 год з дня нараджэння. Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала яму віншаванне, у якім гаворыцца:

«Дарэгі Міхаіл Аляксандравіч!

Ад усяго сэрца вітаем Вас, аднаго са старэйшых беларускіх пісьменнікаў, у дзень Вашага 75-годдзя!

Вы пачыналі свой жыццёвы шлях у гады вялікіх сацыяльных пераўтварэнняў. Дзякуючы перамозе Кастрычніка, Вы, сын селяніна, як і дзеці ўсяго працоўнага народа, атрымалі магчымасць вучыцца і выбіраць сабе дарогу ў жыцці. Скончыўшы Рагачоўскі педагагічны тэхнікум, Вы настаўнічалі і вучыліся завочна на літаратурным факультэце Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага.

У гады Вялікай Айчыннай вайны Вы са зброяй у руках змагаліся з ворагам — спачатку ў партызанах, а потым у Савецкай Арміі.

З ратнага поля Вы зноў вярнуліся на ніву народнай асветы, якая спрыяла і Вашай літаратурнай працы.

Пачынаючы з 1927 года, Вашы сатырычныя творы ўсё часцей з'яўляліся на старонках газет і часопісаў.

Ваш першы зборнік вершаў і баек «Сатыра і гумар» выйшаў з друку ў 1958 годзе. Потым былі выдадзены кнігі баек і мініяцюр «Сатырычны калаўрот» і «Ад смеху не ўцячэш».

Вашаму востраму пяру належаць зборнікі апавяданняў і гумарэсак «Мал хата не з краю», «Пад карань», «Усян бывае», кніжка антырэлігійных нарысаў «Сцеражыцеся цемрашалаў». Вядомы Вы і як аўтар драматургічных твораў: камедыі «Чорт памог» і сцэнарыя кароткаметражнай тэлекамедыі «Акадэмік».

Не абмішлі Вы сваёй увагай і маленькіх чытачоў, напісаўшы кніжку апавяданняў «Дзіва ў рэшаце» і вершаваны зборнік «Пад смешнай вясёлкай».

У сваіх творах Вы высмейваеце адмоўныя з'явы жыцця, чалавечыя хібы і загані, якія замяняюць нашаму руху наперад.

Горача вітаючы Вас у дзень 75-годдзя, жадаем Вам, дарэгі Міхаіл Аляксандравіч, моцнага здароўя, вясёлага жыццядараснага настрою, творчых поспехаў!»

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання.

НАДЗЁННАЯ
РАЗМОВА

Усенароднае свята Беларусі — юбілей Купалы і Коласа — адметна сустрэлі і народныя тэатры, і прафесійныя артыстычныя калектывы нашай рэспублікі. Увагу тэатральнай грамадскасці прывабіла Дэкада паказу спектакляў, прысвечаная гэтаму юбілею. (Праводзілася ў Мінску Міністэрствам культуры БССР і БТА).

ЗВЯРНУЎШЫСЯ да беларускай літаратурнай класікі, тэатры перачыталі ўласныя творы Купалы і Коласа, увасобілі таксама арыгінальныя п'есы пра жыццё песняроў. Разам з тым, як зазначыў у дакладзе на выніковай канферэнцыі доктар мастацтвазнаўства А. Сабалеўскі, коласаўская драматургія («Вайна вайне», «У пушчах Палесся», «Антось Лата»), інсцэніроўкі ягонаў прозы, як і паэм Купалы («Сон на кургане», «Адвечная песня» і інш.), чамусьці — і дарэмна! — засталіся па-за ўвагай сённяшняй прафесійнай сцэны.

Побач з сёлетнімі п'естаноўкамі былі прадстаўлены на дэкадзе і не новыя работы тэатраў, вядомыя глядачу па рэпертуары мінулых сезонаў. Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, напрыклад, паказаў драму «Раскіданае гняздо» ў адноўленай п'естаноўцы Б. Луцкі. Гэты спектакль, на думку А. Сабалеўскага, на законных правах увойдзе ў гісторыю беларускага тэатра: у свой час ён стаў падзеяй, узняўшы купалаўскую драму да паэтычнага гучання. Аднак сённяшняе стараннае ўзнаўленне п'естаноўкі 1972 года паказала, што яна засталася прыналежнасцю свайго часу, цікавай пераважна для дасведчаных тэатралаў. Для звычайнага ж глядача, як лічыць дакладчык, памадана было б перачытаць «Раскіданае гняздо» на нова, узняўшы уважлівае Купалавай драмы на ўзровень сё-

няшняга часу. Зрэшты, гэта не віна тэатра, бо феномен «спектакля на ўсе часы» досыць рэдкі. Прыклад — «Паўлінка» ў тых жа купалаўцаў, спектакль, які фармальна не быў удзельнікам дэкады, але які, падкрэсліў дакладчык, дасюль застаецца лідэрам сярод былых і цяперашніх п'естаноўкаў драматургіі Купалы.

Пра тое, што купалаўцы наогул дастойна сустрэлі юбілей песняра, сведчыць і арыгінальная работа калектыву «Наш

так Б. Герлаван). І сама назва кампазіцыі зусім арганічна ўспрымаецца з акцэнтам на першым слове: «Наш Купала».

ДРУГІ акадэмічны драматычны тэатр, коласаўскі, паказаў у Мінску знаёмы многім глядачам, апрабаваны часам спектакль «Сымон-музыка» (п'естаноўка В. Мазынскага, 1976 г.). Удзельнікі канферэнцыі адзначалі ўнутраную эмацыяналь-

афармленні, з нядаўняй самастойнай работай акцёраў — кампазіцыяй «Прарок» па вершах Купалы. Аднак сваю новую кампазіцыю гродзенцы сыгралі асобна, у рэспубліканскім ДOME работнікаў мастацтваў. На думку А. Сабалеўскага, яна прывабная творчым пошукам калектыву. І пры пэўным удаканаленні можа існаваць на

... А *Купала*
ЗАСТАЕЦЦА

3 канферэнцыі, прысвечанай вынікам агляду спектакляў да 100-годдзя Я. Купалы і Я. Коласа

Купала». На думку крытыка В. Раціцкага, яе трэба ацэньваць як дасягненне тэатра ў пэўным жанры. Сцэнічная кампазіцыя, мемарыяльны вечар, які не толькі мае права на ўнутрытэатральнае жыццё, а і выклікае сапраўдную цікавасць шырокага глядача. Стваральнікі — памочнік галоўнага рэжысёра па літаратурнай частцы І. Чэркас і рэжысёр-п'естаноўшчык А. Андросік — дакладна ўяўлялі сваю задачу і дакладна яе выканалі. Аблічча песняра паўстае з асабістых выказванняў, успамінаў акцёраў-купалаўцаў. У цэлым удала ўводзяцца ў апавядальную тканіну сцэны са спектакляў. Добрую сцэнічную атмасферу стварае строгае афармленне (мас-

ную свежасць, паэтычную акрыленасць, тэмпарытмічную зладжанасць, што і з гадамі захаваліся ў спектаклі. Паранейшма натхнёна выконвае ролю Сымона С. Шульга. «Сымон-музыка» — у сённяшнім рэпертуарным актыве тэатра імя Я. Коласа. І ў гэтым спектаклі выяўляецца не толькі павага коласаўцаў да песняра-юбіляра, да ягонай спадчыны, але і жывое разуменне прафесійных і эстэтычных задач рэжысура, акцёраў.

І ЯШЧЭ адна вядомая п'естаноўка — «Паўлінка» Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра (у Мінску адбыўся трохсоты яе паказ). Меркавалася паказаць яе супольна, і ў адзіным мастацкім

гродзенскай сцэне як самастойнай паэтычны спектакль.

А «Паўлінка», яе ўспрыняцце ў той вечар мінскімі глядачамі (сярод іх пераважала моладзь) пацвердзіла феномен шырокага поспеху Купалавага твора, яго неўміручую папулярнасць. Вось толькі збытжыла крытыкаў умоўная, «канцэртная» дэкарацыя, прыдатная для «Прарока», а да «Паўлінкі» быццам штучна прыстасаваная. Гаворачы пра «Паўлінку», кандыдат мастацтвазнаўства К. Кузняцова спынілася на тым, які бліскучы матэрыял для акцёраў — сакавіта выпісаныя Купалам ролі. Тут ёсць і магчымасць саліраваць, ёсць і прастора для раўнапраўнага акцёрскага ансамбля. У гро-

У СВЯТЛЕ
РАМПЫ

СПАЧАТКУ ПРА ТОЕ, што яна зрабіла зусім самастойна: Алена... выбрала сабе ролю. Не тую, якую ёй прапаноўвала рэжысура і якую яна пачынала рэцэпіраваць. Было гэта так. У тэатры рыхтавалі пазапланавы спектакль «Дом Бернарды Альбы» Г. Лоркі. Алену Пастрэвіч прызначылі на ролю Амеліі (сярод пяці дачок Бернарды Амелія, бадай, самы «благітны» вобраз), якая ўцягнута ў канфлікт паміж сёстрамі Ангусціас, Марцірыю і Адэлай з-за іх драматычнага каханна да Пэпе. Але ж ёй падабалася роля Марцірыю, і яна пачала самастойна працаваць над ёй адначасова з Амеліяй.

Народная артыстка БССР Г. Б. Абуховіч, якая іграла ў гэтым спектаклі ролю Бернарды Альбы, успамінае:

— Спектакль мы спачатку рыхтавалі ў вольны ад рэпетыцый і спектакляў час. Алена з першых дзён работы ўражвала ўсіх сваёй творчай апантанасцю. Яна не прапускала рэпетыцыі, заўсёды была ўнутрана падрыхтаванай, прапаноўвала новыя цікавыя ідэі. Не выпадкова, роля Марцірыю стала яе значнай перамогай. Наогул, для Алены характэрны такія важныя для нашай прафесіі рысы, як настойлівасць, мэтанакіраванасць, унутраная дысцыпліна. У спалучэнні з прыроднымі здольнасцямі гэта заўсёды дае добрыя вынікі...

Якім жа быў сцэнічны вобраз Марцірыю?

Актрыса не акцэнтавала яе фізічнае калецтва. Геранія А. Пастрэвіч здавалася нават прывабнай — высокая, зграбная, у строгай чорнай сукенцы, на плячах раскіданы мяккія локаны прыгожых светлых валасоў. Напачатку яе ўсепалынаючая страсць да Пэпе, шырыя дзвярчы пакуты вы-

клікалі спагаду і спачуванне. Тым больш жудасна выглядала яе маральнае калецтва, калі яна бязлітасна і жорстка даводзіла да самагубства сваю жасціліваю саперніцу — малодшую сястру Адэлу. Якой помстай і нянавісцю гарэлі яе вочы, колькі хцівасці і крывадушнасці хавалася ў яе грацыёзных рухах! Марцірыю ў вы-

замкнёнай і адчужанай. Калі Марцірыю адстойвала сваю свабоду і права на шчасце бурна, безразважна, то Любоў знешне выглядала нават пам'яркоўнай. Яна нібы прызычалася да свайго становішча, хавала боль і пакуты ад чужога, абьякавага спачування. Ёй былі ўласцівы рысы духоўнага высакародства і ўнутранае, за-

дзелавой жанчыны» А. Грабнёва) набывалі індывідуальнае аблічча. Скажушы аб тым, што актрыса іграла раней многа, мусу зазначыць: часта гэта былі так званыя ўводзі. Уваходзіць жа ў структуру ўжо распрацаванага твора пасля адной-двух рэпетыцый заўсёды нялёгка, асабліва маладому артысту, які не мае дастаткова вопыту. Ды ў такой працы і выявіліся рысы, уласцівыя мастакоўскай і чалавечай індывідуальнасці А. Пастрэвіч — працаздольнасць, творчая інтуіцыя, імгненнае рэакцыя «на партнёра», прыхільнасць да імпрывізацыі, умненне самастойна аналізаваць логіку паводзін сваіх гераней. У яе рэпертуары шмат роляў, якія яна сыграла пасля некалькіх рэпетыцый, а часам і наогул без «дастатковай» падрыхтоўкі. Так адбылося са спектаклем «Аліса ў краіне цудаў» Л. Керал: А. Пастрэвіч прызначылі на ролю Мышкі, і толькі за два дні да прэм'еры даручылі Алісу. Здаралася, атрымлівалася яшчэ больш цікава. Аб тым, што яна будзе выконваць ролю Эвы ў спектаклі «Час піць» Е. Ставінскага, А. Пастрэвіч даведлася ўвечары. Ноччу яна вучыла тэкст і раніцай іграла прэм'еру перад прыёмнай камісіяй. І добра, што такія нечаканасці не паўплывалі на якасць яе работы: Аліса і Эва сталі творчым здабыткам актрысы. Так здаралася неаднакратна. Захарае артыстка, альбо высветліцца, што асноўная выканаўца не задавальняе рэжысура, і А. Пастрэвіч тэрмінова «выратаўвае» становішча. Прычым у калектыве заўсёды ўпэўнены — яна не падвядзе.

Алена з дзіцячых гадоў выхоўвалася ў творчай атмасферы: бацькі яе — акцёры. З маленства яна навучылася вельмі сур'ёзна ставіцца да акцёрскай прафесіі. Пацугцё адказнасці, вялікая патрабавальнасць да сябе, як кажуць, у яе «ў крыві».

Апошняй «падлеткавай» роляй актрысы была Люба ў спектаклі «Фантазія Фарацева» А. Сакаловай. Па-юнацку летуценная, максімалістка, патрабавальная і нават крыху згаістычная ў адносінах да дарослых істота. Але прываблівала нейкая адухоўленая чыс-

КРЫШТАЛІЗУЕЦЦА
ЧАЛАВЕЧАЯ АСОБА
РОЛІ АКТРЫСЫ РУСКАГА ТЭАТРА БССР
ІМЯ М. ГОРКАГА АЛЕНА ПАСТРЭВІЧ

кананні А. Пастрэвіч — ахвяра і кат адначасова. У драматычным лёсе маладой жанчыны артыстка дакладна выяўляла сацыяльныя матывы твора Г. Лоркі, які таленавіта выкрываў вар'яцкія законы бяздушнага грамадства, што даводзіць чалавека да злачыства.

З такім высокамастацкім, поўным драматызмам вобразам А. Пастрэвіч сустрэлася ўпершыню і выканала яго бліскуча. Мабыць, менавіта праца над роляй Марцірыю дапамагла актрысе арганічна ўвайсці і ў спектакль «Апошнія» М. Горкага і стварыць вельмі пераконаўчы, шматгранны характар Любы.

Любоў — Пастрэвіч, як і геранія Г. Лоркі, пастаянна нясе ў сваёй душы комплекс непаўнацэннасці. Аднак яна больш

тоенае ад усіх пацугцё асабістай годнасці. Сама яе прысутнасць на сцэне — гэта маўклівы дакор нядобрану, агіднаму, сапраўды жандарскаму жыццю Івана Каламіяца. Вобраз Любы ўражваў сілай тэмперэментнага напаўнення. Пры знешняй стрыманасці паводзін персанажа выявілася глыбокая драма адзінокага, нікому не патрэбнага чалавека.

Наогул Алена іграе даволі многа. Сярод яе персанажаў былі спачатку свавольныя або сціплыя і цнатлівыя дзяўчаты, у ролях якіх артыстка па сутнасці заставалася сама сабой у розных жыццёвых праявах. Праўда, яна заўсёды імкнулася знайсці рысы, уласцівыя пэўнаму чалавечаму характару, тады яе Іна і Рая («Білет у мяккі вагон») і «Толькі адно жыццё» А. Маўзона), Оля Баннікава («Нюнь Пржывальскага» М. Шатрова), Ірына («3 жыцця

дзенцаў атрымаліся пераканальныя вобразы Паўлінкі (Л. Кучарэнка), Агаты (А. Рокатава). Але сапраўднай непаўторнасцю, адсутнасцю ўсялякага «пераймання славуных» вылучаецца У. Мішчанчук, які стварыў ярка індывідуальныя сцэнічны партрэт Адольфа Бьёўскага.

СЯРОД НЯДАЎНІХ паставак удзельнікі канферэнцыі вылучылі спектакль Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра «Тутэйшыя» — як работу даволі цікавую. Паводле меркаванняў кандыдата мастацтвазнаўства **Т. Гаробчанка**, у аснове спектакля ўдала спалучаны дзве Купалавы першакрыніцы: філасофскага гучанна паэма «Адвечная песня» і ярка сатырычная п'еса «Тутэйшыя». Пераканаў вобраз Янкі Здольніка, якому пастаноўшчык В. Маслюк, ён жа і выканаўца ролі, імкнуўся надаць абагульненыя рысы Паэта. Разам з тым, на спектаклі ў Мінску (мабыць, ад празмернай усхваляванасці акцёраў) адбылося пэўнае змяшчэнне акцэнтаў пастаноўкі, «змікшыравалася» процістаянне вобразаў «адвечных» вобразам «тутэйшых», хейры Мікіты Зносака. І яшчэ шкада, што рэжысёр гэтай, безумоўна, таленавітай пастаноўкі не прыслухаўся да заўваг крытыкі, зробленых пасля першых паказаў «Тутэйшых» у Магілёве, заўпарціўся ва ўласных праліках. Гэта рэзка знізіла агульную ацэнку спектакля тэатральнай грамадскасцю.

АРЫГІНАЛЬНЫ твор пра юнага Янку Купалу — «Калыска чатырох чараўніц» — разглядаецца ў двух аспектах. Першае, прамоўца абмяркоўва-

лі самую п'есу У. Караткевіча. Выказваючы захапленне і глыбокую павагу да сталага самабытнага пісьменніка, яны ўсё ж адзначалі «цяжкаватасць» ягонай драматургіі. Філасофскі зарад і гістарычныя падрабязнасці пераважаюць над псіхалагічнай распрацоўкай характараў дзейных асоб, цікавым для сцэны развіццём канфлікту. Складанасць уважання драматургіі У. Караткевіча яшчэ і ў тым, на думку кандыдата мастацтвазнаўства **Р. Смольскага**, што мала хто з масавай глядацкай аўдыторыі ўспрымае праблемы мінуўшчыны, асэнсаваныя ў п'есе, але гістарычна ўжо вырашаныя — значыць, і неактуальныя.

Па-другое, крытыкі абмяркоўвалі ўласна работу Рэспубліканскага тэатра юнага глядача над п'есай «Калыска...» Рэжысёр В. Рыжы, як падкрэсліў Р. Смольскі, паказаў прафесійнае ўменне стварыць яркі сучасны спектакль на аснове складанага для сцэнічнага ўважання драматургічнага матэрыялу. Па словах кандыдата мастацтвазнаўства **А. Лабовіча**, і выканаўца ролі Янкі Купалы С. Дзмітрыеў сваім тэмпераментам, грамадзянскім пачуццём, унутранай усхваляванасцю і верай у вобраз таксама быццам перакінуў жывы масток з гісторыі ў сённяшні дзень.

ДРАМАТЫЧНАЯ старонка біяграфіі маладога Якуба Коласа стала асновай п'есы А. Асташонка «Іскры ўначы». Дэбют аўтара падтрымала крытыка. Як сказаў Р. Смольскі, у беларускай нацыянальнай драматургіі часам адчуваецца недахоп інтэлектуальнасці, а досыць плённая спро-

ба А. Асташонка папрацаваў у жанры філасофскай драмы дае надзею, што ў будучым у нас сфарміруецца аўтар такога складу. Вядома, што А. Асташонак працаваў над першай сваёй п'есай у цесным творчым кантакце з калектывам Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі імя В. Дуіна-Марцінкевіча, з рэжысёрам пастаноўшчыкам В. Грычам. Аднак жа гэта супольная праца, на жаль, мае выдаткі. Есць разрыв паміж імкненнем «сацыялагізаваць» матэрыял — і спробай узняць яго да паэтычнага гучання (А. Сабалеўскі). П'еса атрымалася «размоўная», героі нібы пакутуюць ад жадання выказацца; драматургічна расплывістасць адбываецца ў самой пастаноўцы. Да таго ж, далёка не ўсё, дакладна знаходка, як штосьці свежае па думцы, надзённае — таму твор і не выклікае масавай глядацкай зацікаўленасці (Р. Смольскі). Досыць «абкатаныя» і самі паставачныя прыёмы. Затое выканаўца галоўнай ролі **Г. Давыдзько**, на думку крытыкаў, уражвае яркай акцёрскай індывідуальнасцю, пераканальнасцю вобраза маладога паэта.

НА ДЭКАДЗЕ былі прадстаўлены дзве новыя работы Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Опера Ю. Семянякі «Новая зямля» з трыбуны канферэнцыі не абмяркоўвалася: па ўважливай прычыне асноўны дакладчык адсутнічаў. Аднак удзельнікі гэтай выніковай гаворкі мелі магчымасць загадзя азнаёміцца з публікацыямі перыядычнага друку пра «Новую зямлю». Балет Я. Глебава «Курган» у пастаноўцы

Г. Маёрава разгледзела доктар мастацтвазнаўства **Ю. Чурко**.

Маштабны, трохактны балет з разгорнутай драматургіяй сведчыць пра сур'езны творчы намеры тэатра. У спектаклі шмат рэжысёрскіх знаходак. Галоўная заслуга — стварэнне на харэаграфічнай сцэне цікавага вобразу калектывнага героя, народа. Вобраз гэты раскрываецца ў спектаклі неадназначна. Ён паўстае за песні Гусляра. Спярша падаецца пакутным і прыніжаным. Спакваля, быццам выпроствае крылы, выплывае і гнеў народны. За гэтым вобразам адчуваецца дух знамяцітага Купалавага верша «А хто там ідзе?». Аднак, на думку **Ю. Чурко**, варта звярнуць увагу і на пралікі спектакля. Адзін з іх — вобразы галоўных дзейных асоб. На балетнай сцэне павінны танцаваць, як кажуць, нават мёртвыя. І калі для персанана не знойдзены адпаведны танец — лепей абыйсці без самога персанана. Гэтыя меркаванні выклікае «нетанцавальны» Гусляр, пластычнае аблічча якога не задавальняе і звычайнага глядача «Кургана», а не толькі спецыяліста. Супярэчнасці мае, на погляд **Ю. Чурко**, і вобраз Наталі. Не тыя дыялектныя супярэчнасці, што ў рэшце рэшт утвараюць цэласную, хоць і складаную натуру, а электычна сабраныя, што разбураюць мастацкі вобраз.

Да значных пралікаў аднесла **Ю. Чурко** і вырашэнне фіналу. Стваральнікі першых савецкіх балетаў заўсёды імкнуліся завяршаць спектакль аптымістычна. Ды з часам наша балетная мастацтва пасталела — і пастаноўшчыкі, і творчы асэнсавальны драматургічны канфлікт, ствараючы цяпер на харэаграфічнай сцэне і пераканальныя аптымістычныя трагедыі («Спартак», «Цілі Уленшпіль»). На жаль, «Курган» прапануе «лававы» аптымістычны варыянт канцоўні. Вядома, заўважыла **Ю. Чурко**, фальклорныя вобразы дапускаюць і такую інтэрпрэтацыю, ды аснова — пазымы Купалы «Магіла льва», «Курган», па матывах якіх пастаўлены твор, супярэчыць дзяржаўнаму аптымізму.

Пры ўсім тым, прамоўца вызначыла «Курган» як спектакль, варты заахочвання за добрыя намеры яго стваральнікаў, за маштабнасць працы калектыву, мастацкія знаходкі.

УРОКІ дэкады арыентуюць тэатры ў далейшым на больш актыўны, творчы і ўдумлівы падыход да ўважання беларускай літаратурнай класікі. Каб яна шырэй праваблівала і тэатралаў за межамі Беларусі, дзеячы нашай сцэны павінны дбаць пра новы ўзровень прачытання твораў Купалы і Коласа. Гледачу патрэбны не апаўданыя «пра дні мінулыя», а сённяшнія інтэрпрэтацыі заўжды жывой спадчыны. Чакае працягу і так званага сцэнічнага «ЖЗЛ»: артыстычныя калектывы ў даўгу перад песнярамі, чыё жыццё варты мастацкага даследавання, і найперш у тэатрах, якія носяць імя Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Галоўны станоўчы вынік дэкады той, што творчасць нашых песняроў не стала проста прадметам юбілейнай размовы. Юбілей мінаюць — беларуская класіка была і павінна заставацца ў рэпертуарным актыве тэатраў рэспублікі.

Міністэрства культуры БССР і БТА прысудзілі дыпломы I ступені спектаклям Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР «Новая зямля» і «Курган», а таксама Акадэмічнаму тэатру імя Я. Купалы за актыўную работу па стварэнні і захаванні спектакляў па творах Купалы; дыплом II ступені — спектаклю «Калыска чатырох чараўніц» (ТЮГ); дыплом III ступені — спектаклю «Іскры ўначы» (Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі). Спецыяльнымі дыпламамі адзначана група творчых работнікаў.



А. Пастрэвіч і народны артыст БССР Ю. Сідараў у ролях Вары і Гаева («Вішнёвы сад»).

ціня герані, пастаяннае чаканне і прадчуванне цуду. Актрыса тонка даносіла ледзь улоўныя змены гэтага характара: нязграбны падлетак пертвараецца ў прывабную дзяўчыну. Эмацыянальна і ўзрушана праводзіла яна фінальную сцэну з Фарацьевым, дзе самааддана, з надзеяй і нейкім адчаем прамаўляла яе Люба словы каханя. У гэтай ролі А. Пастрэвіч выявіла поўны драматызм, здольнасць адчуваць унутраны разлад герані, выяўляць за знешняй стрыманасцю глыбока схаваныя пачуцці.

Тэма складанага жаночага лёсу знаходзіць сваё далейшае развіццё ў спектаклі «Вішнёвы сад» А. Чэхава, дзе А. Пастрэвіч сыграла ролю Вары. Па агульным прызнанні крытыкі, работа артысткі стала адной з самых цікавых у пастаноўцы. Цяжка сказаць, ці напатаў бы выканаўца такі поспех, каб не былі ў яе «запасніку» ролі Марцірыю або горкаўскай Любы.

Мне падалося, што А. Пастрэвіч спасцігла галоўнае ў характары чэхаўскай герані — яе асуджанасць на адзіноту ў абыякавым асяроддзі эгаістычных людзей. З першага ж з'яўлення Вары — Пастрэвіч на сцэне адчувалася духоўная раздвоенасць герані. Яна трымаецца ўпэўнена, як гаспадыня дома (хай сабе і часова!), і разам з тым ёсць у ёй штосьці хісткае, нейкая кранальная бездапаможнасць. Разам з усімі Вара радуецца прыездзе Ранейскай і сваёй любай Ані, аднак чамусьці ў яе позірку раптам праменіць задуманнасць і сум. Быццам трапіла яна на чужое свята, якое хутка, вельмі хутка скончыцца, і Вара прадчувае тую хвіліну роспачы... Вось гэтак прадчуванне бяды ўвесь час пульсвае ў герані А. Пастрэвіч. Сціпла і з годнасцю нясе яна крыж свайго залежнага, аднастайнага існавання ў «свіце Ранейскай». Не ў сям'і, не ў доме, а ў «свіце». І ўсё ж такі надзея на нешта іншае, лепшае аднойчы загарыцца ў ёй, загарыцца на імгненне, каб абарвацца, каб згаснуць назаўжды. Адбудзецца гэта ў сцэне з Лапахіным.

«Вара ўваходзіць у пакой нечым заклапочаная, ды вонкава, як заўсёды, вытрыманая. Яна разумее — ад гэтай апошняй размовы залежыць яе лёс. Лапахін вымаўляе нейкія нязначныя словы, і жаночы твар паступова робіцца цямным, нібы з яго знікаюць фарбы жыцця. Усё зразумела: Лапахін ніколі не скажа доўгачаканых ёю слоў. Тужлівы позірк, да болю сціснутыя рукі. Невычэрпная крыўда захлынае душу, і Вара заплюшчвае вочы, каб схвацца, нічога не бачыць. Пахіснуўшыся, апускаецца на калені, ціха плача — аб сваім бязрадасным жыцці, аб сваім бязрадасным жыцці, аб той

безвыходнасці, што чакае яе ў будучыні.

Складаная чэхаўская роля, таленавіта сыграная артысткай, — сведчанне крышталізацыі акцёрскай самастойнасці і майстэрства.

Творчы актыўны актрысы, акрамя названых роляў, складаюць Наташа («Сінія коні на чырвонай траве» М. Шатрова), Ізабэла («Адзіны нашчадак» Ж. Рэньяра), Новая («Аповесць пра бяздомных сабак» І. Сергіенкі), Таня («Аб'ява ў вячэрняй газеце» А. Паповай), Елізавета («Ягор Булычов і іншыя» М. Горькага). Усе гэтыя работы вызначаюцца дакладным спасціжэннем сцэнічнага характара і нясуць на сабе адбітак творчай індывідуальнасці А. Пастрэвіч. Яна ўмее з асобных учынкаў і настройаў сваіх персанажу фарміраваць акрэсленую асобу, чые парыванні псіхалагічна матываваны і зыходзяць з чалавечай адметнасці.

На маё запытанне, як сама артыстка расцэньвае свае пошукі, яна адказала:

— У маім рэпертуары — глыбокія, складаныя вобразы Чэхава і Горькага, аб якіх можа марыць любая выканаўца. Акрамя таго, мяне вабяць герані-сучасніцы ў творах нашых драматургаў — Алены Паповай і Алега Наважылава («Жалезнае вяселле»). Сапраўднае задавальненне прыносіць і выкананне ролі Новай у казцы І. Сергіенкі. Гэты сезон я наогул лічу для сябе шчаслівым, бо іграю СВАЕ, блізка мне ролі...

Згадзіцца, што такое прызнанне не вельмі часта даводзіцца чуць ад артыста. Хочацца спадзявацца, што жыццё Алены Пастрэвіч у тэатры і надалей будзе такім жа напоўненым і цікавым. Ведаючы яе характар, яе разуменне мастацтва, верыш у новыя адкрыцці і новыя маштабныя сцэнічныя вобразы гэтай актрысы.

Тамара ГАРОБЧАНКА.

СЫН АЗЁРНАГА КРАЮ

Да 80-годдзя з дня нараджэння
Міхася МАШАРЫ

18 лістапада споўнілася 80 год з дня нараджэння вядомага беларускага пісьменніка Міхася Антонавіча Машары. У свой час выйшла кніга, у якой беларускія пісьменнікі раскажваюць пра сябе, і называецца яна «54 дарогі». Адна з такіх дарог выпала і на долю майго шчырага сябра Міхася Машары. У яго паззіі і прозе я знайшоў адбітак-успамін аб перажытым, родным, што палюбілася з юначых год. Прыгожае наша Палессе, прыгожыя Міншчына і Магілёўшчына, а Міхась Машара нарадзіўся і жыў у азёрным краі.

Неяк мне давялося рэдагаваць зборнік яго выбраных вершаў. Калі мы пачалі чытаць верш за вершам, то натрапілі на такія радкі: «Маю азёрную краіну кранула бурамі вясна...» А далей раскажвалася аб славуных беларускіх партызанах, якія дзейнічалі на Вілейшчыне.

— Давай, Міхал Антонавіч, і кніжку так назавём: «Мая азёрная краіна», — прапановаў я. Міхась не быў супраць. Так яно і стаяла...

Шмат мы з ім ездзілі па Беларусі. Аднаго разу апынуліся на Шаркоўшчыне, у ваколіцы Сініх балот. І вось тут мне прыйшлося спазнаць па-сапраўднаму сутнасць яго паззіі і яго жыццёвага лёсу. Што самае характэрнае было для Міхася Антонавіча? Сціпласць. Ён мала раскажваў аб сваім маленстве, аб падзёньчыне, аб асадніках, з якімі ў яго была заўсёдная варажасць. А самае галоўнае, пакуль не была напісана кніга «1920 год», маўчаў аб удзеле ў грамадзянскай вайне ў конным корпусе вядомага палкаводца Гая Гая. Міхась Антонавіч добраахвотна ўступіў у гэты кор-

пус, а потым апынуўся ў палоне ў Нямеччыне. Польскія ўлады не маглі дараваць яму удзелу ў вызваленчым руху ў Заходняй Беларусі.

На яго долю выпала вялікая місія быць дэпутатам Народнага Сходу Заходняй Беларусі ў Беластоку, дзе было вынесена аднадушнае рашэнне аб далучэнні Заходняй Беларусі да Савецкага Саюза. Гэта была вялікая гістарычная падзея ў жыцці беларускага народа. А далей пачалася Вялікая Айчыная вайна. Міхась Машара разам з другімі беларускімі пісьменнікамі ўдзельнічаў у антыфашысцкім друку, працаваў у Штабе партызанскага руху Беларусі, і вось тады ў яго сэрцы нарадзіліся радкі горадасці і славы:

І на світанні свежых сарані,
Пад звонкі пошвіст салаўя,
Выходзіць з лесу партызанцыя
Уся Вілейшчына мая.

І ад Вілей да Задзвіння
Кіпіць народная вайна.
Маю азёрную краіну
Кранула бурамі вясна.

У апошнія гады свайго жыцця Міхась Антонавіч вырашыў раскажаць пра перажытае. Гэта неабходна было зрабіць: інакш мы не ведалі б многіх старонак барацьбы працоўных Заходняй Беларусі за сваё сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне. Ён паказаў гэта ў кнігах «Крэсы змагаюцца», «Сонца за кратамі», «Лунішкі», «1920 год».

Думаецца, што азёрны край ніколі не забудзе свайго слаўнага земляка Міхася Машару.
Рыгор НЯХАЙ.

3 НАРОДНЫХ КРЫНІЦ

Культуру народа часта параўноўваюць з дрэвам. Убачышы аднойчы, якое высокае і прыгожае гэтае дрэва, зразумееш, што не можа існаваць яго без магутных каранёў. І тады захочацца часцей звяртацца да іх, часцей звяртацца да сваёй гісторыі.

Амаль дзесяць год навуковай і пошукавай работы, якую вялі мастацтвазнаўцы, фізікі, археолагі і этнографы, папярэднічалі стварэнню пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР Музея старажытнай беларускай культуры. Было сабраны больш за 10 тысяч экспанатаў (каля 2500 прадметаў ад старажытнасці да XIX стагоддзя можна ўбачыць сёння ў экспазіцыі). Першых наведвальнікаў музей прыняў у 1979 годзе, калі Акадэмія навук адзначала свой 50-гадовы юбілей.

Музей старажытнай беларускай культуры — гэта сучасная навуковая ўстанова. Кожны з даследчыкаў працуе над навуковай тэмай, з дапамогай сучасных сродкаў вядзецца збор матэрыялаў, іх апрацоўка, найбольш цікавыя экспанаты адбіраюцца для экспазіцыі.

Экспедыцыя, якую праводзіць вучоны, энтузіяст сваёй справы, — гэта не толькі новыя факты, але і, як кожная сустрэча з культурай, — новыя вобразы, бо ў кожным слове пульсуюць жыццёвыя думкі.

Сёння экспедыцыю з намі праводзіць кандыдат мастацтвазнаўства, загадчык сектара старажытнабеларускай культуры В. Церашчатава, доктар фізіка-матэматычных навук Ю. Хадыка, навуковы супрацоўнік Г. Фурс, В. Мікута і А. Варатнікова.

Раздзел археалогіі — «першая прыступка» да мастацтва. Ён дазваляе прасачыць этапы асваення чалавекам тэрыторый Беларусі ад эпохі палеаліту да позняга феадалізму, убачыць, як удасналяваліся прылады працы, як складалася наша культура, мастацтва, якія зносіны існавалі паміж Беларуссю і іншымі краінамі. У экспанатах адлюстравана ўзнікненне і развіццё эстэтычных уяўленняў беларусаў. Многія прадметы перададзены музею сектарам археалогіі Інстытута гісторыі АН БССР. Цікавыя знаходкі паступаюць і ад асобных людзей: пісьменніка У. Караткевіча, навуковага супрацоўніка Я. Сахуты, мастацтвазнаўца М. Раманюка.

Унікальнасць музея, яго істотнае адрозненне ад гістарычнага музея асабліва бачна на стэндах, прысвечаных асобным гарадам. Тут не проста экспануюцца тыя ці іншыя знаходкі, а робіцца спроба стварыць археалагічны партрэт гарадоў — Полацка, Лукомля, Ваўкавыска, Копыс... І выява чалавек, зробленая з косці, і чаравікі палачанкі, і дзіцячыя цацкі з XIV ст., і каменныя ядры з Пасожна, і шыроказакватная каса, якую і цяпер называюць «літоўкай», і многія іншыя экспанаты расказваюць пра розныя бакі жыцця і дзейнасці нашых продкаў.

З матэрыяльнай культуры Беларусі XIX—пач. XX ст., побытам народа, яго промысламі і рамёствамі (рыбалоўствам, бортніцтвам, дрэваапрацоўкай) знаёміць нас раздзел этнаграфіі. Кожны экспанат у ім разглядаецца ў кантэксце пэўнай мясцовасці і пэўнага часу.

Тут ёсць на што звярнуць увагу і дызайнерам. Зараз, напрыклад, як заўважыў экскурсавод, вырашаецца праблема стварэння вузкасפעцыялізаваных падвясных прылад для сельскагаспадарчых трактароў. А разглядаючы прылады працы, якімі карысталіся і карыстаюцца сёння на вёсцы, заўважаем, што ўсе яны вузкасפעцыялізаваныя. Толькі адных «лапат» каля 7 відаў. І ў кожнай сваёй назва: шуфель, сахар і г. д. Яшчэ адзін цікавы экспанат — шуркі, палачкі з насечкамі на адным канцы для вязкі снапоў. На кожнай з іх хлопеч

выразаў сваёй дзяўчыне адметны малюнак.

Часам па дапамогу да супрацоўнікаў музея звяртаюцца актёры і рэжысёры. Кінематографісты, бывае, просяць: «Дайце, калі ласка, ражок!» Так, музей мае унікальную калекцыю народных музычных інструментаў: ударныя, струнныя, духавыя; інструменты, якімі карысталіся паляўнічыя, пастухі. Ужо сабраныя запісы «галасоў» многіх музычных

што карціна падноўлена, «запісана». Калі ў навуковай лабараторыі музея зроблі рэнтген, убачылі, што на карціне тры пазнейшыя напластаванні. Гэта значыць, што тройчы мастак перапісвалі карціну, паднаўлялі яе ў розныя гістарычныя перыяды. Пасля даследавання ў лабараторыі кожную карціну ачышчаюць ад бруду, замацоўваюць, расчышчаюць скалялем жывапіс. Так высветлілася, што «Пакланенне вешчуноў»

воны, чырвоны з чорным колер на белым палатне. Для поцілак, якія экспануюцца ў раздзеле, характэрныя натуральныя фарбавальнікі. Вабнасць іх асабліва адчуваеш, калі параўноўваеш з поцілкамі, вытанчанымі з ніткаў, што пафарбаваны сучаснымі хімічнымі фарбамі.

У экспазіцыі прадстаўлена толькі маленькая частка вялікай калекцыі беларускага народнага касцюма канца XIX—пачатку XX ст. У фондах музея ў шафах акуратна захоўваюцца з густам зробленыя андарані, фартухі, наміткі з розных кут-

толькі ў апошні час у Брэсцкай вобласці.

Музей шчодро дзеліцца знаходкамі з краязнаўчымі музеямі. Некаторыя экспанаты аддадзены ў Літаратурны музей Якуба Коласа, гродзенскі музей рэлігіі і атэізму. У фондах музея сабраны багаты матэрыял для навукі. У будучым адлюстраванне ў экспазіцыі знойдуць калекцыя керамікі, шкло, фаянс, фарфор. Есць экспанаты для расказу пра народны тэатр. Знойдзены светаценьвая і лялечная батлейкі.

А пачынацца экспазіцыя будзе новым раздзелам. Пра яго мне расказваюць супрацоўнікі інстытута В. Мікута і А. Варатнікова, якія рыхтуюць яго экспазіцыю. Яны працавалі з першадрукамі, кнігамі Скарыны ў Вільнюсе і Ленінградзе, у бібліятэках, складалі план экспазіцыі.

— Гэта будзе ўводны гісторыка-культурны раздзел «Выдатныя дзеянні культуры XI—XVIII стст.». Наведвальнікі музея пазнаёмяцца з жыццём, культурна-асветніцкай і творчай дзейнасцю Кірылы Тураўскага, Ефрасініі Полацкай, Францыска Скарыны, Міколы Гусоўскага, Сымона Буднага і інш. Зразумела, што праз іх асобы мы будзем імкнуцца паказаць з'явы эпохі Сярэднявечча, Рэнесанса і г. д., узнікненне кнігадрукавання, развіццё музыкі, тэатра. Дзеяч выступае як увабленне з'явы. Новы штуршок, імпульс нашай рабоце дала мастацкая выстаўка, прысвечаная 500-годдзю Міколы Гусоўскага. Мы убачылі, што магчыма паказаць эпоху праз асобу, праз асобу адчуць непаўторнасць пэўнага гістарычнага перыяду. Раздзел будзе ўвесь час пашырацца. Прасочым у будучым сувязі беларускіх першадрукароў з маскоўскімі, узаемадзеянне літаратурна-пракладнае творчасці Сімяона Полацкага. Думаем, наведвальнікі зацікавяцца і такімі тэмамі, як, напрыклад, студэнты з Беларусі ў замежных універсітэтах (Польшча, Італія і г. д.), беларускія падарожнікі і краязнаўцы. Экскурсавод будзе даваць сіцільны аналіз творчасці выдатных людзей Беларусі.

У экспазіцыі вы убачыце старадрукі, фотакопіі дакументаў, схемы першых друкарняў, гравіюры, на якіх адлюстраваны малюны жыцця, тэатральныя відовішчы. Наведвальнікі зацікавяцца і тры работы мастака Яўза Драздовіча, прысвечаныя Францыску Скарыне.

У Вільнюсе захоўваецца цяпер шмат экспанатаў, вельмі патрэбных нам, большасць — экспанаты былога беларускага музея І. Луцкевіча. Нашы калегі з Вільнюса перадалі ўжо некаторыя этнаграфічныя экспанаты, ганчарныя вырабы.

У канцы нашай экскурсіі звернемся да кнігі водгукі (у Музея старажытнай беларускай культуры іх ужо некалькі). Тут ёсць запісы на розных мовах свету, бо музей карыстаецца вялікай папулярнасцю ў турыстаў. У іх — здзіўленне, падзяка, гонар... Але са слоў акадэмікаў і выкладчыкаў, школьнікаў і касманаўтаў, пісьменнікаў і мадэльераў мы выбралі запіс, зроблены фізікам:

«Гэты музей на крупінках сабраны тымі, хто ў Белую Русь закаханы: у рэкі і ў вёскі, лясы і азёры, у дзіўныя пазсоў і жаночы ўборы. Сам я Радзімы спрадвечны палонны доўга ўглядаўся ў твар улюбёны, у твар Беларусі, у адкрытае сэрца доўга ўглядаўся — не мог наглядзецца. Гэты музей на крупінках сабраны, тымі, хто ў Белую Русь закаханы. Можна, таму іх учынілі і дзеі адлюстравалі бы таксама ў музеі...»

Калі выходзіла ў свет, успомніла старую легенду пра тое, як хадзіў чалавек да Сонца, каб усё ведаць... «От і пачуў ён, што многа знае, але галава гарыць, а ў сэрцы холадна, бы лёд. Выйшаў ён ад сонейка да і сустрэкае сонейка матку. От тая й кажа:

— Памрэш ты, чалавечка, калі не саргэш сэрца, бо без сэрца галава згарыць...»

А што ж саргэ нам сэрца, калі не родная мова, калі не народная песня, калі не творы мастацтва, у якіх жыве таленавітая душа нашых продкаў?..

Галіна САЧАНКА.



Нам застаецца спадчына

РЭПАРТАЖ З МУЗЕЯ СТАРАЖЫТНАЙ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

інструментаў. І ў хуткім часе мы зможам нават пачуць, як клікаў пастух статак на вадапой.

Сярод форм старажытнабеларускага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва вылучаюцца мастацкія тканіны (тут можна убачыць і фрагменты слаўтых случкіх палсоў, і як водгук гэтага забытага майстэрства, пазнейшыя паяскі), мастацкая апрацоўка металу (аклады абразоў, кнігі з унікальнай бланітнай эмаллю, падсвечнікі, выкананыя ў тэхніцы чаканкі, гравіроўкі, адліўкі), разьба па дрэве (фрагменты алтароў, іканастасаў, аклады абразоў, выкананыя ў тэхніцы аб'ёмнай, ажурнай, рэльефнай разьбы)...

Як у кропельцы расы адбіваецца цэлы свет, так і ў кожным экспанатае можна убачыць усю гісторыю народа. Вось, напрыклад, бронзавы зван, адліты ў 1583 годзе, з надпісам на беларускай мове. У час Вялікай Айчыннай вайны яго хацелі звесці нямецкія акупанты, але сяляне выратавалі зван, схавалі.

Далей мы трапляем у раздзел выяўленчага мастацтва. Абразы...

«Масі божая замілавання» (канец XIV—пач. XV ст.) у музей трапіла з Маларыты Брэсцкай вобласці. Па мастацкіх вартасцях гэта помнік сусветнага значэння. Вытанчаны лінейны малюнак. Глыбокі ўважлівы погляд — праз стагоддзі... Ікананісцы пісалі творы, разлічваючы на доўгае ўважлівае разгляданне, «на ўваходжанне» глядача ў вобраз. Цяпер мы ўжываем выраз «увайсці ў вобраз» часцей у дачыненні да твораў літаратуры, тэатра, кіно, між тым жывапіс мае на гэта калі не першае права.

Раздзел выяўленчага мастацтва — па сутнасці, асобны раздзел, гэта своеасабліва школа ўспрымання твораў мастацтва. У кожнай рабоце — дух гісторыі. Нават абмежаваны рамкамі канону, мастак умеў перадаць сваё бачанне свету. У кожнага экспаната свая гісторыя. Абраз «Пакланенне вешчуноў», напрыклад, быў знойдзены ў адным з касцёлаў Вілебскай вобласці. Адчувалася,

напісана ў стылі паўночнага Адраджэння. Рэстаўрацыю вобразі твораў праводзіць рэспубліканскія Спецыялізаваныя навукова-рэстаўрацыйныя вытворчыя майстэрні.

Колькі ведаў у галіне гісторыі, мастацтва трэба мець вучоным, каб выявіць час напісання, школу, а, мажліва, і аўтара твора! А калі апошняе немагчыма, трэба асабліва ўважліва ўгледзецца ў работу, у жыццё ў вобраз, у асобу аўтара. І тады убачыш і супярэчнасці ў творчасці — адбітак часу, зразумеш, на якія кампрамісы вымушаны быў ісці мастак. І ўвогуле — які ён быў — лірык ці гумарыст, майстра, выхаванец пэўнай мастацкай школы, або дылетант, аматар, які займаўся жывапісам без пэўнай падрыхтоўкі.

У музеі можна прасачыць і гісторыю развіцця драўлянай скульптуры — ад позняй готыкі да класіцызму. Здзіўляе веліччу мемарыяльная скульптура з Гальшан — надмагілле беларускага магната Паўла Сапегі і трох яго жонак. А ў раздзеле кнігадрукавання можна убачыць Брэсцкую біблію 1563 года, Літоўскі статут на беларускай мове і іншыя рэдкія кнігі.

Наступны раздзел — народнае мастацтва. Экспанаты для яго адбіраюцца не толькі і не столькі паводле іх мастацкай каштоўнасці, выбар абумоўлівае традыцыйнасць рэчы, тое, наколькі яна ўласціва дадзенай мясцовасці. Увагу даследчыкаў прыцягваюць таксама найбольш рэдкія, унікальныя матэрыялы.

Нездарма ў музеі прыязджаюць вучыцца ганчары. Калекцыя керамікі, чорнаглайнай, паліўнай і непаліўнай — крыніца майстэрства. Калі разглядаеш экспанаты, здзіўляешся, як гарманічна спалучае сапраўдны майстра функцыянальнае і прыгожае, матэрыял, форму, колер рэчы. І атрымліваецца на дзіва натуральна і хараша.

А якім багаццем колеравых і арнаментальных вырашэнняў вылучаюцца ручнікі і поцілкі! Малюнак стварае нават спалучэнне адбеленага і надбеленага льну. І ніякай странатасці ў вышыўцы — такія знаёмыя і прыемныя спалучэнні — чыр-

ноў рэспублікі. Збіранне касцюмаў вельмі цікавае, але і нялёгкае справа. Трэба знайсці касцюм, трэба дамовіцца з бабулямі, траўлачыцамі, што іх рэчкі могуць стаць рэліквіяй цэлага народа, падрыхтаваць экспанаты да экспазіцыі. Ту ж намітку трэба ўмець і правільна завязаць. А як гэта зрабіць, пакануць цяпер, на жаль, не ў кожнай вёсцы... Са шматлікіх строяў (устойлівых форм адзення) у экспазіцыі музея — мадэрышкі, кобынскі, прылуцкі, навагрудскі, неглюбскі і інш. Экскурсавод расказвае пра прызначэнне кожнай часткі адзення, пра істотныя адрозненні беларускага касцюма ад рускага і украінскага. Асабліва цікавае вылікаў раздзел, пра які ідзе гаворка, у мадэльераў і мастакоў па касцюме, якія прыйшлі разам са мной у музей на экскурсію. Яны прымаюць удзел у стварэнні касцюмаў для музычных, харавых, танцавальных калектываў. Як высветлілася, і яны, і наш сённяшні экскурсавод аднолюбава заклапочаны тым, што вельмі часта бачыш у касцюмах сумесь рускай, беларускай і украінскай вопраткі, не менш важна таксама — захаванне ў касцюмах чысціню форм, зручнасць, натуральнасць фарбаў.

Багаццем, разнастайнасцю форм вылучаецца прыкладнае мастацтва. У экспазіцыі убачыш і вырашаныя з паперы ўзоры-выцінанкі, якімі ўпрыгожвалі хату на святы, цацкі-свістулькі, з такой любоўю зробленыя ганчарамі, і вырабы з саломкі. Прыгледзься: над сталом вісіць саламяны «павук», які рухаецца ад павеваў ветру...

Экспазіцыя музея — толькі маленькі кавалак шматграннай работы вучоных, якія працуюць тут. Самае напружанае жыццё пачынаецца, калі супрацоўнікі сектара выязджаюць у экспедыцыі. Яны не толькі вывучаюць і прапагандуюць помнікі культуры, але і займаюцца іх зборам, інвентарызацыяй на месцах.

Музей — гэта выдатная база для напісання гісторыі культуры і мастацтва Беларусі. Каля 8 тысяч помнікаў (жывапіс, скульптура, разьба, мастацкая апрацоўка тканіны і металу, прыкладнае мастацтва, кнігі і інш.) навукова апрацаваны

Генадзь ПАШКОЎ



ЗЯЛЁНАЯ ГРАВИТАЦЫЯ

Українская песня

Калі у пушчанскай маёй старане
шчадруе ў застоллі сябрына,
то з песнямі,
што гадавалі мяне,
хмялее і песня Украіны.

Ці шляхам Чумацкім
маркоціла стэп,
ці вусны расквечвала сечы,
была у пашане,
што праведны хлеб,
галінкай душы чалавечай.

Ні чорныя ветры
збуцвелых эпох,
салонаў азызлая пыха —

ніхто і ніколі знявольць не мог,
маёва квітнела над ліхам.

З таго перабытага
час не злякаў,
і век-іскрамет не з'іначы.
Песні Шаўчэнкі
і песні Франка —
народу адвечная спадчына.

Таму і ў пушчанскай маёй старане,
дзе ядрацца слоў журавіны,
вешчаю думай
шчымыліва кране
праменная песня Украіны.

Адкрычалі сваё перапёлкі.
Скарацеў дзень.
За лесам патух.
І такі па-над ворывам горкі
з туманом перамешаны дух.

Ноч. І цемень навокал.
Цыгаркі
нехта курыць,
няўбачаны днём —
над палямі успыхваюць ярка
то зялёным,
то сінім агнём.

Гушкаецца, быццам
дзіцячэ малое,
у травяной калысцы
возера лясное.

Нехта не тутэйшы,
як дзень дагарае,
зоркавыя блешні
у чарот шпурляе.

Цемру
у трох кроках
драчык дакарае,
цёплай павалокай
пушка акрывае.

Між крушын
нявінна —
у чым радзіла мамка —
выйшла з азярыны
юная русалка.

А каб не сурочылі,
наламаўшы голля,
атрасае кроплі,
гасячы вуголле.

Пад скляпеннем замшэлым,
дзе ладанам пахнуць
малітвы, —
электричныя свечкі,
як штучныя слёзы
надзей.

Чалавек ля распяцця
укленчыць на плітах
і да ног мармуровых
вільготнай шчакоі
прыпадзе.

Чалавеча!
Якому ты молішся богу?
Дзе ж ён,
твой валадар,
гэтым часам,
калі
і нябёсы твае
і зямелькі аблогу
ідэлы
атамныя
занялі?..

Прыгарадны лес

Можа, войскі нязначных плямён
затаіліся ў балоце:
на ствалах —
пералікі імён...
Цэлафанавае ашмоцце...

Елкам ссеклі галовы.
Вакол
то кастрышча — пад ногі,

то яма.
Арабінка, утапаная ў дол,
абадраная,
пераламана.

Толькі б далей ад злых вачэй,
праз бутэлькі,
іржу бляшанак
ручайка ледзь-ледзь цячэ,
уцякаючы ў альшанік.

Слава богу,
што Пціч яшчэ ёсць,
баравіны з баравікамі,
і што я там

пакуль не госць
з прагна ўчэпістымі
рукамі.

Круцяць гадзіннікі час.
Можа, па іхняй ахвоце
стрэсы пранізваюць нас
сваёю нябачнаю
плоццю.

Бяром за бар'ерам бар'ер,
пылам і дымам асмужаны,
кожны наш дзень цяпер
громам касмічным
абуджаны.

Жыццё — марафон.
Пэўна,
час

у тым вінаваты касмічны,
што узвлячэй нас
і пагражае знішчыць.

Час — вечны,
і ён — ні пры чым.

А стрэс
маё сэрца
абмацвае,

бо прагну перамагчы
зялёнай Зямлі
гравітацыю.

ПРАБЛЕМЫ МЕРКА-ВАННІ РОЗДУМ

ВЫСТАВАК у нас адбываецца шмат: жывапіс і графіка, скульптура і плакат, мастацкае шкло і габелены, кераміка і сцэнаграфія — усе віды і жанры выяўленчай творчасці ўдзельнічаюць у гэтай вельмі важнай справе ідэяна-палітычнага, эстэтычнага і

«жыццё» яго твор пасля выстаўкі. І, дарэчы, ці доўга будзе жыць...

На жаль, у жывой сувязі творчасці з глядачом інерцыя старых, звыклых арганізацыйных форм з цягам часу ўсё больш становіцца сілай тармажэння. Праз выставачныя камітэты адначасова праходзіць мноства твораў, і, нягледзячы на вялікі адсеў, усё ж адкрываюцца буйныя выстаўкі, на якіх экспануюцца адразу ў ад-

дному спасціг аўтарскую задуму, уважліва «прачытаў» твор, яму патрэбен час.

Відаць, неабходны пэўны колькасны «ліміт» адначасова выстаўляемых работ. «Кіламетражы» жывапісу, графікі, скульптуры супрацьпаказаны прыродзе станковага мастацтва. Глядач фізічна стамляецца настолькі, што яго зрок і ўвага прытупляюцца, і ён не ў стане нармальна ўспрымаць тыя або іншыя творы. І, зра-

год. А вось у выяўленчым мастацтве гэта стала нормай. Ужо даўно існуе няпісанае правіла, паводле якога работы, за рэдкім выключэннем, ствараюцца спецыяльна да буйных выставак, якія загадзя плануецца і рыхтуюцца. Такая практыка часта прыводзіць да такіх ненармальных з'яў: мастак адрасуе свой твор толькі выстаўцы, працуючы фактычна без адраса, бо любая выстаўка — гэта толькі (на жаль!) часовае «прапіска» твора. У гэтым сутнасць праблемы: ствараюцца не выстаўкі з твораў, а творы да выставак.

На справе атрымліваецца прыблізна так.

З аўтарам заключаюць дагавор — падрыхтаваць на выстаўку пэўную работу. Многа аўтараў — многа дагавораў. А тэрмін для ўсіх, як правіла, адзін, бо пачатак вялікага тэматычнага, напрыклад, паказу вызначаны загадзя. Часта мастакоў «падпіраюць» гэтыя тэрміны, і перад апошнімі выстаўкамі ў майстэрнях узнікае аўральная сітуацыя: неабходна паспець у што б там ні стала. Сапраўды, многія творы на выстаўку паспяваюць своечасова, але... задоўга да натуральнага тэрміну іх выпявання. І на выстаўку трапляюць работы рыхлыя, незавершаныя, сырыя. Здарэцца, што літаральна за гадзіну-дзве да вернісажа мастак у выставачнай зале яшчэ дзівае сваю рэч. Але што зробіш — трэба і карціну паказаць, і дагавор «закрыць», каб да наступнай выстаўкі паспець заключыць новы. Таму не можа не хваляваць той факт, што ад выстаўкі да выстаўкі прыкметна зніжаецца якасць твораў. Робот, напоўненых высокім грамадзянскім пафасам, вялікімі ідэямі, глыбокім асэнсаваннем падзей сучаснага жыцця, праблемамі вайны і міру, з'яўляюцца вельмі і вельмі мала. І, як правіла, з году ў год экспазіцыі трымаюцца на адных і тых жа аўтарах, а новых імёнаў, яркіх і самабытных, з'яўляюцца вельмі мала, асабліва, калі ўлічыць, што кожны год БДТМі выпускае некалькі дзесяткаў мастакоў. Так, але гэта ўжо пэўныя ацэнкі, а мы дамовіліся, што іх сёння не будзе...

Толькі адносна невялікая частка твораў папаўняе пастаянную экспазіцыю Дзяржаўнага мастацкага музея БССР і іншых музеяў рэспублікі. Большасць жа работ сістэматычна аспадае, іншы раз на доўгія гады, у запасніках музеяў і Дзяржаўнага выставачнага Саюза мастакоў БССР. Да таго ж, для за-

хоўвання твораў няма і адпаведных умоў. Скажам, у Дзяржаўнага выставачнага Саюза захоўваюцца ў неспрыяльных умовах цесных памяшканнях, а то і проста за шчытамі ў калідоры, з поўным парушэннем тэмпературна-вільготнага рэжыму.

Мяркую, што галоўныя намагаюцца творчага саюза і Міністэрства культуры БССР павінны быць накіраваны не на выставачныя кампаніі з іх аўтараў і ажыятажамі, а на вырашэнне па-сапраўднаму творчых пытанняў паўнакроўнай, актыўнай і планамернай дзейнасці мастакоў, на стварэнне твораў высокай ідэяна-мастацкай якасці. Колькі гадоў мусіруецца пытанне аб так званых «дзяржаўных заказах», але пакуль што заключэнне дагавораў на працяглая тэрміны ў практыку не ўвайшло. Затое бывалі выпадкі, калі дагаворы заключаліся за два-тры месяцы да адкрыцця выстаўкі.

А можа ж быць і так. Калі твор паспеў, яго можна паказаць на бліжэйшай выстаўцы. І, натуральна, калі твор не гатовы, то можна пакачаць да наступнай — ад гэтага сэнс тэматычнага стрыжня выстаўкі толькі выйграе.

Так, неабходны больш гібкая, дзейсныя і разнастайныя формы выставачнай дзейнасці. Чаму б сапраўды не пераклачыць цэнтр увагі з «глобальных» выставак, што зусім не адмяняе іх, на камерныя, больш сціплыя, якія на працягу ўсяго года, змяняючы адна адну, маглі б ахапіць самыя шырокія колы мастакоў — ад членаў саюза да членаў маладзёжнага аб'яднання? Для гэтага дастаткова было б пастаянна-надеючых залаў Саюза мастакоў БССР або некалькіх пляцовак Палаца мастацтваў — «барабана» і «залы прыкладнога мастацтва». Неабходна прадумаць і пытанне аб рацыянальным выкарыстанні выставачных плошчаў у кінатэатрах, палацах культуры, Доме кіно, Доме акцёра і г. д. Добра было б рэгулярна арганізоўваць і абменныя выстаўкі паміж Мінскам і абласнымі цэнтрамі. А лепшыя творы, скажам, года складалі б аснову справаздачных рэспубліканскіх выставак. І, як агульны вынік, няхай за 2—3 гады, — загадзя запланаваная буйная ўсебеларуская выстаўка лепшых з лепшых твораў.

Дзяржаўныя сродкі на аплату дагавораў з мастакамі выдаткоўваліся б больш планамерна, па меры з'яўлення новых цікавых задум і ў выніку давалі б большы эффект.

(Зананчэнне на стар. 14).

Майстэрня — выстаўка — ?

ЖЫВАПІС — КІЛАМЕТРАМІ ● ДЗЕ «ПРАПІСАЦЬ» КАРЦІНУ? ●
КРОПКА ПРЫКЛАДАННЯ СІЛ ● ЭКСПАЗІЦЫЯ... У ЧАМАДАНЕ

маральнага выхавання працоўных. За апошняю пэцігодку ў Беларусі было арганізавана больш як 700 экспазіцый, сярод якіх — 37 рэспубліканскіх. І гэта не дзіўна, бо, як вядома, мастацкія выстаўкі — асноўная форма арганізацыйнай работы Саюза мастакоў БССР.

Натуральна, што не ўсе творы, прадстаўленыя на выстаўках, раўнацэнныя. Але сёння размова пойдзе не пра якасць работ, не пра мастацкія вартасці або недахопы асобных з іх. На маю думку, наспей час сур'ёзна паставіць пытанне аб нашай выставачнай практыцы ў горадзе і вёсцы, пра адпаведнасць гэтай практыцы патрабаванням часу. І ўвогуле — пагаварыць пра каэфіцыент карыснага дзеяння як асобных твораў, так і цэлых выставак.

Мастак заклапочаны не толькі сілай уздзеяння свайго твора на розум і сэрцы людзей, не толькі тым, у якім выставачным інтэр'еры будзе ён «працаваць», дзе і як будзе

ным памяшканні сотні работ. Толькі на апошняй рэспубліканскай выстаўцы «Песняры зямлі беларускай» было прадстаўлена ні многа ні мала — 467 твораў! І мы прывыклі да такіх лічбаў. Так прывыклі, што іншы раз ставім іх сабе ў заслугу.

Аднак, калі паглядзець на справу сур'ёзна, то няцяжка заўважыць і істотныя недахопы такой звыклай практыкі. Калі звярнуцца да сумежных мастацтваў, то атрымліваецца цікавая рэч. Нікому, напрыклад, не прыйдзе думка праслухаць, скажам, дваццаць розных сімфоній запар, або паглядзець дваццаць фільмаў адразу. А вось паглядзець адразу, адзін за адным 500 твораў выяўленчага мастацтва чамусьці лічыцца натуральным. Бясспрэчна, карціну паглядзець лягчэй, чым праслухаць сімфонію. Але выяўленчае мастацтва таксама разлічана на працяглае суперажыванне. І для таго, каб глядач па-сапраў-

зумела, што вялізныя нашы выстаўкі, якія адкрываюцца, якія правіла не больш чым на месяц, ператвараюцца для глядача ў ... верхглядства. Думаецца, што, улічваючы пастаянны рост колькасці нашых мастакоў, іх творчую актыўнасць, трэба асабліва адказна ставіцца да праблемы нармальнай экспазіцыі кожнага твора па асобку, каб ніводнае з вартых увагі палотнаў не працавала марна і каб пасля выстаўкі яму была дадзена магчымасць яшчэ доўга жыць сярод людзей.

Мабыць, сямую-таму гэты выраз — «жыць сярод людзей» — падасца крыху абстрактным. Ён будзе патрабаваць (дарэчы, зусім справядліва) удакладнення: дзе?

ЗВЕРНЕМСЯ яшчэ раз да сумежных мастацтваў. Цяжка сабе нават уявіць, каб усе новыя кінафільмы, спектаклі, песні, сімфоніі, кнігі выдаваліся і выходзілі ў свет адначасова, да пэўнай дзяткі даты, скажам, адзін раз у

ПРАВОДЗІЦЬ ПАПІСКУ
НА ВЫДАННІ,
НАМЕЧАНЫЯ ДА ВЫПУСКУ
У 1983 ГОДЗЕ
ВЫДАВЕЦТВАМ
«МАСТАЦТВА».

Для спецыялістаў
радыёвяшчання,
журналістаў,
мастацтвазнаўцаў:

«РАДЫЁМАСТАЦТВА: ГІ-
СТОРЫЯ, ТЭОРЫЯ, ПРАКТЫ-
КА». Зборнік, Вып. 2, ц. 85
кап.

Разглядаецца месца радыё-
драмы ў сістэме мастацтваў.
Уключаны артыкулы М. Ба-
банавай, М. Літвінава, успа-
міны сучаснікаў аб рабоце
на радыё Б. Брэхта.

Для работнікаў тэатра:

АЗЕРНІКАВА Е. В. Драма і
тэатр Румыніі: Караджале,
Пятрэску, Себасціан. Ц. 1 руб.
15 кап.

Разглядаюцца галоўныя
моманты станаўлення румын-
скага тэатра, аналізуецца
творчасць трох буйнейшых
пісьменнікаў, якія вызначы-
лі асноўныя напрамкі развіц-
ця румынскай драматургіі.

ВАСІЛІНІНА І. А. Тэатр Ар-
бузава. Ц. 1 руб. 20 кап.
ДЗМІТРЫЕУ Ю. А. Малы
тэатр. 1917—1941. Ц. 1 руб.
70 кап.

АГРАНЕНКА З. М. П'есы.
Ц. 85 кап.

ГЕЦАДЗЕ А. І. Драмы і ка-
меды. Ц. 1 руб. 10 кап.

РАНЕТ Э. Н. П'есы. Ц. 1
руб. 80 кап.

Для археолагаў,
гісторыкаў,
мастацтвазнаўцаў,
музейных работнікаў:

АРХЕАЛАГІЧНЫЯ ЗБОРНІК.
Вып. 24. Ц. 1 руб. 90 кап.

Зборнік прысвечаны пы-
танню гісторыі народаў,
якія насялялі тэрыторыю
еўрапейскай часткі СССР у
старажытныя часы.

ЗАВІТУХІНА М. П. Стара-
жытнае мастацтва на Енісеі
ў скіфскі час. Ц. 2 руб.

Гэта — першы поўны збор
эрмітажнай калекцыі ма-
стацкіх вырабаў Ханаска-Мі-
нусінскай катлавіны 7—3 ст.
ст. да н. э. Большая частка
твораў публікуецца ўпершы-
ню. Выданне аформлена ка-
ляровымі і тонавымі ілюст-
рацыямі.

ПАВЕДАМЛЕННІ ДЗЯР-
ЖАУНАГА ЭРМІТАЖА. Ц. 1
руб. 90 кап. Вып. 48.

Публікуюцца матэрыялы,
якія выяўляюць сучаснае
жыццё музея.

ПРАЦЫ ДЗЯРЖАУНАГА
ЭРМІТАЖА. Т. 23. Адрзел
гісторыі рускай культуры.
Ц. 3 руб. 40 кап.

Даследуюцца канструкцыя
і дэкор старажытнарускай
мэблі і транспартных срод-
каў, расшыфруваецца эм-
блематыка рускіх сцягоў
XVII—XVIII стагоддзяў, пуб-
лікуюцца нявыдадзеныя ак-
варэлі В. Садоўнікава, лі-
таграфіі В. Пагонкіна і ін-
шых майстроў.

МАСТАЦКІЯ ПМНІКІ І
ПРАБЛЕМЫ КУЛЬТУРЫ УС-
ХОДУ. Ц. 3 руб. 50 кап.

Асветленыя праблемы куль-
турнага адносінаў Захаду і Ус-
ходу, агульныя пытанні ма-
стацтва Бліжняга Усходу.

Для работнікаў кіно:

ЗГУРЫДЗІ А. М. Экран.
Навука. Жыццё. Ц. 1 руб. 50
кап.

Кніга знаёміць з гісторыяй
узнікнення і эвалюцыі са-
вецкага навуковага кіно.

Выданні, якія прапаноўва-
юцца, уяўляюць цікавасць
для шырокага кола аматараў
мастацтва.

Дадзеная літаратура ў сва-
бодны продаж не паступіць.
Пры афармленні індывіду-
альнай падпіскі купункі
цалкам аплачваюць кошт
кнігі.

Аб паступленні кнігі мага-
зін паведамляць заказчыку
паштоўкай.

Толькі аформішы падпі-
ску, вы зможаце набыць вы-
данні, якія вас зацікавілі!

Адрас магазіна «Мастацт-
ва»: Парызанскі праспект,
32; тэлефон: 45-14-14.

восені сорак першага года, і
гарачых баёў на Доне, і вялі-
кай бітвы ў Сталінградзе...
Франтавое жыццё таксама
зблізіла і здружыла мяне з та-
ленавітамі беларускімі паэта-
мі — А. Куляшовым, П. Броў-
кам, М. Танкам, П. Панчанкам.
Часта я перакладаю іх вершы
для ўкраінскага чытача, не
пазбягаюць яны і маіх вер-
шаў».

Асабістыя кантакты паміж
А. Малышкам і пісьменнікамі
Беларусі перараслі ў цёплую
дружбу. У гэтым плане ціка-
вая гісторыя стварэння балады
«Маці» Аркадзе Куляшовым.
Летам 1943 года сустрэліся
франтавыя таварышы — Ан-
дрэй Малышка і Аркадзь Ку-
ляшоў. Пра гэты цяжкі час
А. Малышка раскажа значна
пазней у пранікнёных радках:

І гарматні важкі землетрусі
Білі в душу і в спіў солов'я,
Білорусь-ти моя білоруса,
Синьбоока, як мати моя!
Многостраднa! Близька в нас
розмова,
Білорусь ти моя, Білорусь!
Хай псвiдчатъ книжки
Куляшова

І пiдтвердiть хай Бровка
Петрусь.

Горыч разлукі з роднай зям-
лэй вылілася ў самотныя радкі
песні, напятай ўкраінскім паэ-
там:

Ой з-за гори сніжок летить,
А в долині козак лежить...
Гэта журботная ўкраінская
песня, у якой гучалі безвыход-
на драматычныя словы:

Візьми, мати, піску жменю,
Посій його на каменю.
Як той пісок цвітом зійде,
Тоді твій син з вiйска
прыйде, —

уразіла беларускага паэта і
стала імпульсам да стварэння
балады «Маці». Цікава і тое,
што менавіта А. Малышка пе-
раклаў гэты твор на ўкраін-
скую мову, падаруў яго сваім
сучайнікам.

Цёплыя радкі верша А. Ма-
лышкі, звернутыя да беларус-
кай зямлі,

Тут мене друзі сердечні
чekaлi.
Низько вклонюся ім ширим
поклоном,
В'еться безсмертна дорога
Купали,

Коласа голос прокочует
дзвоном, —
сведчаць пра актыўную, дзей-
сную ўвагу іх аўтара да куль-
туры беларускага народа. Ме-
навіта ў перакладах Малышкі
з'явіўся на Украіне цудоўны
зборнік Я. Купалы ў серыі
«Джерела дружбы» (выдавецт-
ва «Дніпро», 1967). З гэтай
нагоды крытык Т. Кабржыц-
кая пісала, што «ў асобе Ан-
дрэя Малышкі творы Янкi Ку-
палы знайшлі свайго шчырага
прыхільніка і таленавітага ін-
тэрпрэтатара».

Акрамя твораў рускіх і бе-
ларускіх паэтаў, А. Малышка
перакладаў малдаўскіх, грузін-
скіх, азербайджанскіх і іншых
паэтаў з саюзных рэспублік.
Гэта дзейнасць стала сур'ез-
най стайкай яго творчых
кантактаў у пасляваенны час.

Андрэй Малышка памёр 17
лютага 1970 года, пражыўшы
кароткае, але шчодрое на
здзяйсненні жыццё. У сваёй
«Аўтабіяграфіі», разважаючы
над лёсамі паэзіі, ён прад'яў-
ляў высокія патрабаванні да

сябе і братоў па пяру: «Хоча-
ца, каб наша паэзія, напісаная
і яшчэ няствораная, але якая
ўжо палае ў сэрцы, была бага-
тай і чэснай, сціплай у славе
і мудрай у сваёй прастаце, каб
яна насіла тое ж адзенне, якое
носіць і любіць народ, і не хва-
лілася пышнасцю і пустазвон-
най мудрагелістасцю, была не
гордай, а прыветлівай да чала-
вечага сэрца, піла з адной
крыніцы і дзяліла адзін хлеб-
соль з працаўнікамі, каб яна
памагала стомленым і ўзды-
мала сэрцы на подзвіг, звінела
па-салаўінаму і вяселіла ча-
лавека ў працы. Няхай жа яна
ідзе да сэрца народнага, на
дабро, і шчасце».

Нясмынна ідзе час. І з кож-
ным годам мы больш востра
адчуваем непагааны агонь пал-
кага, страснага, чароўнага сло-
ва Андрэя Малышкі, які пра-
цягвае свяціць і саргаваць ча-
лавечыя сэрцы.

Святлана БАРАБАШ,
кандыдат філалагічных
наук.

г. Кіраваград.

ца ў гэту страшную бездань.

Я шчыльна налег грудзмі
на спіну Садыкбекава, быццам
зліўся з ёю. «Смела... Чаго тут
баяцца?!» — шапнуў каля яго-
нага вуха, але ў маім шэпце,
відаць, былі дрыготкія ноткі, бо
Садыкбекаў раптам нечакана
павярнуўся да мяне, штосьці
сказаў і тут жа ўступіў сваё
месца. Я машынальна зрабіў
крок наперад, потым хацеў ад-
ступіць крыху ад дзвярэй, але
Садыкбекаў стаяў ззаду цвёр-

закінутым хутарком, ці кры-
тай машынай, а той завостра-
ны — быццам стажок сена.

Калі зямля была ўжо зусім
блізка, я заўважыў, што мяне
нясе менавіта на «хутарок». Я
пачаў туды-сюды тузаць за
стропы, потым адразу заціснуў
іх цэлую жменю: так вучыў ра-
біць Калінкін, калі трэба было
змяніць напрамак прызямлен-
ня. «Хутарок» жа ўсё наблі-
жаўся, рос, я ўжо выразна ўба-
чыў на ім сівыя латы моху, а

не крануў за плячо. Я падумаў,
што гэта падаспела санітарная
машына, якая заўсёды дзязу-
рыць на полі, дзе прызямля-
юцца парашутысты. Расплюш-
чыў вочы, але ўбачыў не ваен-
фельчара Марозава: на мяне
з-пад белай хусцінкі глядзелі
вялікія цёмныя вочы. Потым,
прыўзняўшыся на локаць, уба-
чыў беласнежную, як купал
парашута, кофтаку, на гру-
дзях ляжалі дзве пушыстыя
касы. Гэта быў проста дзіўны

Я чакаў, што дзяўчына па-
вернецца і пойдзе. Хто я ёй?
Проста выпадковы сустрэчны.
У дадатак да ўсяго яшчэ з па-
каленай нагою. Але дзяўчы-
на не спяшалася адыходзіць.
Яна моўчкі корпалася ў сумач-
цы. Потым пстрыкнула зам-
ком, паглядзела на мяне з-за
пушыстых вейкаў:

— А вы хто: лётчык, павет-
раны стралок?

— Качагар, — адказаў я
сур'езна. — Вы хіба нічога не
чулі пра паветраных качагараў?

— Качагары на паравозах, а
гэта — самалёты, — сур'езна
сказала дзяўчына. — Няпраўду
нельга гаварыць...

Цяпер у дзяўчыны была пры-
чына павярнуцца і пайсці. Я
чакаў гэты момант і з сумам
думаў, каб гэта не здарылася.
Яна чамусьці нагадала мне
Раю Сімачову, з якой некалі
сядзеў на парце цэлыя тры га-
ды, пакуль не скончыў сямі-
годку. Потым я падаўся ў го-
рад на завод, Рая паехала ў
Ленінград да цёткі, там вый-
шла замуж у восемнаццаці га-
доў... А колькі ж гэтаму дзяў-
чачі? Таксама, мусіць, вясем-
наццаць?

— Я вас не адпушчу, — ска-
заў я і, накульгваючы, пады-
шоў да дзяўчыны. — Без адрас-
са не адпушчу. А раптам вы
дзе заблудзіцеся, як адшукаць
вас?

— У такім выпадку мне
трэба ведаць адрас... паветра-
нага качагара, — у сур'езных
цёмных вачах так і свяціліся
хітрыя агеньчыкі.

У лагчыны між кустоў ка-
лыхалася «хуткая дапамога».
Неўзабаве яна пад'едзе сюды
забраць мяне.

У мяне не было ні паперы,
ні алоўка, каб пакінуць свой
адрас, а вельмі ж хацелася,
каб дзяўчына напісала. Хоць
два словы.

Каля ног убачыў востры ка-
валек крэменя. Узбоч вузкай,
вымытай дажджамі сцэжкі,
таропка напісаў сваё прозвіш-
ча і нумар вайскавой часці —
пяць лічбаў.

— Завуць мяне Сяргей, —
сказаў я, адкінуўшы ўбок
«аловак». — А вас як?

— Марыніка.

— Марына, значыць?

— Марыніка, — сур'езна паў-
тарыла дзяўчына і насупіла
тонкія бровы.
Ужо ў машыне, пагойдваю-
чыся на калдобінах, я не адрываў
пазірку ад акенца: на фо-
не агромністага шэрага валуна
ўсё яшчэ відаць была белая
кофтак. Потым нечакана па
шкле зашасталі галіны, і мяне
агарнуў сум.



Міхась ПАРАШНЕВІЧ

Сонца на крылах

Неўзабаве ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйдзе мая новая кніга прозы. Прапаную чытачам штотыднёвіка ўрываак з аповесці «Ма-
рыніка», прысвечанай баявым будням маладых авіятараў.
Аўтар.

да, як скала: нельга было «ўці-
снудаць» і на сантыметр.

Унізе я ўбачыў зялёныя, шэ-
рыя, рудыя квадраты, блакіт-
ную звілістую нітку (здагадаўся,
што гэта нейкая рачулка), і
калі да слыху далаццела адно
кароткае, як удар току, «пай-
шоў!», я скончыў, цяжкім ка-
мяком панёсся ўніз, пакуль над
маёй галавою штосьці не за-
шастала, не затрапталала дзіў-
нымі крыламі: так вецер шку-
матае крысо не заплікнутаі
палаткі. Я задраў галаву і ўба-
чыў над сабою агромністы бе-
лы парасон, такія ж парасоны,
зніжаючыся, плылі злева, спра-
ва, ўнізе. Ад узрушанасці я
што ёсць моцы загалёкаў, —
і тут жа сорамна стала за сябе:
быццам усё гэта я зрабіў з
перапалоху.

На момант здалася, што я не
спускаюся: мой купал быццам
усё вышэй і вышэй хтосьці
ўздымае ў неба. Чаму ж тады
хлопцы спускаюцца? Вунь нехта
ўжо каля самай зямлі. Яшчэ
раз упіўся вачамі ў купал, па-
чаў тузаць стропы — адразу
па тры, па пяць. Не, я ўсё-такі
спускаўся, бо ўсё шырэла
ступка ракі, таўсцелі ствалы
дрэў, на вачах раслі шэрыя
груды — валуны. Іх тут шмат,
валуноў, розных форм і паве-
раў. Іншы з вышыні здаецца

каля падножжа — дзве ма-
ленькія бярозкі. Толькі за мет-
раў трыццаць ад гэтага сівога
валуна зразумеў, што ўсе мае
патугі вывернуцца ад яго былі
дарэмныя. Магчыма, каб не ча-
паў стропы, мяне магло б
крышачку аднесці ўбок. Ця-
пер жа што-небудзь выпра-
віць было позна. Я выцягнуў
ногі, напружыў цэла і чакаў
самага горшага.

Удар прыйшоўся на левую
нагу. Правая каўзанулася па-
дэшвай бота па шурпатым ба-
ку валуна, потым мяне працяг-
нула крыху на жываце — і
толькі цяпер адчуў пякучы боль
у назе. «Мех з бульбай... Не
змож прызямліцца, як людзі»,
— абпаліла думка.

Я не спяшаўся адкрываць
замок, вызалаяцца з лямак.
Мусіць, стала ветрана, бо ля-
мкі раз-пораз торгаліся на пля-
чах. Я павольна пасунуўся ад
валуна: купал надзімаўся ад
самага слабага парыву ветру.
Трэба адчапіць парашут. Я
шчоўкнуў замком, паспраба-
ваў падняцца, але ад болю ў
назе пацямнела ў вачах. Потым
паплылі чырвоныя, зялёныя
кругі...

Не памятаў, колькі праляжаў.
Відаць, з добрую гадзіну, бо
пад лямакмі ацякла спіна. Му-
сіць, яшчэ б ляжаў, каб нехта

сон наяву. Я ўскочыў на ногі,
але тут жа, войкнуўшы, пры-
сеў.

— А ну, давайце вашу нагу!
У вас ці палом, ці расцяжэнне
жылаў...

Здымаць бот, разматваць
байкавую анучу — ці не занад-
та хоча ад мяне гэта дзяўчо,
якое невядома адкуль з'явіла-
ся на полі!

— З якога класа будзе пія-
нерка? — пажартаваў я.

— Ладна ўжо вам, камсамо-
лец! — дззвочыя бровы рашу-
ча пераламіліся. — Я — ме-
дык, а з медыкамі не спрача-
юцца... Вы што — хочаце, каб
быў ацёк?!

Я разуў нагу. Дзяўчына па-
ціскала, пакрыціла яе туды-сю-
ды. Я ледзь не крыкнуў ад
болю, але стрымаўся.

— Ведаю, што баліць. Па-
цярыце трохачкі. Расцяжэн-
не. Зараз перабінтую.

З чорнай сумачкі яна даста-
ла пакет бінту. Прысеўшы по-
бач, пачала бінтаваць. Я замі-
лавана глядзеў, як увішна пра-
цуюць яе тонкія пальцы, робя-
чы перавязку, як потым умела
завязалі вузел.

— Вось і ўсё, — дзяўчына
паклала бінт у сумачку.

— Дзякуй. Да вяселля, ду-
маю, загоіцца, — усміхнуўся я
і ўстаў.

Уладзімір ПРАВАСУД

ВЯСЁЛЫЯ ПРЫСВЯЧЭННІ

Уладзіміру ПАЎЛАВУ
Паэт не страціў густ
і пачуццё,
Разважыў самабытна
і цвяроза,
Што не адна паэзія —
жыццё,
А што жыццё, браткі,
яшчэ і проза.
Анатолі ВЯЛЮГІНУ
Паэзія — яго святы сабор,
дзе раскрываюцца паўней
душы напевы.
А цяжка на душы —
ідзе у спелы бор
і моладца зямлі, трава
і дрэвам.
Пімену ПАНЧАНКУ
На струнах, нідзе
не заржаўленых,

Спявае натхнёная ліра,
Бо там, «дзе начуе
жаўранак»,
Любоў там заўсёды
і шчырасць.

Кастусю КІРЭЕНКУ
Не кажыце, што дзесьці
бязмерна блукае,
Каб адзначыць уражанні
новаю рубрыкай:
ён не толькі рыбацае
шчасце шукае, —
Апявае, сцявяджае ён
шчасце рэспублікі.

Міхась СКРЫПКА

ДЗІВАК

Жыў-быў у нас дзівак
(Дзівак ад дзівакоў).
І быў дзівак, ну, хто ж! —
рыбак!
Па прозвішчу Яршоў.
Чуць вольны час — ён ля
ракі
Сярод малых хлапцоў,
дзе табунамі шчупакі
Палююць на жыўцоў.

Дамоў нясе пяць-шэсць...
яршоў
І кажа жонцы так:
— Сягоння, хай яго, ішоў
Сарваўся, во! Шчупак!

ПРА ЛАЗНЮ І ВЕНІКІ

Калі лазню закладалі
На краю вялікай вёскі,
То каб лепей выглядала —
Пасадзілі і бярозкі.

Год за годам праляталі,
А бярозкі падрасталі.
Венікаў — гадоў на
дваццаць!
Толькі ж дзе імі хвастаць!

ПАЛЬЧАТКІ

Ідуць гэта сабе па стылай
заснежанай вуліцы Міхал
Іванавіч і Павел Сідаравіч.
Дзьме колкі вецер, мороз
цісне пякучы. Хукае ў рукі
Міхал Іванавіч, зіму вінава-
ціць.

— Няўжо ты Іванавіч, так
збядней, што не можаш
пальчаткі купіць? — з ус-
мешкай прамовіў Павел Сі-
даравіч.

Падняў каўнер паліто Мі-
хал Іванавіч і цягуча так,
нібы нехаця, адказаў свайму
спадарожніку:

— Шчыра кажучы, ёсць у
мяне пальчаткі. Жонка купі-
ла. Добрыя такія, цёплыя. На
грубцы ляжаць...

— А чаго ж марозіш рукі?
— Ды таго... швэндаюцца
ўсякія. Угледзяць і цю-цю,
Вокам не міргнеш, як сцяг-
нуць! Перазімую мо як. Хоць
з холадам, затое на душы
спакойна. У. НАЗАРАУ.

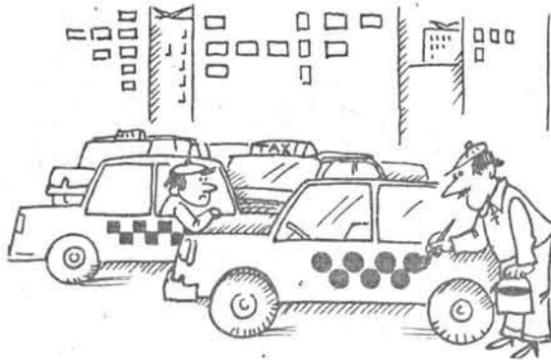
РОДНЫЯ НАПЕВЫ

Моцарт, Бах, Рахманінаў,
Пракоф'еў,
Шастаковіч, Глінка, Брамс
і Ліст...
Іх усіх памалу ды па кроплі
ўваскрашаў праслаўлены
саліст.

Павел ПРУДНІКАУ.
Са зборніка
«Мая магістраль».

Песень іх заўжды матыў
напеўны
Чую я і зблізку і здалёк.
Семлянка, Тырманд
і Захлеўны,
Цесаноў, Ханок і Лучанок.
Як іду ці лесам я, ці лугам.
Успамінаю нашых мастакоў.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...



— Затое які сувенір адхапіў!

Мал. М. ШЫШЛОВА.

Алег СЕІН

ХРОНІКА НАВІН

ЛЯЖАЧАГА НЕ Б'ЮЦЬ!

Шыльдачку з такім надпісам ставіць наля сябе эканаміст М. Хадун перад тым, як заснуць на рабочым месцы.

ЁСЦЬ НОВЫ РЭКОРД!

Радыемантанжнік М. Катляр вынес праз прахадную за- вода патрэбныя дэталі і сабраў з іх тэлевізар «Рэкорд».

МАЙСТАР НА 'УСЕ РУКІ

Прадавец М. Васюта абжавае як праваю, так і леваю рукою.

КРЫЛАТАЕ СЛОВА

Усяго некалькі слоў дастаткова было сказаць дырэктару заводу «Сіла», каб майстар Рабаконь вылецеў з работы.

НАВІНЫ АБСЛУГОЎВАННЯ

У магазіне «Футра» адкрыты новы аддзел «Усё для сваякоў і сваіх людзей».

Пераклаў з украінскай Р. РОДЧАНКА.

Вінцук ЛЯВАДНЫ

ПАРОДЫ

Кашнурэвіч, Гоманаў і Гугель,
Воліаў, Ціхановіч, Чысцякоў.
А ў кнігарні я стаю
натхнёна,
Пра да мною — кнігі рад
у рад:
Барадулін, Лунша і Зуёнак,
Пруднікаў, Прануза і Пянкрат...

ХОЧМА
ХОЧАЦЦА...

А скрыўся ў тайзе грыбной,
дзе развеснена рэху
рэхачца...
Кастусь ЖУК.
Са зборніка
«Планета майёй душы».

Ах як цяжка ісці тайгой,
Той тайгою ісці дрымучаю.
Ні сцяжыначкі перада мной,
Усё навокала крутма закручана.
Тут табе, брат, не родны дом,
Дзе на прыпечку не родны дом,
Тут табе сварка скварыцца,
Над якою туман туманіцца.
Ах, тайга, ах ты, цёмны бор!
Як дадому мне хочма хочацца,
Дзе вартуе дварняга двор,
Дзе квантусе ўжо квохчма квохчачца.

з 29 лістапада па 5 снежня
29 лістапада, 19.30
«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ».
Усесаюзны фестываль мастацтваў.
Вы убачыце выступленне эстрадна-
танцавальнага ансамбля «Сувенір».
29 лістапада, 20.40

«АСЕННЯЯ ЭЛЕГІЯ».
Вершы беларускіх паэтаў чытаюць
артысты мінскага тэатраў.
30 лістапада, 19.30

«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ».
Канцэрт Дзяржаўнага харэаграфі-
чнага ансамбля Таджыкскай ССР «Ло-
ла». У праграме — старажытныя і суч-
асныя танцы народаў Усходняй Азіі.
1 снежня, 19.30

«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ».
Спявае артыст Казахскай ССР
М. Мусабаев.
2 снежня, 20.15

«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ».
Канцэрт Дзяржаўнага Кубанскага
казацкага хору.
3 снежня, 22.15

«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ».
Канцэрт Гуцульскага ансамбля пес-
ні і танца Украінскай ССР.
4 снежня, 10.55

«У АДЗІНАЙ СЯМ'І».
Перадача расказвае пра беларуска-
эстонскія літаратурныя сувязі.
У ёй прымаюць удзел пісьменнікі
Л. Рэмільгас, Ю. Туулік, О. Йыгі,
В. Дашкевіч. Вядучы — паэт Артур
Вольскі.
4 снежня, 11.30

«СУЗОР'Е».
На чарговым пасяджэнні тэлевізій-
нага клуба самадзейнай мастацкай
творчасці сустраюцца народныя
умельцы Гродзеншчыны і суседніх
раёнаў Літвы.
4 снежня, 17.45

«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ».
Беларускія аматары музыкі знаёмыя
з творчасцю лаўрэата Ленінскай прэ-
міі, народнага артыста СССР кампа-
зітара А. Тактакішвілі. На сцэне Бела-
рускага тэатра оперы і балета з пос-
пехам ішла яго опера «Міндзія».

У аўтарскім канцэрте А. Тактакіш-
вілі выступіць Дзяржаўны сімфані-
чны аркестр БССР, хор Беларускага
тэлебачання і радыё. Прагучаць ар-
торыя «Па слядах Руставелі», канцэрт
для скрыпкі з аркестрам.
4 снежня, 22.45

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ».
Музычная праграма з удзелам папу-
лярнага эстраднага спевана Валерыя
Лявонцава.
5 снежня, 10.05

КАНЦЭРТ МАЙСТРОУ МАСТАЦТВАУ
АРМЯНСКАЙ ССР.
3 удзелам кампазітараў А. Аруцю-
няна, А. Бабаджаняна, Дзяржаўнага ан-
самбля танца Арменіі, балетнай трупы
Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра
оперы і балета імя Спендзіярава,
Дзяржаўнага струннага квартэта імя
Камітаса.
5 снежня, 17.20

«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ».
У перадачы будуць прадстаўлены
новыя дакументальныя фільмы аб
яднаванні «Летапіс»: «Маё Палессе»,
«Час вядзе дыялог», «Ад слова
«жыць», «Няхай будзе вецер». У пера-
дачы ўдзельнічаюць кінарэжысёр
С. Гайдук і заслужаныя трэнер рэспублі-
кі па парусным спорце Я. Калі-
на.
5 снежня, 20.15

«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ».
Музычная праграма для работнікаў
міліцыі.
У ёй выступіць А. Пугачова,
Н. Брэгвадзе, М. Пахоменка, Ю. Ан-
тонаў, М. Вілчане і О. Грынберг, сім-
фанічны аркестр Беларускага тэлеба-
чання і радыё.
5 снежня, 21.35

Заклучны канцэрт Усесаюзнага фе-
стывалю мастацтваў «Беларуская му-
зычная восень».

Кнігарні
ПІСЬМЕННІКА

П. БРОУКА. Савецкі чалавек. Вершы
апошніх гадоў. Мн., «Мастацкая літа-
ратура», 1982. — 80 к.

М. ЛУЖАНІН. Колас расказвае пра
сябе. Аповесць-эсэ. Мн., «Мастацкая
літаратура», 1982. — 1 р. 60 к.

М. МАШАРА. Ішоў дваццаты год.
Раман. Мн., «Мастацкая літаратура».
1982. — 1 р. 50 к.

У. НАВУМОВІЧ. Такое бывае адной-
чы. Аповесць. Мн., «Мастацкая літа-
ратура», 1982. — 65 к.

Н. ПЕРКІН. Я стаў партызанам. Апо-
весць, апавяданні. На рускай мове.
Мн., «Мастацкая літаратура», 1982. —
1 р. 10 к.



Анатоль ШАУНЯ.



Карлас ШЭРМАН.

Сяброўскія шаржы К. КУКСО.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэр-
ства культуры і правлення Саюза пісателёў
БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02575 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намес-
ніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сак-
ратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65,
аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела
крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэ-
атра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага
мастацтва — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62,
аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага
афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04,
фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85,
бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, на-
рысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, ін-
тэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак,
вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў.
Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машы-
цы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Ефрасінья
БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намес-
нік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ,
Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар
КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД,
Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхал САВІЦКІ, Барыс
САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.